

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Nepilna laika klātienes studijas

1. līmeņa profesionālā studiju programma

“Pirmskolas izglītības skolotājs”

INGUNA DOMBROVSKA

5 – 6 gadu vecu bērnu krāsu mācības pilnveide izmantojot

netradicionālos materiālus zīmēšanā

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

Docente

Akadēmiskais amats

Dr. paed.

Zinātniskais/ akadēmiskais grāds

Antra Randoha

Vārds, uzvārds

Paraksts

TUKUMS 2018

Saturs

Ievads.....	5
1. Bērnu zīmēšanas prasmju iezīmes pirmsskolā 5 – 6 gadus veciem bērniem.....	7
1.1. Zīmēšanas prasmju raksturojums pirmsskolā.....	7
1.2. Krāsu apguves pamatnosacījumi pirmsskolā.....	15
1.3. Krāsas būtība un tās raksturojums.....	19
1.4. 5 – 6 gadus vecu bērnu attīstības likumsakarību raksturojums temata ietvaros.....	21
2. Zīmēšanai nepieciešamo materiālu raksturojums.....	25
2.1. Zīmēšana netradicionālajās tehnikās.....	25
2.2. Netradicionālo tehniku raksturojums krāsu mācības pilnveidē.....	27
3. Netradicionālo zīmēšanas tehniku izmantošana pirmsskolas vecuma bērniem.....	33
3.1. Pētījuma metodoloģiskais raksturojums un pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums.....	34
3.2. Pētījuma norises apraksts.....	49
3.3. Pētījuma rezultātu analīze.....	62
Ieteikumi.....	66
Secinājumi.....	68
Izmantotā literatūra un informācijas avoti.....	70
Pielikumi.....	72

Anotācija

Kvalifikācijas darbs izstrādāts par tēmu “5 – 6 gadu vecu bērnu krāsu mācības pilnveide izmantojot netradicionālos materiālus zīmēšanā”. Pētījuma aktualitāti noteica krāsu mācības pilnveides nozīmība un 5 – 6 gadu vecu bērnu zīmēšanas prasmju, iezīmju izvērtēšana izmantojot netradicionālo zīmēšanas tehniku pirmsskolā. Pētījuma mērķis ir teorētiski un praktiski izziņāt 5 – 6 gadus vecu bērnu mākslinieciskās darbības specifiku un izstrādāt vingrinājumu kompleksu krāsu mācības pilnveidei.

Pētījums sastāv no divām daļām – teorētiskās un empīriskās. Teorētiskajā daļā analizēts zīmēšanas prasmju vispārīgs raksturojums un zīmēšanas prasmju iezīmes pirmsskolā 5 – 6 gadus veciem bērniem. Tiek skatīta mākslinieciskās darbības jēga, nozīme bērna attīstībā pedagoģiskajā procesā. Teorētiskajā daļā tiek raksturota krāsu būtība, tās apguves pamatnosacījumi un attīstības likumsakarības 5 – 6 gadus veciem bērniem pirmsskolā. Darba autore balstījās uz tādu pedagogu un psihologu kā G. Svences, D. Dzinteres, I. Miķelsones, D. Lieģenieces, M. Skļarovas, V. Hibneres, L. Žukova, V. Zirdziņas, B. Frīdenbergas u.c. atziņām un pētījumiem ne tikai par bērnu attīstības likumsakarībām zīmēšanā un krāsu mācības pilnveidē, bet arī par netradicionālās zīmēšanas tehnikas nozīmību pirmsskolā.

Darba empīriskajā daļā pētīta 5 – 6 gadus vecu bērnu mākslinieciskās darbības specifika un izstrādāts vingrinājumu komplekss krāsu mācības pilnveidei. Aprakstīta pētījuma metodika, pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums, pētījuma norise un rezultātu analīze. Praktiskā pētījuma gaitā tika veikta pedagoģiskā novērošana, radīts ieinteresējošs darba process, izstrādāti un pārbaudīti vingrinājumi krāsu mācības pilnveidei atbilstoši 5 – 6 gadus vecu bērnu attīstības iezīmēm un zīmēšanas prasmju būtībai, izanalizēti bērnu zīmējumi un izstrādāti ieteikumi par netradicionālās metodes izmantošanu krāsu mācības pilnveidē.

Pēc visiem pētījuma rādītājiem tiek izdarīti sekojoši secinājumi, ka netradicionālo materiālu izmantošana zīmēšanā sekmē bērnu krāsu mācības apguves pilnveidošanos, nostiprina nepieciešamās roku kustības, veicina bērnu radošo darbību, nevadoties pēc paraugiem, un nostiprina mākslinieciski radošo patstāvību. Interesants un radoši aktīvs darba process sekmē dažādu prasmju pilnveidošanos.

Pirmsskolas bērni ir atvērti un ar aizrautību darbojas, ja jūtas droši, mācību darba procesā atrodas dabā – vēro to, pedagoģiskā darba pilnveidei izmanto ētiskas pārrunas.

Atslēgas vārdi: krāsu mācība, zīmējums, zīmēšanas prasmes, netradicionālā tehnika, materiāli, pilnveide, pirmsskola, izpēte.

Kvalifikācijas darba apjoms: 75 lapas, 13 attēli, 3 tabulas, 9 pielikumi, 48 literatūras avoti

Annotation

The qualification work has been developed on “Advancing the colour training of children aged 5-6 with non-traditional materials in drawing”. The research actuality was on the importance of improving colour training and drawing skills for children aged 5 to 6 years, using non-traditional drawing techniques in primary school. The aim of the research is to theoretically and practically identify the specific nature of the artistic activities of children aged 5 to 6 years and to develop an exercise to improve colour training.

The research consists of two parts, theoretical and empirical. The theoretical part analyses the general characteristics of drawing skills and the characteristics of drawing skills in primary school children aged 5-6 years. The meaning of artistic activity, the importance of the child's development in the pedagogical process. The theoretical part describes the nature of the colors, the basic conditions for their learning and development links for children aged 5 to 6 years in primary school. The author of the work was based on its educator and psychologist, such as G. Svences, D. Dzin-teres, I. Mikelsons, D. Liegenieces, M. Sklarova, V. Hibneres. The lessons and studies of L. Zukovs, V. Zirdzina, B. Fridenberga, etc., not only on the lines of child development in drawing and improving colour training, but also on the importance of non-traditional drawing techniques in primary school.

The empirical part of the work examines the specific nature of the artistic activities of children aged 5 to 6 years and develops a set of exercises to improve colour teaching. The methodology of the research, the characteristics of the children involved in the research, the conduct of the research and the analysis of the results. The practical research carried out pedagogical observation, created an interesting work process, developed and retrained exercises for the development of colour training, in line with the nature of child development rock and drawing skills of 5-6 years old, analysed children's drawings and developed recommendations on the use of a non-conventional method in the development of colour training. It follows from all indicators that the use of non-traditional materials in drawing contributes to the development of learning of children's colours, the strengthening of non-required hand movements, promoting children's creativity without sampling, and reinforces artistically creative independence. An interesting and creatively active work process contributes to the development of different skills.

Primary school children are open and work with passion if they feel safe, they are in nature, watching it, using ethical interviews to improve teaching.

Key words: colour training, drawing, drawing skills, unconventional techniques, materials, refinement, primary school, tests.

Volume of the qualification: 75 pages, 13 pictures, 3 tables, 9 annexes, 48 sources of literature.

Ievads

Pirmsskolas vecuma bērnu mākslinieciskā darbība aplūkojama kā attieksmju veidošanās process pret apkārtējo pasauli. Ar mākslas aktivitāšu palīdzību bērna pasaule padarāma skaistāka, priecīgāka, daudzveidīgāka un emocionāli bagātāka. 5 - 6 gadus veci bērni jau spēj realizēt savas radošās idejas. Šāda vecuma bērnu aktivitātēm – patstāvīgi darboties ar dažādiem mākslinieciskajiem materiāliem, bērnu saskarsmei ar pieaugušajiem un vienaudžiem, bērnu darbības aktivitātei, piemīt izziņas raksturs un virzība uz apkārtnes radošu izzināšanu, sevī un nezināmā atklāšanu. Tas viss veicina bērnu prasmju pakāpenisku uzkrāšanos viņa pieredzē un palīdzības prasīšanas samazināšanos no apkārtējiem, vajadzības gadījumā paša rīcība prasot jebkādu palīdzību (Miķelsone, 1997).

Mākslinieciskajai darbībai piemīt fantastiska īpašība – attīstīt, veicināt, bagātināt bērnu spēju strādāt patstāvīgi, nodot savu iekšējo informāciju ar līniju, krāsu, formu kā kaut ko ļoti individuālu un neatkārtojamu. Viss mākslas skaistums slēpjas mierīgajā iekšējā atklājumu procesā, kuru var izpaust izmantojot netradicionālos materiālus zīmēšanā. Pielietojot un apgūstot netradicionālās tehnikas pirmsskolā, tiek īstenots tās galvenais mērķis – ar dažādiem zīmēšanas paņēmieniem sekmēt bērnu radošo darbību un, izmantojot eksperimentus netradicionālajās tehnikās, atklāt krāsu īpašības. Darbošanās procesos bērni iepazīst un nostiprina visas pamatkrāsas, pēc tam it kā *atver* nišānsētu krāsu spektru un atklāsmes par konkrētas krāsas iegūšanu. Vērojot, kā pieaugušais darbojas ar materiāliem, un atdarinot šo darbību, bērns viegli un pašsaprotami ieiet mākslas procesā. Tā kā bērnam pasaule ienāk ar sajūtu palīdzību, mākslinieciskās darbības tiek balstītas uz bērna sajūtām.

Radoši un emocionāli attīstītas personības izveidē liela nozīme ir zīmēšanai. Mūsu sabiedrībā vajag tādu vispusīgi attīstītu personību, kas varētu uzņemt prasmīgu vadītāju, līderu lomu kādā no dzīves jomām. Tāpēc liela nozīme ir augstas kvalitātes mākslas izglītības programmai, kura dod iespēju bērniem radoši darboties ar daudzveidīgu materiālu. Programma ļauj bērniem arī aplūkot mākslas darbus un runāt par mākslu. Aktivitātes dod iespēju apspriest to, ko viņi vēlas, kas liekas patīkams un kādas izjūtas viņos rada māksla. Ar šo aktivitāšu palīdzību bērni gūst informāciju par kultūru, vēsturi un sabiedrību. Svarīgi, lai bērnam būtu prieks darboties, interesanti dzīvot. Tad viņš arī gribēs darboties, un, ja bērns gribēs, viņam izdosies. Un, ja viņam izdosies, viņš gribēs vēl vairāk. Bērni ir sajūsmā par to, ko viņi dara, pat ja galarezultāts pieaugušajam liksies neatpazīstams. Pedagogi, arī bērnu vecāki, respektē ikviena bērna jūtas un atzīst bērna ieguldītās pūles.

Jāpatur prātā, ka viena vecuma bērniem var būt dažāds attīstības līmenis. Pirmsskolas pedagogu komandai ir jādarbojas veicinātāju lomā, rosinot bērna oriģinalitāti.

Mākslas/ zīmēšanas aktivitāšu centriem pirmsskolā ir nozīmīga loma vispusīgas mācību programmas īstenošanā, jo tie veicina bērnu emocionālo, fizisko, sociālo, intelektuālo un radošo attīstību, kas arī noteica pētījuma aktualitāti. Cilvēka attīstība notiek visu mūžu. Bērniem jāveicina mākslinieciski radošās darbības attīstība – ievadīt krāsu pasaulē, prast to pielietot sadzīvē, uztvert ap sevi vides krāšņumu, saskatīt kādus brīnumus dara krāsainība. Uztvertās krāsas izraisa bērniem emocijas, tāpēc viņu mākslas darbos var novērot spēcīgi izteiktus savus iespaidus, pārdzīvojumus un arī attieksmi.

Pētījuma mērķis: teorētiski un praktiski izzināt 5 – 6 gadus vecu bērnu mākslinieciskās darbības specifiku un izstrādāt vingrinājumu kompleksu krāsu mācības pilnveidei.

Pētījuma objekts: bērnu zīmēšanas prasmju iezīmes 5 – 6 gadus veciem bērniem.

Pētījuma priekšmets: krāsu mācības pilnveide 5 – 6 gadus veciem bērniem.

Pētījuma hipotēze: krāsu mācības pilnveidi 5 – 6 gadus veciem bērniem sekmē:

- darba process, kas rada interesi;
- gandarījums par radīto mākslas darbu;
- pedagoga uzslavas par bērna darbu un centību.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģisko un psiholoģisko literatūru par pirmsskolas vecuma bērnu krāsu mācības pilnveidi un mākslinieciskās darbības attīstības specifiku.
2. Pedagoģiskā novērojumā izzināt un izpētīt 5 – 6 gadus vecu bērnu zīmēšanas prasmes.
3. Izstrādāt vingrinājumus krāsu mācības pilnveidei.
4. Pārbaudīt izstrādāto krāsu mācības pilnveides vingrinājumu atbilstību 5 - 6 gadus vecu bērnu attīstības iezīmēm un bērnu zīmēšanas prasmju būtībai.
5. Izanalizēt bērnu zīmējumus un izstrādāt ieteikumus par netradicionālās metodes izmantošanu krāsu mācības pilnveidē.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā – pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras analīze.

Empīriskā – pedagoģiskais novērojums, projektīvā metode – zīmējumu izpēte “Māja”. “Koks”, “Cilvēks”, bērnu darbu analīze.

Pētījuma bāze: Talsu pirmsskolas izglītības iestādes “Saulīte” vecākās grupas bērni – 21 bērns.

Pētījuma struktūra: ievads, trīs daļas, secinājumi, ieteikumi, izmantotās literatūras un avotu saraksts.

1. Bērnu zīmēšanas prasmju iezīmes pirmsskolā 5 – 6 gadus veciem bērniem

1.1. Zīmēšanas prasmju raksturojums pirmsskolā

Bērnu zīmējumi – tie ir attēli, kuros atklājas gan bērna vērojumi un priekšstati par apkārtējās vides parādībām un priekšmetiem, gan viņu personiskie pārdzīvojumi.

Bērniem, ne tikai zīmējot, bet arī vērojot attēlus, zīmējumus, veidojas arī citi priekšstati un izziņas spējas. Pirmsskolas vecuma bērnu izglītības sistēmā ievērojama vieta ierādīta zīmēšanai, kam ir liela nozīme personības vispusīgai attīstībai. Zīmēšanas process pilnveido bērna novērošanas spējas, estētisko uztveri un emocijas, attīsta gaumi, mākslinieciskās spējas un prasmi patstāvīgi radīt skaistumu, izmantojot pieejamos līdzekļus (Komarova, 1982). Papildus tam zīmēšanas procesā attīstās arī motoriskās – kustību spējas. Prasmēm un iemaņām, kuras veido zīmēšanas tehnika, ir kustību raksturs. Pirmsskolas vecumā bērns apgūst sarežģītu un smalki sadalītu kustību iemaņas, saistītas ar tādu darbarīku un zīmēšanas piederumu – zīmuļu, otas, šķēru u.c. – lietošanu, kas prasa precīzu koordināciju. Pirmsskolas izglītības iestādes pedagogiem viens no uzdevumiem ir attīstīt bērniem radošās darbības iemaņas un tehniku.

Apgūstot zīmēšanas prasmes un iemaņas, bērnu pirmie zīmējumi tiek veikti uz papīra, grāmatas, sienām vai uz sava ķermeņa. Viņu pirmās švīkas pieaugušajiem izskatās nejaušas, bet psihologi atrod tajās pārsteidzošu kārtības izjūtu un zīmējuma ieceri. Daudzi bērni dod priekšroku tikai līnijām – reālu priekšmetu formām.

Analizējot A. Gādnera uzskatus, G. Kalote akcentē, ka “bērna “švīkāšanu” var salīdzināt ar viņa “lallināšanu”. Abi ir veidi kā apgūt noteiktas iemaņas, kas bērnu attīstības procesā novedīs pie saskarsmes cilvēku starpā” (Kalote, 1999, 33). Tātad saskarsme un saziņa nenotiek tikai runājot, bet tā notiek arī ar vizuālās valodas starpniecību. Tā ir mākslas valoda – izkoptākais, izteiksmīgākais un iedarbīgākais redzamās valodas paveids (Komarova, 1982). Zīmējot bērni ar mākslas valodu izsaka savas emocijas, domas un to, *kas mēs esam un kādi mēs esam*.

Saskarsme visdažādākajos veidos pirmsskolas vecuma bērniem ikdienā ir ne tikai ar vienaudžiem, bet arī ar pieaugušajiem – pedagogiem attiecīgajā pirmsskolas iestādē. Labs pieaugušā vizuālais kontakts bērniem ir svarīgs. Tas ļauj sajūst no pedagoga pozitīvu attieksmi gan pret teikto, gan pret paveikto. Bērni tā jūtas drošāk un pārliecinošāk. Ja pedagoga skatiens ir laipns, ieinteresēts, izveidojas labvēlīga saskarsme, kas nodrošina bērna uzticēšanos un paļāvību. Līdz ar to zīmēšanas aktivitātēs no bērna sagaidāms prieks un ieinteresētība strādāt kopā ar pedagogu, gan arī grupiņās, gan pa pāriem, jo, ja ir savstarpēja, abpusēja uzticēšanās, rezultāti ir labi.

“Māksla liek tev domāt, saskatīt, pārdzīvot, pētīt, smelties zināšanas un bagātina jūtu pasauli” (Blīgzna, 1999, 5). Bērni ir sajūsmā par to, ko viņi dara, pat ja galarezultāts pieaugušajam liksies nesaprotams. Pedagogi respektē ikviena bērna jūtu, radošuma izpausmi un atzīst bērna ieguldītās pūles. Jāpatur prātā arī tas, ka viena vecuma bērniem var būt dažāds attīstības līmenis. Ņemot vērā visu veidojas labvēlīga un sekmīga vide bērnu mākslas pasaules attīstībai.

Pirmsskolas pedagogu komandai ir jādabojas veicinātāju lomā, rosinot bērna oriģinalitāti. “Māksla – visplašākajā nozīmē ir visi cilvēka meistarības, iztēles un izgudrotājspējas procesi un produkti; pretmets dabai. Tagad mākslu parasti definē pēc estētiskiem kritērijiem un terminu māksla attiecināta uz literatūru, mūziku, skatuves mākslu, glezniecību un tēlniecību.” Ikdienā ar terminu māksla saista vizuālo mākslu (Ikere, Markots, Pukjans, 1999, 326). Vizuālās mākslas darbība attīsta un veido bērna novērtēšanas spējas, estētisko uztveri un gaumi, mākslinieciskās spējas, prasmi patstāvīgi mākslinieciski darboties, izmantojot dažādus materiālus, attēlošanas paņēmienus un vizuālās mākslas tehnikas. Zīmēšana un, protams, pārējie vizuālās mākslas darbības veidi pirmsskolā (veidošana, aplicēšana) rosina bērnus izteikt savus emocionālos pārdzīvojumus un pielietot mākslas nodarbībās gūto pieredzi. V. Kincāns uzskata, ka “māksla – tā ir viena no sabiedriskās apziņas formām. Tajā pašā laikā tā ir speciāli praktiski garīgā pasaules apgūšanas forma, kura izpaužas dažādos mākslinieciskos veidos” (Kincāns, 2001, 29). Mākslinieciskā darbošanās attīsta katra bērna iztēli un radošās darbības spējas.

Ar mākslas palīdzību bērna pasaule tiek padarīta skaistāka, priecīgāka, daudzveidīgāka un emocionāli bagātāka. Tā rosina bērnu pašu radīt darbus, kas atspoguļo vēroto vai fantāzijā radīto. “Mākslas loma cilvēka dzīvē nevar būt ierobežota tikai ar baudījumu. Māksla dod arī zināšanas” (Kincāns, 2001, 35). Nenoliedzami iztēles un fantāzijas pasaulē bērniem dominē vārdi „ES pats”, kas norāda, ka bērnam ir izveidojušās elementāras mākslinieciskās darbības iemaņas (arī pašapkalpošanās iemaņas), darbošanās pieredze un zināšanas par vizuālās mākslas materiāliem un to īpašībām.

Zīmēšanas sākumstadijā bērniem divu un trīs gadu vecumā parasti sanāk ķeburi. Šajā pirmajā stadijā bērns gūst taustes un sajūtu (sensori kinestētisko) pieredzi, un tā ir svarīga attīstības stadija bērnam. Divus līdz četrus gadus veci bērni sāk zīmēt noteiktas formas figūras, piemēram, aplus, kvadrātus un trīsstūrus. G. Kalote, analizējot R. Gaupa uzskatus, akcentē, ka “bērni zīmē to, ko zina par lietām, bet ne to, ko tajās redz īstenībā” (Kalote, 1999, 24). Kādu dienu bērns, piemēram, var nejauši uzzīmēt apli ar diviem maziem aplīšiem vidū un priecīgi iesaukties – *es uzzīmēju sejiņu!* Tas parasti notiek vecumā starp četriem un pieciem gadiem. Trenējoties to darīt vēl un vēl, bērnam sāk attīstīties kustību kontrole. Tāpēc vizuālajai mākslai ir arī īpaša bioloģiska nozīme, jo zīmēšanas laikā attīstās roku muskulatūra, kā arī redzes un kustību koordinācija. Bērnu zīmējumos

var novērot roku kustību iemaņas, redzes un telpas orientāciju. “Bērni līdz 6 gadu vecumam priekšmetus un dzīvās būtnes attēlo pretstatā vai no augšas” (Kalote, 1999, 24). Vēlāk, atkarībā no iegūtās pieredzes, bērns var ar noteiktu domu sākt zīmēt dažādu formu figūras un izdomāt par tām dažādus stāstus. Ir svarīgi, ka pedagogs pirmsskolā krātu bērna zīmējumus mapē, tā dokumentējot bērna izaugsmi.

Vēl G. Kalote norāda, “bērns zīmē tikai tos priekšmetus, kurus viņš pazīst”, kā arī autore vērš uzmanību Ļ. Vigotska domām, kurš bērnu zīmējumus ir nosaucis par “grafisko valodu” (Kalote, 1999, 24). Apkārtnes izzināšana un apgūšana bērniem notiek ātrāk nekā runas, valodas attīstība. Ar zīmējumu starpniecību bērni var izteikt to, ko nespēj vēl ar vārdiem pateikt. Kad bērni ir apguvuši valodu pietiekamā līmenī, viņiem var sākt izzust vajadzība izteikties šajā “grafiskajā valodā”.

Bērns savā zīmējumā atklāj savu pašizjūtu, noskaņojumu un raksturu. Caur emocijām un jūtām bērniem rodas emocionālā domāšana par pasaules uztveri un tās atspoguļošanu. Emocionālā domāšana bagātina katra cilvēka jūtu pasauli, bet bagātā jūtu pasaule apkārtējo pasauli padara krāsainu un iedvesmojošu visiem. Ikviens bērns ir unikāls, jo viņa iekšējais, vienreizējais starojums izpaužas kā neredzama enerģija, kas atspoguļojas emocijās, domāšanā un radošumā (Kagaine, 2006).

Bērna zīmējums sastāv no daudziem nozīmīgiem simboliem. Zīmējot bērns nespēj izlikties, jo katrā zīmējumā var redzēt, kurš ir iztēles bagāts, radošs, apveltīts ar māksliniecisko iztēli un kurš ir piezemēts, praktisks, kārtīgs, precīzs, rūpīgs un neatlaidīgs. Visvairāk bērni zīmē 5 – 6 gadu vecumā. Bērns var sākt zīmēt arī pēc iemācītiem vai pašu izzinātiem priekšstatiem, piemēram, kas kādā krāsā ir dabā. Taču bez pieaugušā starpniecības bērni savu pasaules skatījumu attēlo tajās krāsās, kuras atbilst viņu emocionālajam noskaņojumam, attieksmēm. Visu labo, skaisto, mīlo bērni parasti zīmē gaišās, spilgtās krāsās, savukārt pretējo – tumšos toņos (Svence, 1999).

5 – 7 gadu vecumu dēvē par īpašu kulminācijas periodu bērna jaunrades izpausmju bagātības dēļ. Šajā vecumā bērnu radošā darbība ir tēlotājdarbība. Kamēr bērns zīmē, viņš domā par savu attēlojamo priekšmetu tā, it kā stāstītu par to. Pirmsskolas bērnu radošums parādās prasmē ne tikai atveidot novēroto, bet arī pārveidot uztverto, ienesot savu iniciatīvu iecerē, saturā, formā. Mākslinieciskā darbība spēcīgi ietekmē bērna gribas attīstību. Jādod bērna spēkiem piemēroti uzdevumi, jāpanāk uzsāktā darba izpilde no radošas ieceres līdz gatava rezultāta sasniegšanai. To izstrādē bērns gūst gandarījumu par paveikto darbu un smeļas dziļu pozitīvu emocionālu pārdzīvojumu (Anspaks, 2004).

G. Kalote vērš uzmanību S. Kupersmita uzskatam, ka “bērna pašvērtējuma līmenis korelē ar viņa radošās darbības raksturu” (Kalote, 1999, 23). Ja pašvērtējums ir augsts, bērna zīmējumi

izceļas ar oriģinalitāti, prieku, tajos atspoguļojas vērtīgums un radošā pieeja. Bērniem ar vidēju pašvērtējumu zīmējumi ir vairāk sasaistīti un neizteiksmīgāki. Bērni ar zemu pašnovērtējumu zīmē mazas, neveiklas figūriņas, kas var attēlot viņu iekšējo nedrošību, nepārliecinātību.

J. Anspaks vērš uzmanību mākslas pedagoģijas vēsturnieka A. Hergeta uzskatam, ka izglītība ar mākslu sekmē bērna garīgo attīstību, virzot bērnu uz visa estētiskā uztveršanu un apjēgšanu dabā un mākslas darbos. Mākslas līdzekļi ir kā palīgriķi, kuri bērnu attīsta iekšēji daiļāku, rīcībā - cēlāku un cildenāku (Anspaks, 2004).

Ne tikai katram bērnu vecumposmam ir noteiktas un raksturojošas īpašības, bet arī katram bērnam atsevišķi ir savas individuālās iezīmes, kuras nosaka iedzimtība, sociālie apstākļi un iepriekšējā audzināšana (pieredze). Bērna vecumposma īpašības izpaužas viņa ikdienas darbībā, attieksmē pret apkārtējo pasauli, mākslinieciskajās izpausmēs. Saskaņā ar cilvēka attīstības iezīmēm pedagoģijā ir pieņemta šāda vecumposmu periodizācija:

- no dzimšanas līdz 3 gadiem – mazbērnu vecums;
- no 3 – 7 gadiem – pirmskolas vecums;
- no 7 – 11 gadiem – jaunākais skolas vecums;
- no 11 – 15 gadiem – vidējais skolas vecums;
- no 15 – 18 gadiem – vecākais skolas vecums vai agrā jaunība (Žukovs, 1997, 26).

Tā kā cilvēka attīstība notiek viņa aktīvās mijiedarbības procesā ar apkārtējo vidi, cilvēkam vecumposmu robežas nav stingri noteiktas. Savā attīstībā bērns var apsteigt savu vecuma grupu vai arī atpalikt no tās. Sešus gadus veci bērni, ja viņi ir fiziski pietiekami attīstīti, uzsāk gatavošanos skolas gaitām, kas ienes viņu dzīvē būtiskas pārmaiņas (Svence, 1999). Bērnu vecumposmu periodizācijā un ar to saistīto, nozīmīgo pārmaiņu laikā līdzī attīstās bērnu mākslas izaugsme.

Vissvarīgāko bērni zīmē kā vislielāko. Sākumā ķermeņa nav, tas bērniem liekas nesvarīgs un nenozīmīgs. Rokas un kājas tiek piezīmētas tieši pie galvas (Svence, 1999). Zinātnisks pamatojums tam – bērni zīmē tās ķermeņa daļas, kuras ir svarīgas viņiem pašiem. Ķermenis, iespējams, ir mazāk svarīgs, jo tas ir mazkustīgāks nekā rokas un kājas. G. Kalote akcentē S. Stepanova uzskatu, ka “zīmēšana ir organisma un psihi pilnveidošana” (Kalote, 1999, 24). Bērni līdz 6 gadu vecumam priekšmetus un dzīvās būtnes attēlo pretstatā vai no augšas. Bērns zīmē tikai tos priekšmetus, kurus viņš pazīst. Tātad var secināt:

- 1) bērni zīmē to, kas viņiem ir aktuāls un zināms;
- 2) bērni zīmē tās ķermeņa daļas, kuras viņiem ir svarīgas;
- 3) ar zīmējumu palīdzību bērni neverbāli var izteikt savus iekšējos pārdzīvojumus – gan pozitīvos, gan negatīvos (Kalote, 1999).

Personības attīstību harmonizācijā un izglītībā J. Anspaks saskata arī vācu pedagoga V. Reina uzskatos, proti, ka var būt cilvēkam/bērnam ļoti attīstīts intelekts, bet kur trūkst mīlestības uz mākslu, tur ir caurums, kas gan nav nekāds noziegums, bet tomēr personības vienpusība un mazvērtīgums kaut kādā mērā (Anspaks, 2004). Viens no pirmsskolas izglītības programmas galvenajiem uzdevumiem ir nodrošināt katram bērnam iespēju gūt radošas darbības pieredzi. Jau no piecu gadu vecuma būtu jāveicina bērnu kreatīvo spēju attīstība. Galvenais līdzeklis šī mērķa sasniegšanai ir rotaļa. Mākslinieciskās darbības pamatā ir bērna dabiskā tieksme pēc kustībām. Rotaļā meklējami bērna mākslinieciskās darbības pirmsākumi. Rotaļa nodrošina fizisko un garīgo spēku attīstību, atraisa iztēli un fantāziju, rosina viņa radošo darbību (Anspaks, 2004). Bērna smadzenes uzkrāj ļoti daudz iespaidu, tāpēc bērns attēlo visu, ko redz, dzird, zina un izjūt. Pirmsskolas vecuma bērnu radošajai mākslinieciskajai darbībai raksturīgas trīs attīstības stadijas, pēc B. Frīdenbergas:

1. Bērns nodarbojas sev pazīstamos apstākļos, bez ārēja pamudinājuma. Piemēram, ja rīta cēlienā pedagogs organizē zīmēšanas nodarbību par tēmu “Augļi” vai “Dārzeni” un uzskates materiāls ir bērnam labi apskatāms, bērnā var rasties vēlēšanās vēlreiz vai jau pirms nodarbības sākt zīmēt. Šāda vēlme radīsies tikai tad, ja bērnam būs pieejams gan papīrs, gan krāsas arī ikdienā.
2. Patstāvīgi izvēlas zināmus darbības veidus jaunās, neparastās, bet pēc rakstura tuvās situācijās. Bērni nostiprina iegūtās iemaņas par jau veidotu vai aplicēšanas nodarbībā jau veiktu darbu, kā arī parādās radošā pieeja, piemēram, veidojot ābolus un “ieliekot” tos groziņā vai novietojot citādi, arī aplicēšanā iegūtās iemaņas – uzlīmēt jau izgrieztas formas vai griezt pašiem, ja tiek piedāvāts krāsains papīrs (ne tāds kā nodarbībā). Šie paņēmieni var izpausties arī kā nepieciešamība rotaļas laikā. Bērns pats izrāda iniciatīvu veikt šo uzdevumu.
3. Darbības pamatnoteikumi iegūst vispārīnātu raksturu un kļūst par kritērijiem jebkuras patstāvīgas darbības apstākļos. Bērniem rodas izpratne par dažādu tehniku izmantošanu konkrētas tēmas attēlošanai, piemēram, tēma “Ziedoša pļava” – bērni paši izvēlas tehniku, ar kuru visveiksmīgāk var to attēlot. Aplicējot rodas izpratne par to, ka daudzus vienādus priekšmetus var arī iegūt, izmantojot simetrisko locīšanu. Attēlojot dzīvo dabu (dzīvniekiem un putniem piešķirot raksturīgāko izskatā), bērni izvēlas plēšanas tehniku (Frīdenberga, 2003, 5-6).

J. Anspaks vērš uzmanību uz mākslas pedagogu E. Meimaņa, V. Vunta, V. Štrena atzinumiem, pamatojoties uz viņu eksperimentālās psiholoģijas un pedagoģijas pētījumiem, ka zīmēšanai bērnu vispārīgajā mākslinieciskajā audzināšanā ir vislielākā nozīme (Anspaks, 2004). Zīmēšana

rosina bērnus izteikt savus emocionālos pārdzīvojumus un atklāt mākslinieciskajos procesos gūto pieredzi. Savukārt mākslas aktivitātes attīsta katra bērna iztēli un radošās darbības spējas. Ar mākslas palīdzību bērna pasaule padarāma skaistāka, priecīgāka, daudzveidīgāka un emocionāli bagātāka. Tā rosina bērnu pašu radīt darbus, kas atspoguļo vēroto vai fantāzijā radīto. Pirmsskolas vecākās grupas bērni jau var spēt realizēt savas radošās idejas, lietojot dažādas tehnikas un materiālus, viņi ir ieguvuši pirmos priekšstatus par savu un citu tautu mākslu.

D. Lieģeniece uzskata, ka iztēles un prāta attīstība bērnā ļoti atšķiras, jo bērna iztēle ir īpatnēja - tā ir nosacīti patstāvīga, neatkarīga no prāta darbības. D. Lieģeniece akcentē M. Montesori uzskatu, ka bērna prāts ir uzsūcošs. Bērna prāta darbība un raksturs ir noslēpumu pilni (Lieģeniece, 1999). Iztēle īpaši intensīvi attīstās pirmsskolas vecumā. Šajā vecumā bērna iztēle ir ļoti dzīva un radoša, jo viņš neprot norobežot īstenību no fantāzijām, realitāte nereti saplūst ar izdomu. Ar šo parādību pirmsskolas pedagogi sastopas itin bieži savā ikdienas darbā, klausoties bērnu stāstījumus par dažādām lietām un notikumiem. "Bērna iztēle ir uzskatāma par īpašu, jo tā ne vienmēr atspoguļo dzīves īstenību, bet gan atrodas ciešā saistībā ar bērna subjektīvo stāvokli un pauž viņa iespaidus, un pietiekami bieži tā izsaka bērna vēlmes" (Golubina, 2007, 60 - 70). Svarīgi pedagogiem ieklausīties ne tikai ikviena bērna teiktajā, bet arī viņa teikto saskatīt mākslas darbā.

Ar zīmēšanu tiek pavērtas iespējas, kuras bērnu uzreiz pilnīgi nesagatavo, bet gan attīsta viņa spējas. D. Lieģeniece atsaucas uz mākslas pedagoga E. Vēbera atziņu, ka viss, kas nav pieejams jutekļiem (sensorajai uztverei), jādara pieejams iekšējai uztverei, un to var panākt ar mākslas palīdzību (Lieģeniece, 1999). Zīmējums palīdz bērniem organizēt savas idejas. Bērniem viņu pirmajos dzīves gados ir mazs vārdu krājums, zīmēšana ir noderīgs rīks, ko skolotāji izmanto, lai uzlabotu savas komunikācijas prasmes. Daudzas grupu aktivitātes ir orientētas uz zīmējumu, piemēram, tiek izstrādātas formas, lai izskaidrotu jēdzienu matemātikā. Bērni bieži izsaka savas izjūtas, piemēram, mīlestību, prieku, uzmanības vēlmi, neveiksmi, dusmas vai trauksmi ar īpaši izveidotajiem attēliem (Lewis & Greene, 1983). Turklāt lielākajā daļā darbību bērnu dzīves pirmajos gados, piemēram, stāstu izpētei, dabas izpētei, cilvēku, dzīvnieku un pasākumu aprakstīšanai, skolotāji var mudināt un bagātināt mazu bērnu pašizpaušmi un radošo domāšanu, uzdodot viņiem attiecīgus atklātus jautājumus, kamēr viņi zīmē (Bartel, 2008). "Mākslas darbi mijiedarbībā ar bērna iekšējiem pārdzīvojumiem veido bērna "iekšējo" estētisko pozīciju, kurā izpaužas viņa īpašā attieksme. Tā katram ir individuāla" (Lieģeniece, 1999). Bērnu mākslinieciskā attīstība norit mijiedarbībā ar apkārtējo vidi, kura izpaužas "simts valodās". Tā saka un atbalsta šo viedokli daudzi pedagogi. "Simts valodas" ietver bērnu fantāziju, iztēli, jaunradi tās visdažādākajos veidos (Lieģeniece, 1999).

Bērnu zīmēšanas mākslas izpausmes veicināšana ir kā laimīgu bērnu pieredzes nodrošināšana (Lowenfeld, 1965). Pieaugušo attieksme pret bērnu zīmējumu var ietekmēt bērnu interesi par zīmēšanu, tādēļ skolotāja loma ir ļoti svarīga. Londonas pedagogs J. Einarsdottira (Einarsdottira, Dockett, & Perry, 2009) komentēja, ka vērtības, ko pieaugušie un skolotāji piesaista bērnu zīmējumiem, kā arī viņu izpratne, ir svarīgas, jo pieaugušo mijiedarbība un atbalsts var ietekmēt bērnu radošumu. Kembridžas universitātes pasniedzēja P. Light (Light, 1985) apgalvo, ka bērna zīmējums ir svarīgs sociālajā izpratnē, un pieaugušo uzmanība tiek vērsta uz to nozīmi, kādus bērni vēlas pierādīt savos zīmējumos. Pedagoģa loma ir ļoti svarīga, lai atzītu zīmēšanas un citu vizuālo ekspresijas formu un prasmes funkcijas, lai ļautu tām pilnveidot bērnu pilnu pieredzi un komunikāciju (Gentle, 1985). Tas nozīmē, ka skolotāja loma palīdzēs bērniem sasniegt akadēmiskos mērķus. Turklāt bērni varēs izpētīt un sazināties ar apkārtējo pasauli, izmantojot pedagoģu interesi un to, kā viņi vērtē bērnu zīmējumu. Gan pedagoģi, gan bērni attīstīs uzticību daudziem dažādiem zīmējuma apstrādes veidiem, jo viņi izmanto zīmēšanas procesu, lai izskaidrotu fantāzijas vai idejas un emocijas (Gentle, 1985). Vēl viens svarīgs pedagoģu lomas aspekts ir nodrošināt labvēlīgu vidi, lai veiktu darbības, lai nodrošinātu efektīvu saziņu, kā arī palielinātu bērnu interesi un uzticību zīmēšanai. Savā darbā Ņujorkas mākslas pasniedzēja S. Striker (Striker, 2001) ieteica, ka pedagoģa pozitīva attieksme pret bērna radošo mākslu veicinās veselīgu, pārliecinātu paštēlu un augstu pašnovērtējumu bērniem. Viņa atklāja dažas galvenās stratēģijas, kas pedagoģiem jāpiemēro bērnu radošuma attīstībā. Sekojot šīm stratēģijām, pedagoģam jābūt par paraugu un vienmēr jāuzņemas iniciatīvas zīmēšanas darbībās; skolotājam jālieto arī vārdi, kas varētu būt noderīgi bērnu vārdu krājuma paplašināšanai, piemēram, verbalizējot, kāpēc viņam / viņai patīk kāds zīmējums. Pedagoģiem ir jāizvairās no mākslas sacensībām starp bērniem, jo bērniem nav veselīgi konkurēt ar citiem, drīzāk ir svarīgi, lai bērni strādā atbilstoši saviem noteiktajiem mērķiem un spējām.

Pasaulē ir divi viedokļi par bērna mākslinieciskās darbības vadīšanu. Viens viedoklis pauž uzskatu, ka bērna darbība veidojas pašattīstības ceļā. Pēc otrā viedokļa pārstāvju domām tā pakāpeniski attīstās konkrētos darba apstākļos pēc V. Muhinas, T. Komarovas (Lieģeniece, 1999). Bērna iztēles attīstīšanai izmanto un respektē abus viedokļus. Apkārtējā lietu vide ir izmantojama arī uzskatāmi tēlainās domāšanas attīstībā (Lieģeniece, 1999). Tā palīdz bērnam izprast pasaules attēlojumu. Savukārt tālāk spēja attēlot pasauli dažādos veidos ar zīmēšanu ir viena no nozīmīgākajām jomām bērna attīstībā. Pēc Ž. Piažē domām “ši spēja attīstīt tēlus galvā integrējas ar citiem domāšanas procesiem, veidojot pieaugušajiem raksturīgo spēju domāt simbolos un radoši” (Lieģeniece, 1999). D. Lieģeniece pievēršas Ž. Piažē uzskatam, ka “pasaules attēlojuma izskaidrošana ir nozīmīga pirmsskolēna spēja” (Lieģeniece, 1999, 133). 5 – 6 gadus vecu bērnu mākslinieciskajā darbībā parādās tādas specifiskas domāšanas īpatnības kā konkrētība un tēlainība (Svence, 1999).

Māksliniecisko darbību izpausmēs parādās bērnu interese, temperaments, zināmas dzimumu atšķirības. Zēniem patīk zīmēt policistus, mašīnas, kuģus. Meitenēm – ziedus, mājas, ainavas. Šajā vecumā 80 % gadījumos tiek sastādīts zīmējuma plāns. Šī pieredze tomēr ir nepietiekama. Tāpēc vienveidīgi priekšmeti tiek attēloti līdzīgi, piemēram, ar neprecīza apļa palīdzību tiek zīmēti: bumba, ābols, balons u.c. Mācīšana ietekmē bērna zīmējuma saturu, tomēr tā maz ietekmē attēlotā priekšmeta jēgu. Tāpēc nav pareizi uzskatīt, ka bērni vienkāršas formas priekšmetus attēlos precīzāk un pareizāk par sarežģītās formas priekšmetiem. Reālistiska attēlojuma galvenā pazīme ir uz zīmētā atpazīšana. Pirmsskolas vecuma bērni zīmē tāpēc, ka izjūt interesi par apkārtējās dzīves notikumiem. Tomēr viņi nevar uzzīmēt visu interesanto, kamēr neiemācīsies attēlot cilvēkus, dzīvniekus, laukus, lietas utt. Šī pretruna kļūst kā bērna attīstības virzošais spēks. Galvenais nosacījums šī vecuma bērnu zīmēšanā ir attēlojuma saturīgums. Bērns nespēj vienlaikus koncentrēt uzmanību uz diviem, trim un vairākiem priekšmetiem. Darot ko vienu, viņš novēršas no cita, aizmirstot izdarīto. Šo robežu noteikšana iespējama pēc bērna zīmēšanas darbības analīzes un vārdiska paskaidrojuma (Miķelsone, Ukstiņa, Lieģeniece, 2003).

Pirmā bērnu priekšmetiskā attēlojuma posma iezīmes. Katra figūras daļa tiek attēlota atsevišķi. Galvenās figūras daļas (2 – 3) tiek savstarpēji savienotas, pārējās tiek zīmētas blakus. Otrā priekšmetiskā attēlojuma posma raksturojums. Zīmējumā netiek novērota attēlotās figūras izolētība. Attēlojuma daļu zīmēšanas secība ir atkarīga no priekšmeta nozīmes, no tā lomas, kā arī no notikumiem, kuri tiek attēloti. Trešais priekšmetiskās zīmēšanas posms. Tas saistās ar sižeta zīmēšanu un tajā tiek izdalītas divas stadijas. Pirmajā stadijā priekšmeta attēlojums atšķiras tikai ar figūras pamatkontūru. Otrajā stadijā parādās individuāls izpildījuma stils, silueta veselums un tēlu raksturojuma daudzveidība. Sižeta zīmēšana – tas ir attēlošanas veids, kurš sižetiski satur vairākus priekšmetus un personāžus. Tiek attēloti sadzīves notikumi, pasaku un stāstu notikumi. Zīmēšana sākas ar izvērstu patstāvīgu ieceri. Šajā posmā palielinās bērnu prasme attēlot dzirdētus notikumus. Bērns zīmējumā mēģina atspoguļot savu pasaules konstrukciju – cilvēka pozīciju orientējot jēdzienā “augšā un apakšā”. Pedagogi prasa no bērniem “pareizu” attēlojumu, kas atbilst pieaugušo kritērijiem. Līdz ar to pieaugušie “apzog”, mazina bērna zīmēšanu, liedzot viņam pašam apgūt augsto “pasaules veidošanas” funkciju. Sižeta zīmēšanā, veidojot ainavu, bērns sāk ievērot lapas augšējo un lapas apakšējo malu. Apakšā – zeme, grīda istabā, ūdens virsma utt. Nosacīti lapa tiek sadalīta trīs joslās. Vidus josla paliek neizkrāsota, jo “tur nekā nav”. Zīmējumā parādās telpas dziļums. Jo vairāk parādās debesis, jo telpa dziļāka. Problemātiska ir arī atsevišķu priekšmetu proporciju ievērošana zīmējumā (Miķelsone, Ukstiņa, Lieģeniece, 2003, 79-84).

Šajā posmā bērni vēl nelabo kļūdas savos zīmējumos vai tās labo ļoti reti. Pats vienkāršākais labošanas veids šim vecuma posmam – pārtraukt iesākto zīmējumu un pāriet pie jauna attēlojuma uz jaunas zīmēšanas lapas. Vēloties pilnveidot zīmējumu – bērns nelabo konkrēto objektu, bet esošajam objektam pievieno jaunas detaļas. Var teikt, ka bērni sāk zaudēt savu “bērnišķību” zīmējumā, tās specifiskās iezīmes, kuras raksturīgas tikai bērņībai un kuras rada bērna domāšanas konkrētība un īpašais pasaules redzējums (Miķelsone, Ukstiņa, Lieģeniece, 2003, 79-84). Māksla veido bērna attieksmi pret apkārtējo pasauli, pieaugušais veido bērna pasauli, savukārt bērns aktīvi attiecas gan pret mākslu, gan pieaugušā pasauli.

Svarīgi ir trīs termini:

- estētiskā attieksme;
- mākslas audzināšanas funkcija;
- pieaugušā un bērna savstarpējās attiecības (Lieģeniece, 1998).

Shematiski bērna zīmējumu var iedalīt divās vertikālās zonās – labajā un kreisajā. Labā zona apzīmē bērna saites ar tēvu un nākotnes skatījumu. Kreisā zona vēsta par bērna pagātņi, pieķeršanos mājai. Zīmējuma augšdaļa ir saistīta ar bērna intelektuālo darbību, bet apakšējā – materiālo pasauli (Prindule, 1998). Pašpārliecināts, līdzsvarots bērns zīmējumu koncentrē lapas vidū. Tie, kam ir problēmas ar vienaudžiem un savu iekšējo “es”, cenšas aptvert visu lapu.

- ❖ laimīgs, pašpārliecināts bērns zīmē treknām, skaidrām līnijām;
- ❖ neizlēmīgs, nedrošs bērns izvēlas ne sevišķi košas krāsas un zīmē ļoti viegli pieskaroties papīram;
- ❖ agresīvs bērns bieži nolauž zīmuli vai ātri izraksta flomāsteru;
- ❖ maiga rakstura bērns velk daudz līkumainu smalku līniju;
- ❖ bērni, kam piemīt liels gribasspēks, priekšroku dod taisnām līnijām un asiem leņķiem, reti zīmē apaļas un ovālas formas (Hibnere, Grasmane, 2000, 60-66).

1.2. Krāsu apguves pamatnosacījumi pirmsskolā

Ikvienu bērna zīmējums ir viņa unikāls mākslas darbs, kurā neapšaubāmi tiek izmantotas krāsas. “Glezniecībā krāsu sauc par mākslas darba dvēseli. Krāsa ienes tēlā poētiskumu un emocionalitāti, krāsa runā” (Kagaine, 2005, 10). Taču gleznošana nav izkrāsošana, bet krāsu attiecību meklēšana. Lai izjustu krāsu būtību un sūtību, tās jāizjūt gan katra atsevišķi, gan attiecībās ar citām krāsām, gan saistībā ar formu. Krāsu izjūta bērņā rodas pakāpeniski. Jo vairāk bērns darbosies ar

krāsām, jo lielāku prieku un atklāsni tās sniegs. Visbeidzot bērnam attīstoties, viņš kļūst kā diriģents, kas vada orķestri – jūtot un vadot katru elementu atsevišķi un vienlaikus saliedējot visus varenā kopdarbā.

“Ja bērns iemācās saskatīt un atšķirt krāsas, ja viņš *iemīl* krāsas un prot ar tām darboties, tad arī ikdienas darbs bērnam veicas labāk un raitāk. Tāpēc krāsu valoda būtu jāzina visiem. Dzejnieka vārdiem runājot: “Tur burvīgā gaismā viss zaigo un laistās...”. Pasaule mums atklājas krāsu priekā. Skaitļus *mīlošie* zinātnieki saka, ka līdz 80% informācijas mēs saņemam “krāsainā iesaiņojumā”” (Kavacs, 1999, 30). Lielāko daļu informācijas par apkārtējo pasauli mēs iegūstam, tāpēc ka spējam ieraudzīt pasauli, kas izkrāsota visās varavīksnes krāsās.

Terminu “krāsa” lieto vairākās nozīmēs. Vienā ar to apzīmē materiālu, un tādā gadījumā “krāsa ir viendabīga organiska un neorganiska pigmentu suspensija, plēvi veidojoša viela” (Zirdziņa, 1995, 27). Ir eļļas, emaljas, līmes, silikātu un citas krāsas. Krāsvielas ir krāsaini organiski savienojumi, ko izmanto medicīnā, kulinārijā, ķīmijā, fotogrāfijā, kosmētikā kā arī tekstilmateriālu, ādas, koksnes apstrādē, jo krāsvielas absorbē gaismas enerģiju, noteiktos apstākļos spēj atdot citām vielām. Termina “krāsa” otra nozīme saistās ar gaismas fiziku. Krāsa fizikā ir īpašība, ko cilvēks vizuālās uztveres procesā piešķir materiālās pasaules objektiem, balstoties uz subjektīvo redzes izjūtu. 17.gs. angļu dabas zinātnieks Izaks Ņūtons atklāja, ka bezkrāsaino saules gaismu ar stikla prizmas palīdzību var sadalīt 7 krāsās – sarkanā, oranžā, dzeltenā, zaļā, gaišzilā, zilā, violetā (Zirdziņa, 1995). Atstarotajā krāsu spektrā vai krāsu joslā tās pakāpeniski pāriet cits citā.

Cilvēkus kopš seniem laikiem ir interesējuši jautājumi: kas ir krāsa, kā cilvēks uztver krāsu un vai mēs visi redzam krāsas gluži vienādi? Krāsu uztvere ir sarežģīts process un “ceļš” no uztveres orgāniem līdz redzētā apjēgšanai. Tas ir garš un individuāls. Daļai cilvēku vispār nav reālu redzes priekšstatu par zaļu, sarkanu vai zilu krāsu. Iespējams arī pilnīgs krāsu aklums. Slavenais mākslinieks A. Matiss savulaik ir teicis – “krāsa un līnija ir divas stihijas, kuru rotaļā un līdzsvarā meklējams radīšanas noslēpums” (Bauere, 2000, 98).

Vai gan ir iespējams līdz galam izpētīt noslēpumu, brīnumu? Krāsainā pasaulē, reti aizdomājamies par to, kā būtu, ja šo krāsu mums visapkārt nebūtu, ja viss pēkšņi taptu pelēks. Tiesa, ka mēs nemēdzam bieži domāt par to, kas liekas pats par sevi saprotams un pastāvīgs. Ienākot šajā pasaulē, ikvienu no mums sagaida krāsas. Nudien, mēs pat nebrīnāmies par šo dabas piešķirto brīnumaino spēju – katru lietu, katru priekšmetu un parādību skatīt krāsainu! Pamazām pieaugot, mēs mācāmies saskatīt arvien vairāk krāsu toņu un nianšu, mācāmies tās izmantot un izprast to savstarpējās attiecības (Brearms, 2004, 62-63).

“Jau izsenis krāsai piedēvēts neizsīkstošs spēks, kas nosaka cilvēka uzvedību. Krāsas iedarbojas uz prātu, sirdi un dvēseli. Krāsa “darbojas” pati par sevi, turklāt tā rada asociācijas, krāsa

spēj nodot noteiktas domas un idejas, un, jo tīrāka tā ir, jo skaidrāka un saprotamāka tās valoda. Vienkāršās krāsas pauž vienkāršas emocijas un priekšstatus, bet sarežģītās krāsas katrs saprot savā veidā vai arī nesaprot nekad” (Golubina, 2007, 152). Pētot krāsu izjūtu bērniem, var labāk izprast bērnu psihoemocionālo stāvokli un bezapziņas procesus, kuri ir ļoti svarīgi bērna attīstībā. Ja pieaugušais neiejaucas, bērni lietas zīmē tajās krāsās, kuras atbilst viņu emocionālajam noskaņojumam vai attieksmēm pret kaut ko. Protams, bērns var zīmēt pēc iemācītiem etaloniem, nevis pēc izjūtām, piemēram, ja bērnam būs teikts, ka zeme ir melna, tad viņš tā arī zīmēs un atspoguļos iemācīto. Tāpēc ir svarīgi ļaut bērniem patstāvīgi izpausties ar dažādām krāsām bez pieaugušo iejaukšanās, jo krāsošana palīdz izpaust iekšējās emocijas un domas, it īpaši bērniem, kuriem ir grūti formulēt savas izjūtas vai vajadzības.

Krāsas spēj ietekmēt noskaņojumu, jo tās ietekmē gan bērnu, gan pieaugušo cilvēku centrālo nervu sistēmu: jo ilgāk cilvēks skatās uz kādu konkrētu krāsu, jo vairāk tā stimulē viņa emocijas. Bet katram cilvēkam, arī bērnam, šīs emocijas var būt citādas: vienam cilvēkam konkrēta krāsa var radīt pozitīvas emocijas, bet citam cilvēkam šī pati krāsa var radīt negatīvas emocijas. Savukārt krāsu izvēli ietekmē gan veselības, gan emocionālais stāvoklis. “Krāsa ir bioloģisks cilvēka enerģijas avots, kurš kompensē enerģijas trūkumu, uztur cilvēcisko garu un dziedē” (Austruma, Savicka, 2000, 134).

Krāsa sūta signālus – vienkāršus un sarežģītus, bet mēs netīši iekšēji reaģējam uz tiem. Krāsa var likt justies priecīgiem vai skumjiem, uzmundrināt vai mierināt, valdzināt vai radīt riebumu. Tās savstarpēji ietekmē cita citu un, protams, arī cilvēkus. Jo plašākas ir zināšanas par krāsu savstarpējo mijiedarbību, jo labāk iespējams izmantot krāsas (Votsona, 2007, 36).

Krāsu uztvere bērniem sāk attīstīties agrā bērnībā. Pirmajos dzīves gados bērni sāk pazīt krāsainās (hromatiskās) krāsas, bet no trīs gadu vecuma – bezkrāsainās (ahromatiskās) krāsas. Ap četrus gadus vecumu bērni sāk prast apzīmēt krāsas ar atbilstošu nosaukumu, piecu gadu vecumā – atšķirt vienas krāsas dažādās nokrāsas, kā arī cenšas saskatīto apzīmēt ar vārdiem, piemēram, zils, pavisam melns (domāta tumši zilā krāsa) (Hibnere, 1977, 38). Sešu gadu vecumā krāsu uztvere bērniem jau pārsvarā ir izveidojusies un nostiprinājusies. Viņi spēj saskatīt dažādas nokrāsas un tās pareizi apzīmēt (Hibnere, 2000, 60).

Pirmsskolā bērni bieži vien izvēlas zīmēt ar vienu vai tikai dažām no visām pieejamām krāsām. Tiek izvēlētas spilgtas, košas krāsas, kā arī priekšroka tiek dota melnajai krāsai, jo visas šīs krāsas kontrastē un labi izceļas uz baltas papīra lapas. Protams, ir arī citi noteicošie faktori krāsu izvēlē – bērna temperamenta tips (piemēram, holēriķi parasti izvēlas sarkano krāsu), emocionālā pašsajūta (Svence, 1999, 85), apkārtējā vide.

Pirmsskolā bērniem krāsu uztverei un apguvei izmanto dažādas krāsu spēles un uzdevumus (Hibnere, 1998, 60), došanās dabā un vērot, salīdzināt krāsas visos gadalaikos ir ļoti labs veids kā ievadīt bērnus krāsu mācības pasaulē, kā arī visam klāt ir neatņemama pirmsskolas izglītības iestādes programma zīmēšanā ar vienu no mērķiem apgūt krāsu mācību.

Novērošana ir nozīmīgs krāsu uztveres un apgūšanas veids pirmsskolas vecuma bērniem. V.Hibnere akcentē, ka divus un trīs gadus veciem bērniem ar novērojumiem jā māca diferencēt dabas, citu objektu, attēlu un mākslas darbu nokrāsu dažādību. Trīs un četrus gadu vecumā ne tikai mācēt saskatīt nokrāsas dzīvajā un nedzīvajā dabā, bet arī tās attēlot uz papīra, savukārt vecākās un skolas grupas bērnu uzmanību vērš uz nokrāsām, kuras dabā ir grūtāk saskatīt (Hibnere, 1977, 39,63).

Vērojot krāsu dažādību apkārt, krāsas tonis ir krāsu primārā atšķirība, ko ne tikai pieaugušie, bet arī bērni kā pirmo ievēro. Zinātnieku valodā runājot, tad krāsas tonis attiecās uz gaismas kvalitāti – atstarotajiem viļņu garumiem. Krāsas toni arī nosaka pēc atbilstošā dominējošā viļņa garuma, piemēram, zils, zaļš, oranžs u.c. Daltonisma gadījumā cilvēks atšķir dažādu krāsu gaišuma pakāpes, bet spektra krāsas toni nespēj uztvert: nevar, piemēram, atšķirt sarkanu no zaļas (Zirdziņa, 1995, 28). Saules spektrs ir dabiska krāsu toņu skala.

Krāsu un to toņu uztverē V.Hibnere izdala divas svarīgas bērnu krāsu uztveres. **Perspektīvā krāsu uztvere** ir kā pirmā un visgrūtākā bērniem, jo konkrēta objekta krāsas dabā tuvumā un tālumā var būt vienādas, bet bērni tās var uztvert atšķirīgi, tuvāk krāsas var izskatīties spilgtākas, bet tālāk – blāvākas. Nozīme ir objekta apgaismojumam un attālumam no vērotāja (Hibnere, 1998, 64-69).

Otrā ir **selektīvā krāsu uztvere**, kura arī ir svarīga, jo ar tās palīdzību bērns var izdarīt izmeklētu krāsu izvēli, var gūt jaunu informāciju, piemēram, par gadalaika pazīmēm (Hibnere, 1998, 64-69). Šīs krāsu uztveres attīstīšanai pievērš bērnu uzmanību kādam noteiktam izteiksmes līdzeklim, piemēram, ziemā – melnajai, baltajai un pelēkajai krāsai.

Ir zināms, ka cilvēks spēj atšķirt 1,5 miljonus krāsu toņu, bet pasaulē ir apmēram septiņi miljoni toņu (Orlova, 2005, 35). Kā lai šajā daudzveidīgajā krāsu pasaulē neapmāldas? Krāsu piesātinājums jeb tīrība, košums, intensitāte – krāsas īpašības, kas arī saistās ar atstarotās gaismas kvalitāti: tās tīrību, jeb kādu piemaisījumu trūkumu. Vislielākā tīrība jeb piesātinājums ir spektrālajām krāsām, kuras rodas, ar prizmas palīdzību sadalot baltās gaismas staru. Ja kāda objekta virsma vai pigments atstaro, piemēram, ne tikai zaļas krāsas viļņus, bet arī kaut nedaudz sarkanās, krāsas redzes sajūtas mainās, tās tīrība zūd (Zirdziņa, 1995). Krāsas piesātinājumu bieži jauca ar krāsas spilgtumu (intensitāti). Krāsas spilgtums nav patstāvīga krāsu pazīme, bet to rada krāsas

gaišuma un piesātinājuma kopējā iedarbība. Jo piesātinātāka un gaišāka ir krāsa, jo tā ir spilgtāka (Kagaine, 1999, 7-8).

Krāsas gaišums – īpašība, kas saistās ar gaismas daudzumu, ko krāsa atstaro. Katra spektra krāsa ir atšķirīga viļņa garuma vizuālais rezultāts, un katra atstaro citādu gaismas daudzumu. Krāsa spektrā ar vislielāko gaismas vērtību ir dzeltenā, tai seko oranžā, tad vienādās sarkanā un zaļā, zilā un vistumšākā violetā krāsa. Ja kāda objekta virsmai piemīt īpašība absorbēt visus gaismas viļņus, tad tādā gadījumā nerodas arī nevienas spektra krāsas sajūta. Rezultāts tad ir neitrāls – trūkst krāsas toņa. Melns, balts un dažādās pelēkā gradācijas ir ahromatiskas, bezkrāsainas. Spektra krāsas ir hromatiskas, krāsainas. Tās un to daudzveidīgās nianšes ir raksturojamas ar visiem raksturlielumiem, ahromatiskās krāsas atšķiras tikai ar gaišuma – tumšuma pakāpi (Zirdziņa, 1995). Tas nozīmē, jo vairāk kādai krāsai piejauc balto krāsu, jo tā ir gaišāka. Ja krāsai piejauc melno krāsu, tā kļūst tumšāka (1.attēls 1.pielikumā).

Pirmsskolā bērni apgūst arī tumšu un gaišu krāsu saskaņas principu. Viņi iemācās izprast krāsu dažādu intensitāti (spilgtāku vai blāvāku krāsu). Jaunākā skolas vecuma bērni spēj apgūt niansētu vēso un silto krāsu saskaņu, kā arī attīstīt prasmi saskaņot radniecīgās krāsas (krāsas, kurām ir kāda kopēja krāsa, piemēram, dzeltenajai un oranžajai krāsai kopēja ir dzeltenā krāsa) (Simane, 1998, 37). *Krāsu saskaņas izpratni sekmē un attīsta īpaši vingrinājumi, uzdevumi, kurus izmanto pirmsskolā.*

1.3. Krāsas būtība un tās raksturojums

Krāsa ir pievērsusi dažādu profesiju pētnieku uzmanību, un tādejādi tā ir pētīta no gaismas fizikas, estētikas, mākslas uztveres, psiholoģijas, neirofizioloģijas, vizuālās mākslas teorijas un citām pozīcijām. Pētījumi ir sākušies pirms mūsu ēras un turpinās vēl tagad. Jau grieķu filozofs Empedokls (apm. 500 g. pirms mūsu ēras) par pamatkrāsām nosaucis balto, melno, sarkano, dzelteno (Zirdziņa, 1995, 29), un Leonardo da Vinči (15. g. s.) – balto, melno, sarkano, dzelteno, zaļo, zilo krāsu. Tā kā pastāv krāsas pētījumi no dažādiem aspektiem, rezultāti ir atšķirīgi. Gaismas pamatkrāsas jeb primārās krāsas ir sarkanā, zilā un (zaļā). Fizikā lietotajā aditīvajā krāsu jaukšanas procesā no tām iegūst citas krāsas un balto gaismu ar cilvēka acs tīklenē esošās gaismjūtīgās substances optimāli reaģē tieši uz šīm trim krāsām (Zirdziņa, 1995, 29). Pigmentu pamatkrāsas jeb primārās krāsas ir sarkanā, dzeltenā, zilā, zaļā. Substraktīvajā krāsu jaukšanas procesā tās sajaucot pa pāriem, iegūst pirmās pakāpes atvasinātās krāsas jeb sekundārās krāsas: violetu (no sarkanās un

zilās), oranžu (no sarkanās un dzeltenās), zaļu (no dzeltenās un zilās). Pamatkrāsas nav iespējams iegūt no citu krāsu sajaukumiem.

Sākot ar pirmsskolas jaunāko vecuma grupu neapšaubāmi tiek apgūts krāsu aplis, kurš ietver četras pamatkrāsas – sarkano, dzelteni, zilo un zaļo (2.attēls 2.pielikumā). Vecākajās pirmsskolas grupās jau aplūko un apgūst pretkrāsas. Krāsu aplis tika izveidots, lai labāk izprastu krāsu attiecības, saskaņošanu, pārvērtības (VISC, 2016). Krāsu aplī viena otrai pretī atrodas pretkrāsas jeb komplementārās krāsas. Ja pretkrāsas noliek blakus, tās viena otru pastiprina. Ilgi skatoties uz kādu krāsu un tad novēršot acis uz balto, redzam ilgāk skatītās krāsas pretkrāsu (3.attēls 3.pielikumā). Sajaucot divas pretkrāsas gaismas staru veidā, iegūst balto krāsu. Sajaucot pretkrāsas krāsvielu veidā, iegūst nekrāsainu, tumšu toni. Krāsu aplī blakus esošās krāsas sauc par blakuskrāsām jeb analogajām krāsām. Iegūtās zināšanas par pretkrāsu palīdzēs izprast arī tādus jēdzienus kā kontrasts, akcents, dominante (Veinbahs, 1998, 5-6).

Krāsas pēc līdzības ar sarkano – karsto uguni, dzelteni – silto sauli, zilo – vēso ūdeni un debesīm, kas arī nesilda, iedala siltajās un vēsajās. Krāsu aplī pāreja no siltajām uz vēsajām krāsām notiek no sarkanās caur dzelteni un zilo. Īpaša krāsa ir violetā, kuru acs uztver kā zilās un sarkanās sajaukumu. Tāpēc arī siltuma ziņā tā atrodas starp sarkano un zilo (Veinbahs, 1998, 6). Vēsās krāsas ir tādas krāsas, kas rada aukstu sajūtu. Priekšmeti un objekti šādās krāsās izskatās tālāk nekā patiesībā. Šādās krāsās viss izskatās plašāks. Vēsās krāsas ir purpura krāsa, lillā, zili violets, zils, zili zaļš, zaļš. Savukārt siltās krāsas ir krāsas, kas rada siltu sajūtu. Priekšmeti un objekti šādās krāsās izskatās tuvāk nekā patiesībā, visu it kā šķietami samazinot. Siltās krāsas ir dzelteni zaļš, dzeltens, dzelteni oranžs, oranžs, sarkani oranžs, sarkans (4.attēls 4.pielikumā).

Kāpēc dzeltenais priekšmets ir dzeltens? Tāpēc, ka tas ir baltajai gaismai atņēmis vēsi zilo, atstājot sarkanās un zaļās krāsu apļa trešdaļas, kuras kopā liek redzēt dzelteni. Secinājums – ja baltajam atņem vienu krāsu, tas nokrāsojas pretkrāsā. Pēc pētījumiem izriet, ka siltās krāsās iekārtotās telpās cilvēki jūtas pat par 4 grādiem siltāk nekā telpās, kur dominē vēsie toņi (Zirdziņa, 1995, 33).

Krāsai ir atšķirīga ietekme dažādos cilvēka vecuma posmos. Bērni pēc piedzimšanas atšķir sarkano krāsu. Krāsu uztvere bērniem attīstās pakāpeniski – vispirms viņi iemācās atšķirt spilgtās krāsas, bet neatšķir krāsu toņus. Krāsu toņus bērni sāk atšķirt četru un piecu gadu vecumā, tomēr patika pret spilgtām krāsām un kontrastiem vēl saglabājas arī pusaudžu gados. Uz bērniem krāsas darbojas aktīvāk nekā uz pieaugušajiem. Piemēram, sarkanā krāsa bērnu aktivizē, bet pēc tam nogurdina ātrāk nekā pieaugušo. Savukārt ilgstoša uzturēšanās pelēkos toņos krāsotā telpā var rosināt

uz depresiju, bet baltā krāsā krāsotas sienas var radīt bērnam psiholoģiskus traucējumus. Līdz deviņu gadu vecumam bērniem labvēlīgāki ir sārti oranžie toņi. Bērniem patīk viss košais, it īpaši sarkanā krāsa. Viss sarkanais viņu izpratnē ir skaists (VISC, 2016).

Pastāv vairāki krāsu jaukšanas veidi. Ir krāsu jaukšanas veids, kas tiek panākts, sajaucot kopā dažādu krāsu gaismas. Šādi sajaucot iegūtā krāsa ir gaišāka par tās sastāvdaļām. Ir vēl cits krāsvielu jaukšanas veids, tas ir, jaukšana ar atņemšanas paņēmienu. Šis veids tiek izmantots poligrāfijā. Nākošais krāsu jaukšanas veids ir likt krāsas sīkos triepienos citu citai blakus, ļaujot tām optiski sajaukties cilvēka acī. Šādā veidā jauktas krāsas nekļūst tumšākas (Veinbahs, 1998, 6-8).

Vēl viens krāsu jaukšanas veids – pamatkrāsojuma pārklāšana ar caurspīdīgu krāsu. Šis paņēmiens plaši tiek izmantots akvareļglezniecībā. Uz gaiša pamata caurspīdīgi klātas tumšākas krāsas iegūst siltāku toni, kas nav sasniedzams, vienkārši tās sajaucot ar balto krāsvielu. Saskatīt un izjust krāsas – tas ir svarīgs posms ceļā uz mākslas izpratni (Kagaine, 2005, 10).

Jaucot krāsas un izmantojot tās vienā mākslas darbā ir ieteicams ievērot zināmas likumsakarības, kuras apraksta I. Ozola. Tādi krāsu pāri kā sarkans – zaļš vai dzeltens – zils (šīs krāsas sauc arī par komplementārkrāsām) ir saderīgi un veido krāsu harmoniju (Ozola, 2004, 21-23).

Bērni lieto krāsas haotiski. Pirmsskolā bērnus māca saskaņot krāsas. Bērniem ļoti patīk zīmējumos izmantot košas krāsas. Sākot mācīt bērniem krāsu mācību, nozīmīga ir kontrastkrāsu saskaņošana, jo kontrastkrāsu laukumi, kas atrodas viens otram blakus vai viens uz otra, ļoti izceļas, kļūst it kā spilgtāki. Kontrastkrāsas var apskatīt pretkrāsu aplī (3.pielikumā 3. attēlā), kur katrai krāsai pretējā krāsa ir tās kontrastkrāsa.

Darbojoties mākslas, zīmēšanas aktivitāšu centros pirmsskolā, bērniem tiek sekmēta un pilnveidota arī krāsu mācības apguve. Viņi pētī dažādus izpausmes līdzekļus. Bērni glezno gan ar otām, gan ar pirkstiem. Svarīgi atcerēties, ka pats izpētes process ir visdzīvākā aktivitāte.

1.4. 5 – 6 gadu vecu bērnu attīstības likumsakarību raksturojums temata ietvaros

Zīmēšanas aktivitāšu centrā visi pirmsskolas vecuma bērni darbojas ar prieku, interesi un labpatiku. Tā pamatmērķis ir attīstīt bērnu radošās spējas, zinātkāri, iztēli un iniciatīvu. Ja bērniem dod iespējas un brīvību eksperimentēt ar radošajiem materiāliem, veikt jaunatklājumus un pārbaudīt praksē idejas, viņi rod pamatu gan sekmīgai izglītībai, gan panākumiem turpmākajā dzīvē. “Bez pieaugušā norādījumiem un noteiktas tēmas nosacīšanas bērni iemērc otu krāsā un seko izplūstošajai līnijai uz papīra. Ierobežojums ir tikai ar trim (četrām) pamatkrāsām – sarkanu, dzeltenu, zilu

un (zaļu) – tās atver bērnam niansētu krāsu spektru neticamā bagātībā, kuru katrs pats sev spēj radīt” (Isate, 2003, 7).

Sevišķi piecgadīgie bērni jūt pastāvīgu radīšanas prieku, kad krāsas dažās vietās saplūst un rada starptoņus – violetu, brūnu. Visvairāk bērni zīmē 5 – 6 gadu vecumā. Bērns var sākt zīmēt arī pēc iemācītiem etaloniem, piemēram, kas kādā krāsā ir dabā. Taču bez pieaugušā iejaukšanās bērni lietas zīmē tajās krāsās, kuras atbilst viņu emocionālajam noskaņojumam, attieksmēm. Visu labo, skaisto, mīļo bērni parasti zīmē gaišās, spilgtās krāsās, savukārt pretējo – tumšos toņos (Svence, 1999, 85).

Bērni vizuālo darbu var veikt “košās” krāsās, kā arī ahromatiskās krāsās. Ieteicams ir krāsu izvēles ierobežojums. Dažkārt bērni īpaši jārosina darbus veikt mierīgā krāsu saskaņā ar vēsu vai siltu darba kopīgo noskaņu. Bērnu uzmanība pievēršama tādām krāsu niansēm, kuras viņi parasti neievēro. Tās ir pelēcīgi zaļās un pelēcīgi brūnās nokrāsas, kuras var novērot vēlā rudenī, kad daba gatavojas ziemas miegam, un agrā pavasarī, kad daba mostas no ziemas miega (Grasmane, Hibernere, 2000, 60 – 61).

V. Kavacs akcentē vācu dzejnieka un zinātnieka J. V. Gētes (1749 – 1832) secinājumus, ka pastāv trīs veidu krāsu salikumi jeb kolorīti – varenais, maigais un spožais. Vareno kolorītu rada silto, aktīvo krāsu pārsvars, bet spožo kolorītu – aktīvo un pasīvo krāsu kombinācija, maigo kolorītu – auksto, pasīvo krāsu pārsvars, pētot sakarību “gaisma – krāsa - emocijas”. J. V. Gēte savā “Mācībā par krāsu” ir pievērsies krāsu pētīšanai un uztverei un centās apvienot zinātnieku pieeju cilvēku pārdzīvojumos (Kavacs, 1999, 30).

Ja vēlamies radīt vēlamu krāsu salikumu, tad jāievēro trīs noteikumi:

1. Jāizvēlas pārsvarā esošais jeb dominējošais krāsu salikums.
2. Jālīdzsvaro krāsu attiecības – siltu, gaišu krāsu laukumi mums šķiet lielāki nekā tāda paša izmēra vēsu, tumšu krāsu laukumi.
3. Jāievēro krāsu kontrastu likumsakarības – maksimālu kontrastu var sniegt, izmantojot tīrās nesajauktas krāsas.

Parasti mēs gaismu attēlojam ar baltu, bet tumšu ar melnu krāsu. Tas gan ir tikai simboliski, jo gaišums un baltums nav viens un tas pats. Gaisma vienlaikus parādās gan uz baltās, gan uz melnās virsmas. Gaisma ir laba, jo tā ļauj mums uztvert krāsu bagātību. “Satumstot vakaram, satumst arī krāsas. Tomēr uz melna fona vairums krāsu šķiet spilgtākas, košākas” (Kavacs, 1999, 30-31).

I. Orlova norāda uz J. Itena piedāvātā modeļa, visus cilvēkus nosacīti iedalīt četros krāsu tipos, nosaucot tos gadalaiku vārdos – Ziemā, Vasarā, Rudenī un Pavasarī. Viņš ir sniedzis smalku visu tipu krāsu raksturojumu. Ir divi aukstie tipi – Ziemā un Vasarā, divi siltie – Pavasarī un

Rudens, divi kontrastainie un krāšņie – Ziema un Rudens, un divi pieklusinātie, maigie – Pavasaris un Vasara. J. Itens ir pierādījis, ka katram cilvēkam atbilst sava krāsu gamma, un vairāk nekā 30 gadu ilgajos pētījumos ir atklājis, kā izskatās katra “gadalaika” krāsu palete (Orlova, 2005, 35).

Savukārt latviešu mākslinieks J. Anmanis apgalvo, ka austrumos smalki jūt mākslu, novērtē garīgo kultūru. Mākslā, īpaši bērnu mākslā, ir iekodētas ļoti interesantas lietas, ko mēs ne vienmēr saprotam. Kompozīcijai, idejai ir sava nozīme. “Bērns, kurš iepazīst un iemīl kokus savā dārzā, spēj iztēloties veselu pasauli ar kokiem, spēj uzzīmēt kokus, kas nav reālo koku attēlojums, taču ir saglabājuši saikni ar to būtību. Rodas jautājums, vai šis un tas, kas parādās mūsdienu bērnu zīmējumos un gleznojumos, varbūt tomēr nav neveselīga pāragra brieduma pazīme” (Anmanis, 2006, 17).

H. Helminga analizē M. Montesori uzskatus, kura skeptiski vērtēja pārāk lielas vērības pievēršanu bērnu zīmējumiem. Viņa neizprata to, kas pedagogu aprindās attīstījies pēdējos gadu desmitos. Šajā jomā viņas pedagogiju nepieciešams papildināt. M. Montesori: “lai bērnam tiktu sniegta tehniska palīdzība zīmēšanas, gleznošanas un amatniecības apgūšanai: lai viņam parādītu, kā jātur zīmulis, kā jājauc krāsas, kā lieto materiālus vai instrumentus” (Helminga, 2006, 71).

Ļ. Vigotskis uzskata, ka bērnu „radošumu veicina mērķtiecīga organizēta pirmsskolas garīga atmosfēra, kas stimulē pievērsties radošai darbībai, tātad netieši – ar vides radīšanas starpniecību” (Vigotskis, 1999, 43). Bērnu radošumu tātad var sekmēt pirmsskolas pedagogi. Lielākā daļa pētnieku ir vienotās domās, ka radošās bērnu personības sāk veidoties agrā vecumā no trīs līdz pieciem gadiem. Ir situācijas pirmsskolā, kad savādāki domājošs un ar sabiedrībā nepieņemamām izpausmēm apveltīts bērns var būt nepatīkams un traucējošs. Tādā veidā pedagogi var apspiest radoši aktīvu bērnu, kurš pēc tam tā kā *apdzīest*. Tā, protams, nedrīkst darīt.

Pedagoģe I. Miķelsone skaidro, ka 5 – 6 gadus vecus bērnus raksturo prasme patstāvīgi, bez citu palīdzības veikt uzdevumus. Šāda vecuma bērnu aktivitātēm – patstāvīgi darboties ar dažādiem mākslinieciskajiem materiāliem, bērnu saskarsmei ar pieaugušajiem un vienaudžiem, bērnu darbības aktivitātei, piemīt izziņas raksturs un virzība uz apkārtnes radošu izzināšanu, sevis un nezināmā atklāšanu. Tas viss veicina bērnu prasmju pakāpenisku uzkrāšanos viņa pieredzē un palīdzības prasīšanas samazināšanos no apkārtējiem, vajadzības gadījumā paša rīcība prasot jebkādu palīdzību. Bērniem 5 – 6 gadu vecumā labprāt tausta, visādi izpēta un darbojas ar dažādiem priekšmetiem, tādejādi saprotot un apgūstot dažādu pasaules lietu nozīmi un darbību. Bērns tā veido savu personību. Turklāt nenoliedzami arī šim vecumam ir svarīgi gūt pieaugušā pozitīvu atbalstu, vērtējumu un atsauksmi (Miķelsone, 1997, 42-44).

Bērna personības attīstība notiek dabas, sadzīves, sociālā un kultūras kontekstā. Visi izziņas procesi attiecas uz:

- 1) apkārtējo pasauli, tās objektiem ar bagātīgu vizuālo informāciju;
- 2) uz vizuālo mākslu;
- 3) uz bērna radošās darbības vizuālo rezultātu – secīgi, pakāpeniski, atbilstoši bērna personības attīstības stadijām (Hibnere, 2000, 13-14).

Radoša darbība ir cieši saistīta ar iztēli. Psihologs Ļ. Vigotskis izdala četras formas, kuras ir saistītas ar iztēles darbību:

1. Iztēles visdažādākie tēli bieži rodas no lietām, kuras saskatītas īstenībā un atrodas bērna iekšējā pieredzē. Var secināt, ka radošā darbības iztēle ir tiešā saiknē ar cilvēka gūtās pieredzes bagātību, jo šī pieredze dod materiālu, no kura izveidojas fantāzijas vērojumi.

2. Sarežģīta sakarība starp fantāzijas izveidojušos lietu un kaut kādu sarežģītu īstenības lietu.

3. Saikne starp iztēles darbību un realitāti ir emocionāla.

4. Fantāzija var radīt kaut ko jaunu, nebijušu cilvēka pieredzē un neatbilstošu kaut kādam reāli eksistējošam priekšmetam (Vigotskis, 1999, 37, 172).

Zīmējot ir svarīga tēlainā uztvere. Tā sniedz vizuālu informāciju par konkrētu priekšmetu, lietu vai objektu – lielums, forma, faktūra, krāsa. Pirmsskolas vecumā bērniem dominējošā ir vizuālā uztvere.

V. Hibnere skaidro, ka bērns nevarot uzzīmēt priekšmetu vai ko citu tā, kā viņš vēlas, nereti ar vārdiem papildina to, kas nav veicies uzzīmēt. Komentēts bērna zīmējums ir izziņas un ieceres realizācijas nelīdzsvarotās attīstības izpausme radošajā darbībā. Dabiski, ka raksturotā nelīdzsvarotība kavē bērna zīmēšanas un gleznošanas prasmes, radošās darbības prasmes normālu veidošanos, tādēļ, zinot katra bērna vecumposma attīstības īpatnības, atbilstoši tām līdzsvarojumi izziņas un realizācijas procesi. Katra bērna attīstības posmā maksimāli nepieciešams pamatoties uz spēcīgākiem procesiem un intensīvi attīstāmi vājākiem (Hibnere, 2000, 45-46). *Pirmsskolas vecumā bērnu attīstība zīmēšanā balstāma uz bērniem tendēto izziņas vēlmi, garīgumu, novērošanu, atmiņas procesiem. Visi šie bērna attīstības procesi pakāpeniski pilnveidojas bērnam augot un izglītojoties.*

2. Zīmēšanai nepieciešamo materiālu raksturojums

2.1. Zīmēšana netradicionālajās tehnikās

Pirmsskolas mācību programmā ievērojama vieta ir mākslas, zīmēšanas aktivitāšu centram, kam ir liela nozīme bērna vispusīgai attīstībai. Šis centrs sekmē bērna:

- 1) emocionālo attīstību – dod iespēju sazināties bez vārdiem; rada iespēju izteikt jūtas; ļauj izpausties emocionālajai spriedzei; dod spēka apziņu; dod pašam gandarījumu par radīto mākslas darbu;
- 2) fizisko attīstību – attīsta sīko muskuļu precīzo kustību kontroli; attīsta taustes sajūtu; pastiprina vizuālo izšķiršanas spēju; veicina ķermeņa kustības; dod pieredzi acu un roku koordinācijā;
- 3) sociālo attīstību – rosina bērnus pieņemt lēmumus un risināt problēmas; veicina patstāvību; dod iespēju strādāt kopā ar citiem un gaidīt savu kārtu; mācās uzņemties atbildību un rūpēties par materiāliem; veicina cieņu pret citu idejām;
- 4) intelektuālo attīstību – palielina vārdu krājumu; palīdz apgūt cēloņsakarības – kā un kāpēc tā notiek; mācās par līnijām, krāsām, formām un struktūru; sāk atpazīt savu vārdu – skolotājas uz darbiem uzraksta vārdus un datumu vai arī bērni paši sāk rakstīt vārdu uz sava darbiņa; palielina uzmanības noturību; mācās sakārtot, salikt secībā un plānot;
- 5) radošo attīstību – rosina netradicionālo domāšanu ar uzdevumiem, kam nav viena, pareiza risinājuma; veido izpratni par mākslas un kultūras mantojumu (Hansena, Kaufmane, Volša, 1998).

Nevienā no mākslas veidiem tehnika nepastāv pati par sevi, tā pakļauta attēlošanas uzdevumiem. “Bērnām pakāpeniski apgūstot attēlošanas paņēmienus, tie piešķir viņa attēlojošajai darbībai mākslinieciski radošu raksturu” (Komarova, 1982, 5). Tehnika ir būtisks komponents pirmsskolas vecuma bērnu radošās darbības sekmīgā attīstīšanā. Viens no galvenajiem uzdevumiem pirmsskolā ir efektīvi izkopt bērnu labas tehniskās iemaņas un prasmes, tās atbilstoši pielietot radošajā darbībā (Hibnere, Grasmāne, Villerušs, 1985, 42). Zīmēšanas tehnika bērniem noteikti ir jā māca, tās apguve ir svarīgs un patstāvīgs uzdevums (Komarova, 1982, 5). Novērojumi rāda, ka bērniem bieži nav grafisko iemaņu, attēlošana sagādā grūtības zīmēšanas procesā.

Mākslā par tehniku sauc mākslas darba radīšanai nepieciešamu speciālu iemaņu, veidu un paņēmieni kopu. Tātad par zīmēšanas tehniku dēvē prasmi lietot materiālus un zīmēšanas piededrumus, kā arī paņēmienus, kas ļauj ar tiem radīt mākslinieciski izteiksmīgu attēlojumu (Komarova,

1982, 6-7). “Sekmīgai bērnu mākslinieciskajai darbībai nepieciešama laba roku un acu attīstība, to saskaņota darbība” (Hibnere, Grasmāne, Villerušs, 1985, 42).

Pirmsskolas bērnu galvenie lietojamie piederumi ir instrumenti un materiāli - papīrs un krāsvielas. Gan zīmulum, gan otai ir sava specifika, kas nosaka kādi paņēmieni jāizmanto darbā ar tiem. Labi jāzina šo abu zīmēšanas piederumu iespējas un dažādie paņēmieni, kā ar tiem rīkoties (Komarova, 1982, 22).

Zīmulis ir ciets, strādājot ar to, roka jūt materiāla pretestību. Ar zīmuli priekšmetiem attēlā var apvilkt kontūru. Var vilkt līnijas dažādos virzienos, nepaceļot zīmuli no papīra. Krāsas intensitāte mainās, mainot uzspiediena spēku: viegli piespiežot zīmuli, iegūst gaišāku krāsu toni, piespiežot stiprāk – intensīvāku. Ar zīmuli var novilkt samērā tievu līniju. Lai padarītu to platāku, kustības ir jāizdara vairākas reizes, bet, lai aizkrāsotu laukumu, tā jāatkārto daudzkārt.

Ota ir mīksta. Zīmējot to nevajag stipri spiest pie papīra, jo materiāla pretestība ir nenozīmīga. Līdz ar to roka nav jāspīdzina kā zīmējot ar zīmuli, un darbā ar otu tā nenogurst. Ar otu var iegūt krāsu laukumu, novilkt sulīgu, platu līniju, ātri un bez piepūles ieklāt lielus zīmējuma laukumus. Taču bērns mazāk izjūt kustību raksturu (Mārtina, 1995, 10-13).

5 – 6 gadus veciem bērniem jau vajadzētu prast brīvi rīkoties ar zīmuļiem un otu, zīmējot regulēt kustību virzienu, tempu un uzspiediena spēku. Tiek apgūta dažādu formu, lielumu un proporciju priekšmetu zīmēšana, apgūstot prasmi pielietot nepieciešamo kustības virzienu un mainīt to pēc vajadzības. Šo prasmju pamatā ir iemaņu kompleksi, kas veidojas ar katru gadu.

Pirmās krāsas, ar kurām iepazīstina bērnus mācot viņiem zīmēt, ir **guaša**. Guaša ir bieza, un pirms zīmēšanas tā jāatšķaida ar ūdeni, līdz krāsa atgādina šķidru krējumu. Guaša ir sedzoša, necaurspīdīga krāsa, tādēļ uz izžuvušas kārtas var klāt nākamo krāsas slāni. Lai iegūtu gaišāku toni, vajadzīgi krāsai piejauc balto krāsu. Bet jāiegaumē, ka vispirms ņem nedaudz krāsas, tad tai pakāpeniski jāuc klāt balto, līdz iegūts vajadzīgais tonis (Hibnere, Grasmāne, Villerušs, 1985, 70-79). Ar guašu bērni strādā visās pirmsskolas vecuma grupās.

5 – 6 gadu veciem bērniem zīmēšanā var dot sešas guaša krāsas. Pārējās vajadzīgās krāsas bērni mācās paši sajaukt uz paletes. Sākumā pedagogs palīdz bērniem, vēlāk viņi šo darbu veic patstāvīgi. Pirmsskolas vecuma bērniem jāmacās strādāt ar **akvareļu krāsām**. Tiklīdz bērni sāk strādāt ar akvareli, viņiem jāierāda pareizi darba paņēmieni. Pirms zīmēšanas krāsas jāsamitrina, katrai uzpilot lāsi tīra ūdens, tad tās kļūst mīkstākas. Pirms sāk zīmēt, jāizmēģina krāsas tonis. Akvarelim tas nav patstāvīgs kā zīmēšanai sagatavotā guaša, bet atkarīgs no krāsai piejauktā ūdens daudzuma. Pirms zīmēšanas ota bagātīgi jāpiesūcina ar krāsu (Komarova, 1982, 24-26). Līnijas jāvelk tikai vienu reizi. Laukums jāiekļāj ar triepieniem vienā virzienā, nevis velkot otu turp un atpakaļ. Jāiemācās dažādi rīkoties ar otu: zīmēt ar otas galiņu, ar visu otu, pakāpeniski pāriet no

tievas līnijas uz platāku līniju. Zīmējot jāizskalo ota, lai nenotraisītu krāsas. Vēlāk kad bērni ir iemācījušies pludināt akvareļkrāsas, viņi var censties panākt lielāku tonālo dažādību zīmējumā.

Mākslinieciskajā darbībā labi noder **flomāsteri**. Tie dod košu, sulīgu krāsu, ar tiem viegli zīmēt – katrs pieskāriens pie papīra atstāj pēdas. Flomāsteri jātur rokā tāpat kā zīmuļi, taču ar tiem strādāt ir vieglāk, un zīmējums ir košāks (Mārtina, 1995, 14-15).

Ļoti interesants materiāls zīmēšanai ir krāsainie **vaska krītiņi**. Krītiņi dod mīkstu un fakturētu platu līniju. Tos var izmantot gan dekoratīviem, gan sižetiskiem zīmējumiem. Stienītis jātur trīs pirkstos mazliet zemāk par vidu, lai būtu redzams zīmējums, ko veido krītiņa gals. Strādājot ar vaska krītiņiem, jāpievērš bērna uzmanība tam, ka nevajag censties panākt laukumu vienlaidu iekļājumu, jo krītiņi uz papīra klājas fakturēti, atstājot neizkrāsotas vietas. Tas ir izteiksmīgi un skaisti, jo arī dabā daudzas lietas – zeme, zāle utt. – nav gludā vienlaidu krāsā (Hibnere Grasmane, Villerušs, 1985, 46-54).

Pirmsskolā bērni tehniku apgūst pakāpeniski katrai vecuma grupai atbilstoši, ņemot vērā konkrētā vecuma attīstības pakāpi un vecumposma īpašības. Lai sekmētu visu zīmēšanas iemaņu un prasmju veidošanos secību, vērā jāņem pirmsskolas izglītības programma. Katrā vecumā grupā bērniem piedāvā noteiktus attēlošanas uzdevumus un atbilstoši mācību programmai viņi apgūst attiecīgās zīmēšanas iemaņas un prasmes.

Novērojot bērnus, jāsecina, ka zīmēšanas tehnikas iemaņas viņi apgūst dažādi, un to apguve ir spilgts bērnu individuālo īpašību rādītājs. Pareizi virzīta bērnu mākslinieciskā darbība gan pirmsskolas izglītības iestādē, gan ārpus tās ir liela izglītojoša un attīstoša nozīme. Tā noteikti sekmē bērnu spēju uztvert un izprast mākslu un visu, kas ar to saistīts. Piešķirot dažādību zīmēšanas tehnikai, izteiksmes līdzekļiem un kompozīcijai, bērni uzkrāj radošās darbības pieredzi, kas var būt noderīga mācībās, sadzīvē un brīvajā laikā.

2.2. Netradicionālo tehniku raksturojums krāsu mācības pilnveidē

Uzsākot pielietot un apskatīt dažādās tehnikas, pedagogam svarīgi ir noteikt, kādā līmenī ir bērnu prasmes un iemaņas. B. Frīdenberga izdala trīs bērnu prasmes, uzsākot savu patstāvīgo radošo darbību:

- mākslinieciski tematisko materiālu un rīku (krāsu, otu, krītiņu u.c.) lietošanas prasme;
- prasme izvēlēties savai radošajai iecerei atbilstošus attēlošanas tehniskos paņēmienus un mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus;

- izpildīt nepieciešamās roku kustības (vilkt taisnas, liektas u.c. līnijas) (Frīdenberga, 2003).

Atkarībā no spēju attīstības līmeņa bērna darbība ir vai nu radoša vai reproduktīva – balstīta uz iepriekšējo pieredzi, modeļiem, paraugiem. Reizēm pedagogi neapdomīgi ierobežo bērnu radošo spēju izpausmes, dodot viņiem gatavus paraugus un modeļus. Centieni atdarināt pieaugušo radītos paraugus ne tikai apslāpē bērnu radošumu, bet arī var izraisīt bērnos vilšanos, jo viņiem var vēl nebūt pilnīga acu un roku koordinācija un roku veiklība.

Svarīgi ir sekmēt bērna radošumu un mākslinieciskās prasmes, iemaņas ne tikai pirmsskolā pedagogiem, bet arī ģimenei. Lai bērns izaugtu neatkarīgs, aktīvs un radošs, vecākiem ir vissvarīgākā loma. Vecākiem jā rūpējas par to, lai viņu bērni iemācītos pamanīt un izprast visu skaisto ap sevi, lai viņi spētu radoši pieiet jebkurai lietai. Un te nepietiks ar apkārtējās pasaules pētīšanu. Bērniem jāparāda daba dažādos laikapstākļos, jāredz dažādo dabas toņu pasaule. Piemēram, dodoties pastaigās vakarā, jāpievērš bērnu uzmanība saulrietam, kas izrotā debesis. Jāpiedāvā bērniem zīmēt to, kas redzēts dabā un palicis visvairāk atmiņā. Protams, vecāki var arī nofotografēt un kopā ar bērnu mutiski izstāstīt visu par redzēto. Radošo spēju attīstība ir atkarīga no estētiskās audzināšanas ģimenē. Bērni agri sāk zīmēt. Vecākiem vienmēr tas ir jāatbalsta. Var organizēt kopīgas radošās nodarbes, var piedāvāt bērniem piedalīties mājinieku zīmējumu konkursā, kur tēma, piemēram, ir kaut kas, ko visi redzējuši vai dzirdējuši. Tāpat var rīkoties arī pēc redzētas teātra izrādes, kur katrs var atainot piedzīvoto. Bērni tādā veidā būs garīgi bagātināti. Vecāku uzdevums - vērst viņu domas un priekšstatus vajadzīgajā virzienā. Svarīgi ir atcerēties, ka lai arī ar kādām radošajām nodarbēm vecāki mājās ar bērniem aizrautos, tas jādara pastāvīgi, attīstot iemaņas, prasmes un pat ieradumus. Tālākā nākotnē tam būs liela, pozitīva nozīme.

N. Isate norāda uz angļu autoru M. Manninga un B. Grnastrema rekomendācijām attīstīt ne tikai bērna redzes uztveri, bet iesaka ar aizsietām acīm kaut ko nogaršot vai paostīt, vēlāk uzzīmēt savas izjūtas, izsakot tās gan ar krāsas palīdzību, gan grafiskā veidā. “Bērns ar aizsietām acīm izjūt priekšmetu dažādo tekstūru (koks – grumbuļains, putna spalva – zīdains, vate – mīksta). Un vēlāk attēlo savas izjūtas zīmējumā” (Isate, 2003, 38). Daudzveidīgu zīmēšanas darbības tehniku un vienlaicīgi mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu apguve nodrošina bērnu darbu izpildījuma kvalitātes pieaugumu un sekmē radošās darbības attīstību. “Netradicionālā zīmēšanas tehnika palīdz bērniem justies brīvi, nesaistīti, ieraudzīt un uzlikt uz papīra to, ko ar parastiem paņēmieniem veikt ir daudz grūtāk. Bet galvenais – netradicionālās zīmēšanas tehnikas dod bērniem iespēju pabrīnīties un papriecāties par pasauli” (Skļarova, 2004, 12).

Pie netradicionālās zīmēšanas tehnikas pieder:

- “gleznošana ar pirkstiņiem”;

- “zīmogs”;
- “tamponēšana”;
- “aplikācija ar piezīmēšanu”;
- “šļaksti”;
- “punktiņu zīmējums”;
- “klekšogrāfija”;
- “zīmēšana caur kopējamo papīru”;
- “burvju pavedieni”;
- “ūdens zīmogs”;
- “grattaža”;
- “zīmēšana uz saburzīta papīra”;
- “fotokopija”;
- “zīmēšana ar dzēšgumiju”;
- “pirkstu krāsa no ziepju putām”;
- “apdrukāšana ar sūkli”;
- “apdrukāšana ar dažādiem priekšmetiem”;
- “traipu glezniecība”.

“Pirkstu krāsa no ziepju putām” - putojiet ziepju pārsļas līdz iegūstat kūku mīklai līdzīgu konsistenci. Ja ir bērni, kas negrib bāzt pirkstus ziepju pārsļās, iesaistiet viņus putošanas procesā un pēc tam ļaujiet ar iegūto masu gleznot uz termo izturīgas galda virsmas. Citiem bērniem dodiet masu, kam nedaudz ir pievienota ūdenī šķīstoša krāsa. Pēc tam galda virsmu var notīrīt ar sūkli (Skļarova, 2004).

“Apdrukāšana ar sūkli” - no vairākiem sūkļiem izgrieziet dažādas formas figūras. Atšķaidiet guaša krāsu ar ūdeni un ielejiet lēzenos traukos. Tad bērni mērc sūkļus krāsā un nospiež uz papīra. Sākumā bērni ar sūkli berž papīru nevis spiež. Ar laiku viņi aptver, ko nozīmē atstāt nospiedumus (Zāle, 2008).

“Apdrukāšana ar dažādiem priekšmetiem” - savāciet lielas pogas, kartona rullīšus, plastmasas dakšiņas, pudeļu vāciņus un citus priekšmetus. Ielejiet krāsu lēzenos plastmasas šķīvjos vai cepamajā formā. Lieciet, lai bērni izvēlas priekšmetu un noklāj to ar krāsu. No katra priekšmeta iegūst atšķirīgas formas nospiedumus. Pedagoģs parāda šo darbību, bērni vēro un parasti ļoti ātri apver, kas ir jādara. Viņi paši izdomā savus zīmējumus (Skļarova, 2004).

“Glezošana ar pirkstiņiem” - speciālās pirkstiņu krāsas ir absolūti nekaitīgas pat tad, ja bērns sadomā tās nogaršot. Katru pirkstiņu kā otu iemērc savā krāsā. Var likt lietā arī abu roku

pirkstiņus. Rodas jautra, neparasta, pat brīnumaina aina. Pirkstiņu paņēmiens palīdz bērnam organiski izjust materiālu, tā īpašības – krāsas slāņa stāipīgumu, samtainību, nospieduma spilgtumu un fantastiskumu (Zāle, 2008).

“Zīmogs” - izšķir divus zīmoga veidus: priekšmetisko un ģeometrisko. Uz priekšmetisko veidu attiecinā ziedu, purnu, dzīvnieku un citus attēlus; uz ģeometrisko – aplū, kvadrātus, trijstūrus un citas formas.

Zīmogu var pagatavot no kartupeļa. To jāpārgriež uz pusēm, un uz gludās virsmas ar lodīšu pildspalvu izpilda zīmējumu, tad akurāti to izgriež pa kontūrām 1 – 1,5 cm biezumā. Rokturim jābūt ērtam turēšanai rokā. Formas virsmu pārklāj ar plānu pastveida kārtiņu, zīmogu pagriež ar krāsu uz leju un mīksti piespiež papīra lapai (Frīdenberga, 2003).

“Tamponēšana” - tā ir aizraujoša nodarbe. Var veidot tamponu no marles vai porolona gabaliņa. Spiedoga spilventiņš kalpo par otu. Ar viegliem tampona pieskārieniem zīmējam kaut ko pūkainu, gaisīgu. Sešus gadus veciem bērniem patīk zīmēt jaukus zaķīšus, spilgtus jāņtārpiņus (Zāle, 2008).

“Aplikācija ar piezīmēšanu” - uz papīra lapas uzlīmē nenoteiktas formas krāsainu papīra gabaliņu, var ņemt arī kādu citu materiālu un piedāvā bērniem papildināt attēlu, lai iznāktu pabeigts zīmējums vai sižets. Darbā izmanto krāsu zīmuļus, krāsas (Skļarova, 2004).

“Šļaksti” - šī tehnika ir lāšu šļakstināšana ar speciāli sagatavota rīka – zobu birstes vai matu ķemmes – palīdzību. Vēl nepieciešama koka nūjiņa. Ar zobu birsti paņem nedaudz krāsas, bet ar nūjiņu ātrām kustībām velk pāri birsti, virzot šļakatas uz papīra lapas (Frīdenberga, 2003).

“Punktiņu zīmējums” - darbam nepieciešams sērkociņš, no tā notīra sēru un stingri aptin ar nelielu vates gabaliņu. Sērkociņu pamērcē biežā krāsā un, turot perpendikulāri pret papīru, liek punktus tā, lai veidotos zīmējums. Tāpat var izmantot arī zīmuli vai flomāsteru.

“Klešogrāfija” - spēles ar krāsu traipiem palīdz veidot acu mēru, koordinēt kustības, at-raisa fantāziju un iztēli. Papīra lapas centrā uzpīlina spilgtu traipu. Paņem kokteiļa salmiņu un uzmanīgi uzpūš traipam, pašķiebjot papīra lapu uz vienu un otru pusi. Var uztaisīt vēl vienu traipu, bet citā krāsā. Abi traipi sastopas. Nožuvušu zīmējumu var papildināt ar aplikāciju, bet slapjam virsū var uzkaisīt sāli, tad rodas interesants efekts (Zāle, 2008).

“Zīmēšana caur kopējamo papīru” - kopējamo papīru noliek ar spīdīgo pusi uz leju. Virzot pa to nūjiņu vai zīmuli, vai pat ķemmi, veido dažādus priekšmetu attēlus. Uz kopējamā papīra nav jāspiež stipri (Skļarova, 2004).

“Burvju pavedieni” - diegu sagriež tā, lai būtu ērti ar to darboties. Diegu iemērc krāsā, lai tas samirkst, tad nogulda uz vienas papīra lapas un pārklāj ar citu. Diega galam jāpaliek ārpusē.

Pieturot virsējo lapu, diegu izvelk. Krāsainajai sapņu zemei diegus krāso gan siltos, gan vēsos toņos.

“Ūdens zīmogs” - platā, bet ne pārāk dziļā bļodā ielej ūdeni un tajā iepilina eļļas pilienus. Eļļas aplīši izplatās ūdenī. Papīra lapu uzliek virs ūdens un ar roku pietur. Uz papīra paliek skaists zīmējums – it kā pavasarī no kalna plūstu ūdens. Tādejādi var iegūt brīnumainus, krāsainus attēlus, viegli pieskaroties papīra lapu krāsai, kas peld pa ūdeni (Zāle, 2008).

“Grattaža” - šī tehnika būtībā ir skrāpēšana. Ar akvareļkrāsām izveido fonu un pagaida kamēr tas nožūst. Tad fonu pārklāj ar vasku, parafīnu vai vienkārši sveci. Ņem noasinātu kociņu un jāieskrāpē zīmējumā (Frīdenberga, 2003).

“Zīmēšana uz saburzīta papīra” - šī tehnika ir saistoša ar to, ka papīra locījuma vietās, kur bojāta tā struktūra, zīmējot krāsa iznāk tumšāka, veidojas mozaīkas efekts.

“Fotoskopija” - ar vaska sveces stūri uz papīra, vēlams pa visu lapu, veido zīmējumu. Lapu pārklāj ar krāsu, sākumā ar vienu vai divām, vēlāk vai izmantot lielāku krāsu skaitu. Attēls “attīstās” acu priekšā. Līdzīgu efektu iegūst lietojot kancelejas līmi un saimniecības ziepes.

“Zīmēšana ar dzēšgumiju” - zīmēšanas lapu ietonē ar vienkāršu mīkstu pelēku zīmuli. Tad paņem dzēšgumiju un ar to “zīmē” (Skļarova, 2004).

Pielietojot un apgūstot netradicionālās tehnikas pirmsskolā, tiek īstenots tās galvenais mērķis – ar dažādiem zīmēšanas paņēmieniem sekmēt bērnu radošo darbību un, izmantojot eksperimentus netradicionālajās tehnikās, atklāt krāsu īpašības.

Sākumā bērns var veikt dažādas manipulācijas ar piedāvātajiem materiāliem, lai iepazītu un izzinātu tos. Pedagoģs veic darbošanos, kuru pavada vārdisks paskaidrojums (komentāri).

Uzsākot darboties ar netradicionālajām tehnikām, bērni it kā nokļūst iztēles un fantāzijas pasaulē. Drīz vien var novērot izteiktu vēlmi pēc patstāvības – visu veikt pašam. Nenoliedzami iztēles un fantāzijas pasaulē dominē vārdi “Es pats”, kas norāda, ka bērnam ir izveidojušās elementāras mākslinieciskās darbības iemaņas (arī pašapkalpošanās iemaņas), darbošanās pieredze un zināšanas par vienkāršākajiem zīmēšanas materiāliem un to īpašībām.

Darbošanās procesos bērni iepazīst un nostiprina visas pamatkrāsas, pēc tam it kā *atver* niansētu krāsu spektru un atklāsmes par konkrētas krāsas iegūšanu.

Apskatītās netradicionālās tehnikas iepazīstina bērnus ar jauniem, vēl varbūt neizmantojamiem materiāliem un problēmjautājumiem, kuri var rosināt no jau piedāvātajām tehnikām radīt vēl jaunas. Tādejādi veidojot bērnam pašizteikšanās pieredzi, kuru svarīgi ir sekmēt, atbalstīt un nosargāt.

Pētījuma veikšanai darba autore izvirzīja sekojošus kritērijus 5 – 6 gadu vecu bērnu krāsu mācības pilnveidei izmantojot netradicionālo zīmēšanas tehniku:

- patstāvīga prasme lietot mākslinieciski tematiskos rīkus (krāsas, otas, krītiņus u.c.) un materiālus;
- prasme pielietot un zīmēt ar dažādiem papildmateriāliem (vates kociņi, svece u.c.) ievērojot drošību;
- nostiprināšanās prasme atpazīt visa spektra krāsas;
- prasme brīvi darboties un savstarpēji jaukt krāsas, izmantojot dažādus izteiksmes līdzekļus;
- prasme patstāvīgi izvēlēties daudzveidīgus materiālus;
- prasme zīmēt un veidot izteiksmīgu, krāsainu darbu, izmantojot dažādas zīmēšanas tehnikas;
- prasme izpildīt nepieciešamās roku kustības (vilkt taisnas, liektas u.c. līnijas);
- prasme orientēties plaknē – lapā;
- prasme vizualizēt un zīmēt dažādus objektus, rosinot iztēli;
- prasme pastāstīt par savu darbu un iegūto rezultātu, akcentējot darba noskaņu, krāsu gammu, iecerī.

Viens no nozīmīgākajiem aspektiem krāsu mācības pilnveidē ir zīmēšana izmantojot netradicionālos materiālus. Strādājot ar šādām tehnikām, bērni gūst jaunus iespaidus, pieredzi, emocionālus pārdzīvojumus un radošu baudījumu.

3. Netradicionālo zīmēšanas tehniku izmantošana pirmsskolas vecuma bērniem

Augstas kvalitātes mākslas izglītības programma dod iespēju bērniem radoši darboties ar daudzveidīgu materiālu. Bērni rada mākslas darbiņus divās dimensijās – gleznošanā un zīmēšanā. Tās ir savstarpēji saistītas, bet tomēr atšķirīgas. Zīmē ar zīmuļiem, krītiņiem, flomāsteriem u.c., bet gleznot nozīmē ar krāsvielām apgleznot papīru vai citu virsmu, tādejādi bērni apgūst prasmi jaukt krāsas.

Bērniem pirmsskolas izglītības programmā ievērojama vieta ir ierādīta zīmēšanai, kurai ir liela nozīmē bērna personības vispusīgai attīstībai. Zīmēšanas process pilnveido bērna novērošanas spējas, estētisko uztveri un emocijas, attīsta gaumi, mākslinieciskās spējas un prasmi patstāvīgi radīt skaistumu, izmantojot pieejamos līdzekļus (Komarova, 1982). Pirmsskolas izglītības programmā zīmēšanas apgūstamie uzdevumi ir sakārtoti trīs bērnu vecuma pakāpēs (Pirmsskolas izglītības programma, SIA Mācību apgāds NT). Tur apkopoti uzdevumi, kurus pedagogi realizē strādājot ar bērniem. Visu uzdevumu izpilde tiek plānota pakāpeniski, ņemot vērā bērnu vecumposma īpašības, kā arī bērnu individuālās personības attīstības iezīmes.

Pirmsskolas vecuma bērniem ir jādzīvo vidē, kas ir nozīmīga ar savu māksliniecisko kvalitāti (krāsas, formas, sienu noformējums, rotaļlietas). Pirmsskolas vide ir visa sākums, jo ar to šajā vecumā posmā tiek panākta lielāka iedarbība uz bērnu, tikai pēc tam ar zīmēšanas aktivitātēm.

Pirmsskolas vecuma bērniem praktiskā darbība prasa, protams, īpašu metodiku. Arī mazais bērns var iejusties dažādās mākslas nozarēs, nodarboties ar tām. Kas tiek ielikts bērna attīstības sākuma pamatos, tas vēlāk, bērnam augot, atradīs savu izpausmi visdažādākajos veidos. Četrus un piecus gadus veci bērni tieši gleznojot izjūt patstāvīgu prieku, redzot kā krāsas vietām saplūst un rodas dažādi krāsu toņi. Bērni ne tikai priecājas pa krāsu rotaļām uz papīra, bet arī par mainīgo krāsu skalojamajā ūdenī, kurā tiek mazgāta otiņa. Kad visa lapa pārklāta ar krāsu, bērniem iestājas tāds kā apmierinājuma brīdis, kas neapzināti turpinās arī bērnu brīvajās rotaļās. Savādāk ir ar 5 – 6 gadus veciem bērniem, viņiem, jau pirms otas iemērcēšanas krāsā, ir priekšstats par krāsu, kura radīsies uz papīra, vai arī par to, kas tiks uzgleznots. Tomēr gleznojot bieži vien uzrodas citi pārvērsieni, kas nāk par labu bērna fantāzijas veidošanai. Mākslinieciskajos darbības procesos vai arī tad, kad darbs ir pabeigts, šī vecuma bērni labprāt stāsta pieaugušajiem vai citiem bērniem par savu darbu – kādas krāsas viņiem šķiet skaistas vai arī to, kas ir uzgleznots. 5 – 6 gadus veciem bērniem raksturīga mierīga, centīga darbošanās. Bērnu starpā var rasties sarunas par krāsām un darba saturu. Gleznošanu un citas spējas, bērns pirmsskolas vecumā apgūst atdarinot. Bērnam šķiet svarīgi zīmēt vai gleznot, piemēram, kā to dara pedagogs. Bērns to aptver arī bez pamācībām, savam vecumam

atbilstošā veidā. Vērojot un atdarinot pieaugušos, kā arī darbojoties patstāvīgi, bērni apgūst netradicionālos zīmēšanas tehnikas paņēmienus.

Vecākās grupas bērniem ar brīvo fantāziju pilnā darbošanās ar krāsām tiek aizstāta ar mērķtiecīgu darbību, kuru vada pedagogs. Svarīgi, ka pedagogs dod uzdevumu, kas rosina fantāziju un ir kopsakarā ar mācību vielu. Visi mākslinieciskie procesi tiek tādejādi virzīti uz priekšu, izmantojot visdažādākās zīmēšanas tehnikas. Šajā procesā tiek izmantoti dažādi piederumi – otas, tamponi, spiedogi, sūkļi, pogas, papīrs, zobu birstes, vates kociņi, kokteiļa salmiņi, diegi, guaša, akvareļkrāsas u.c., kurus izmanto strādājot netradicionālajās zīmēšanas tehnikās. Līdzās visiem šiem bērnu mākslinieciskās darbības procesiem, tiek apgūta un pilnveidota krāsu mācība. 5- 6 gadus veci bērni izmantojot netradicionālās zīmēšanas tehnikas attīsta savu radošo darbību, savukārt pedagogi īsteno pedagoģiskos zīmēšanas uzdevumus.

3.1. Pētījuma metodoloģiskais raksturojums un pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums

Pētījums tika veikts laika posmā no 2018. gada septembra līdz 2018. gada novembrim Talsu pirmsskolas izglītības iestādē 5 – 6 gadu vecu bērnu grupā. Grupā strādā divi pedagogi un viens pedagoga palīgs. Bērnu kopējais skaits grupā ir 21, bet, protams, bērni arī slimoja, tādēļ vidējais bērnu skaits ikdienā šajā laika posmā bija 14. Bērni raksturojami ļoti aktīvi, sabiedriski un zinoši. Uzsākot pētījumu, tika izstrādāts tā plāns.

Empīriskā pētījuma plāns:

1. Izvēlēties pētījuma metodes.
2. Analizēt bērnus pēc izvēlētajiem kritērijiem.
3. Izstrādāt vingrinājumus krāsu mācības pilnveidei.
4. Analizēt pētījuma rezultātus un izdarīt secinājumus.

Pētījuma mērķis - praktiski izziņāt 5 – 6 gadus vecu bērnu mākslinieciskās darbības specifiku un izstrādāt vingrinājumu kompleksu krāsu mācības pilnveidei.

Empīriskajā pētījumā tika izmantotas šādas darba metodes:

1. Pedagoģiskā novērošana.
2. Projektīvā metode – zīmējumu izpēte “Māja”. “Koks”, “Cilvēks”.
3. Bērnu darbu analīze.

Pedagoģiskā novērošana – viss izplatītākā pētījuma metode. Tā ir mērķtiecīgs izziņas process, kurā pētniecības rezultāts tiek iegūts tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Šīs metodes

priekšrocība ir tāda, ka pedagogs var pedagoģisko novērojumu veikt gan pats, gan arī iesaistīt pārējos pedagoģiskos darbiniekus. Veicot pedagoģisko novērojumu es izmantoju divas pozīcijas: pedagogs – liecinieks, novērojot bērnu darbību mākslas, zīmēšanas aktivitāšu centros un nodarbībās, bet pašai nepiedaloties un nevadot; pedagogs – procesa līdzdalībnieks, piedaloties un darbojoties ar bērniem mākslas, zīmēšanas aktivitāšu centros un nodarbībās. Šī bija slēpta tipa pedagoģiskā novērošana – pedagogs izmanto tādas novērošanas iespējas, bērniem nenojaušot par šo procesu.

Bērnu pedagoģiskā novērošana tika veikta, lai izzinātu bērnu māksliniecisko darba procesu pirmsskolas izglītības iestādē sekmējot krāsu mācības pilnveidi. Māksliniecisks darba process ir tādu apstākļu kopa, kas veicina vispusīgu, harmonisku, radošu bērnu personības attīstību un jaunu zināšanu, prasmju un iemaņu apgūšanu tēlotājdarbības jomā.

Otro pētījuma metodi darba autore izvēlējās projektīvo metodi – zīmējumu izpēte “Māja”. “Koks”, “Cilvēks”, lai izpētītu netradicionālo zīmēšanas tehniku izmantošanu krāsu mācības pilnveidē 5 – 6 gadus veciem bērniem. Šis zīmējumu izpētīšanas paņēmiens pieder pie projektīvās metodes. Tā ir viena no personības pētīšanas metodēm. Pētījuma projektīvās tehnikas pielietošana dod iespēju iepazīt bērna personības zemapziņas stāvokli, jēgsakarības, kuras ietvertas darbā un kuras bieži vien pārspēj bērna attīstības līmeni un zināšanas. Šeit tiek pētītas figūras, distance starp tām, to lielums, novietojums lapā, virzība augšup un lejup, pa labi un kreisi, tēlojuma nepātrauktība kopumā vai arī pretēji, tā saraustījums, robežu precizitāte, simetrija un asimetrija utt., ja bērns zīmējumā ir izmantojis krāsas, tad arī to pielietošanai var dot izskaidrojumu (Prindule, 1998).

Visu zīmējumu izpilde iedalāma divās daļās:

- zīmēšanas process;
- pārrunas par to.

Nr. 1. – zīmējuma izpēte “Māja”. Instrukcija: uzzīmē, cik labi vari māju! Zīmēt vari, kā Tu vēlies (Prindule, 1998). Pārrunām izmantoju šādus jautājumus:

1. Ar ko Tev saistās māja?
2. Kā izvēlējies krāsas?
3. Kāpēc izvēlējies šādu zīmēšanas tehniku?

Nr. 2. – zīmējuma izpēte “Koks”. Instrukcija: uzzīmē koku, kādu Tu to redzi (Prindule, 1998). Zīmēšana notiek pirmsskolas izglītības iestādes pagalmā. Iespējams izvēlēties dažādus materiālus – krītiņi, guaša, akvareļkrāsas, adatas, otas. Pārrunām izmantoju šādus jautājumus:

1. Vai Tev patika pastaiga bērnu dārza parkā?
2. Vai klausoties dabas skaņās Tev tās palīdzēja zīmēt?
3. Kāpēc izvēlējies šādu zīmēšanas tehniku?

Nr. 3. – zīmējuma izpēte “Cilvēks”. Instrukcija: uzzīmē cilvēku, kādu Tu gribi (Prindule, 1998). izmantot var jebkuru tehniku un krāsas. Pārrunām izmantoju šādus jautājumus:

1. Kas tas ir?
2. Vai viņš (viņa) ir labs vai slikts?
3. Vai viņam (viņai) ir draugs?

Bērnu darbu analīze ir trešā pētījuma metode. Zīmēšana ir bērnu dabisks izteiksmes veids, kas vairāk ir kā izklaide bērniem nevis darbs. Pētnieks, izmantojot šo pētījuma metodi, var iepazīt bērnu bez stresa. Pētniecībā zīmēšana var padarīt bērnu domas, vēlmes un raizes publiski redzamas un līdz ar to atklāt tās pieaugušo izvērtēšanai. Bērnu darbi var būt kā spogulis, kas atklāj viņu pasaules uztveri, privātumu. Tā ir tikpat nozīmīga kā citas pētīšanas metodes.

Pētījumu darba autore veica Talsu pirmsskolas izglītības iestādē 5 – 6 gadus vecu bērnu grupā. Pētījumā piedalījās 21 bērns, bet visvairāk pētīju 14 grupas bērnus, kuri šajā pētījuma laika posmā regulāri apmeklēja iestādi. No šiem bērniem bija 6 zēni un 8 meitenes, kuriem vēl jānostiprina un jāveicina krāsu mācības pilnveide, pielietojot daudzveidīgos izteiksmes līdzekļus.

Valters – kustīgs, aktīvs, ātri zūd uzmanības noturība, vairāk saista sportiskas aktivitātes, pazīst visas spektra krāsas, radoša pieeja darbam, patstāvīgi izvēlas zīmēšanas materiālus.

Melānija – aktīva, valdonīga, bieži apvainojas gan uz pedagogu, gan uz vienaudžiem, vēlas visu uzmanību sev, pazīst visas spektra krāsas, prot lietot visa veida krāsas, atvērta visam jaunajam – apgūstot dažādas zīmēšanas tehnikas.

Adele – jūtīga, mīļa, pieklājīga, labprāt iesaistās visa veida aktivitātes, pazīst visas spektra krāsas, radoši darbojas ar krāsām, patstāvīgi izvēlas nepieciešamos materiālus un sakārto savu darba vietu.

Kristians – runīgs, draudzīgs, aktīvs, nemierīgs, pazīst krāsas un prot darboties ar krāsām, bet visu grib paveikt ātri, prot pielietot mākslinieciskos rīkus un materiālus.

Kārlis – labprāt darbojas vienatnē vai ar pieaugušo, mierīgs, bet pastāv par savu taisnību, patīk darīt tikai to, kas pašam ir saistošs, pazīst krāsas un brīvi ar tām darbojas, izmantojot dažāda veida zīmēšanas tehnikas.

Karlīna – kustīga, skaļa, nevēlas pakļauties, visu grib darīt pēc sava prāta, pazīst krāsas un brīvi strādā ar tām, patīk visas jaunās mākslinieciskās tehnikas, nepieciešams nostiprināt prasmi lietot zīmēšanas rīkus un materiālus.

Katrīna – kārtīga, draudzīga, jautra, vērīga, atbild un uzdod jautājumus, darbu dara akurāti, patīk zīmēt un patstāvīgi izvēlas daudzveidīgos mākslinieciskos materiālus.

Haralds – kluss, draudzīgs, labsirdīgs, cenšas darbu paveikt kārtīgi, pazīst krāsas, jānostiprina vēl prasme lietot tematiskos rīkus un piedāvātos materiālus, bieži gaida pedagoga palīdzību un norādījumus.

Monta – apķērīga, aktīva, darboties griboša meitene, iesaistās sarunās, pašpārliecināta, ātri visu apgūst un saprot, radošās spējas zīmēšanā apmierinošas.

Kurts – skaļš, aktīvs, bieži vien agresīvs pret vienaudžiem, vēlas būt uzmanības centrā, bieži nevēlas pakļauties iestādes kārtības noteikumiem, kā arī pedagoga norādījumiem, pazīst krāsas, to lietošanu, labas prasmes strādāt ar dažāda veida zīmēšanas tehnikām, bet tam nepieciešams īpašs savs noskaņojums.

Ance – klusa, kautrīga, lēna meitene, vēlas būt pedagoga tuvumā un kontaktā, konkrētu dabīgu veic uzmanīgi un akurāti, krāsās orientējas un prot pielietot, veido patstāvīgi radošus darbus, izmantojot dažāda veida izteiksmes līdzekļus.

Emija – strauja, emocionāla, vienmēr ir savs viedoklis, izdara secinājumus, draudzējas ar vienaudžiem, vēlas patstāvību, samērā ātri visu apgūst, prasmes un iemaņas zīmēšanā ir labas, bet ja kaut kas neizdodas, tad diezgan asi reagē uz to un vēlas lai viss sanāktu.

Oskars – uz sevi vērsts, noslēgts, mierīgs, izvairās no pūļa, patīk iesaistīties dažāda veida aktivitātēs un radošajās darbībās, izrāda prieku par paveikto, cenšas visu izdarīt pareizi, vēl jānostiprina prasme patstāvīgi strādāt un lietot attiecīgus mākslinieciskos rīkus un materiālus.

Marlēna – apdāvināta meitene, komunikabla, vērīga, saprot un apgūst visa dzirdētā nozīmi, salīdzina un izdara secinājumus, zina, ko vēlas panākt, spēja patstāvīgi radoši darboties, prot fantazēt un eksperimentēt ar krāsām, izjūt prieku par savu darbu, bieži vēlas tos radošos darbiņus ņemt līdzi uz mājām.

Bērniem iestādes un grupas vide ir zināma, viņi ar labpatiku nāk uz bērnudārzu. Ar pedagogiem un pedagoga palīgu bērniem ir labs kontakts. Grupas telpa ir iekārtota četros aktivitātes centros – valodas centrs, dabas centrs, mākslas centrs, matemātikas centrs.

Veicot pedagoģisko novērošanu darba autore grupā bija gan kā novērotāja, gan kā līdzdalībniece. Notika arī brīvas sarunas ar pedagogiem un arī bērniem temata ietvaros. Tika novērota bērnu darbība mākslas, zīmēšanas centrā un nodarbībās, veikta dalība tajā un sarunas. Radoša darbība ir tad, kad bērni nestrādā pēc parauga, bet mēģina atrast jaunus veidus kā kaut ko izveidot. Lai sekmētu bērnu radošumu, pedagogiem jāizmanto dažādas metodes. Bērni zīmējot ne tikai atdarina redzēto, bet interpretē visu pēc savas individuālās uztveres.

Pirmsskolā neapšaubāmi tiek apgūta un vēlāk pilnveidota krāsu mācība. Tiek apgūts viss krāsu spektrs, kā arī to savstarpējā jaukšana, īpašības. Pedagogi krāsu mācībai pielieto visdažādākās spēles un apmācības veidus. Svarīga ir bērnu un pedagogu sadarbība. Pedagogu galvenais uzdevums ir veicināt bērniem māksliniecisko rīku, instrumentu un materiālu lietošanas apguvi.

Bērniem ir vislielākā fantāzijas pasaule, kuru pieaugušie nedrīkst apspiest. Lai bērns varētu radoši darboties, viņā darbojas visi izziņas centri (sajūtu, taustes, redzes, uztveres), tāpēc pedagoģiskais process jāorganizē tā, lai sekmētu visu šo procesu attīstību, kas ir pamatā bērnu iztēles izveidei. Protams, arī vecākiem ir nozīmīga loma bērnu mākslinieciskajā attīstībā. Mājās bērnam jānodod iespēja zīmēt, krāsot ar dažādiem mākslinieciskiem līdzekļiem un visādi citādi radoši nodarboties jau no agras bērnības, tas būs vērtīgs ieguvums bērna vispusīgajā attīstībā. Svarīga ir bērnu zīmējumu krāšana mapēs, kas ne tikai dokumentē bērnu izaugsmi, bet arī savā veidā ziņo katra bērna vecākiem par viņu bērnu panākumiem mākslas jomā, lai vecāki reaģētu uz to, mudinot bērnu darboties un paslavējot par paveikto.

Lai izzinātu bērnu māksliniecisko darba procesu pirmsskolas izglītības iestādē 5 – 6 gadus veciem bērniem, tika veikta pedagoģiskā novērošana. Darba autore izvirzīja sekojošus kritērijus, kuri raksturo kādā līmenī ir sākotnēji bērnu mākslinieciskais darba process, sekmējot krāsu mācības pilnveidi:

- patstāvīga prasme lietot mākslinieciski tematiskos rīkus (krāsas, otas, krītiņus u.c.) un materiālus;
- prasme pielietot un zīmēt ar dažādiem papildmateriāliem (vates kociņi, svece u.c.) ievērojot drošību;
- prasme atpazīt visa spektra krāsas;
- prasme brīvi darboties un savstarpēji jaukt krāsas, izmantojot dažādus izteiksmes līdzekļus;
- prasme patstāvīgi izvēlēties daudzveidīgus materiālus;
- prasme zīmēt un veidot izteiksmīgu, krāsainu darbu, izmantojot dažādas zīmēšanas tehnikas;
- prasme izpildīt nepieciešamās roku kustības (vilkt taisnas, liektas u.c. līnijas);
- prasme orientēties plaknē – lapā;
- prasme vizualizēt un zīmēt dažādus objektus, rosinot iztēli;
- prasme pastāstīt par savu darbu un iegūto rezultātu, akcentējot darba noskaņu, krāsu gammu, ieceri.

Kritērijus nosaka ar rādītājiem (skat.1.tabulu).

1.tabula. Mākslinieciskās darbības specifikas un procesa izvērtēšanas kritēriji un rādītāji.

Kritēriji	Rādītāji		
	Prot	Daļēji prot	Neprot
Nr.1 Patstāvīga prasme lietot mākslinieciski tematiskos rīkus (krāsas, otas, kritiņus u.c.) un materiālus	Patstāvīgi prot lietot mākslinieciskos rīkus un materiālus	Atsevišķus mākslinieciskos rīkus, materiālus prot lietot, bet dažreiz nepieciešama pedagoga palīdzība	Patstāvīgi neprot lietot mākslinieciskos rīkus un materiālus.
Nr.2 Prasme pielietot un zīmēt ar dažādiem papildmateriāliem (vates kociņi, svece u.c.) ievērojot drošību	Prot pielietot un izvēlēties papildmateriālus, ievēro drošības noteikumus.	Ne visiem papildmateriāliem saprot pielietojamību, aizmirst par drošības ievērošanu	Nepielieto vai vispār nesaprot papildmateriālu izmantošanas jēgu
Nr.3 Prasme atpazīt visa spektra krāsas	Pazīst un nosauc visas spektra krāsas	Kļūdās krāsu spektra atpazīšanā, nav pārlicības	Nezina visas krāsu spektra krāsas
Nr.4 Prasme brīvi darboties un savstarpēji jaukt krāsas, izmantojot dažādus izteiksmes līdzekļus	Prot brīvi un radoši eksperimentēt ar krāsām	Izmēģina savstarpēji jaukt krāsas, bet ar pedagoga ieteikumu vai pamudinājumu	Baidās, nevēlās, neprot krāsas jaukt un eksperimentēt ar tām
Nr.5 Prasme patstāvīgi izvēlēties daudzveidīgos materiālus	Patstāvīgi prot izdarīt izvēli ar daudzveidīgiem materiāliem (dažāda izmēra otas, kociņi, auklas, kā arī pogas, spalvas u.c.)	Apjūk daudzveidīgajā materiālu piedāvājumā, nezina un nesaprot, ko vēlas, bieži izvēlas to, ko dara pārējie	Patstāvīgi neizvēlas, gaida pedagoga ieteikumu, palīdzību. Nav interese un vēlme
Nr.6 Prasme zīmēt un veidot izteiksmīgu, krāsainu darbu, izmantojot dažādas zīmēšanas tehnikas	Aktīvs, patstāvīgs darbs, laba krāsu izjūta, izmanto un kombinē dažādas zīmēšanas tehnikas	Darbu dara neizteiksmīgu, vienmuļu, bieži vien tāpēc, ka tas ir jādara, bet pamatprasmes ir	Nav priekšstata par krāsu dažādību, neprot izmantot zīmēšanas tehnikas, nav krāsu izjūtas
Nr.7 Prasme izpildīt nepieciešamās roku kustības (vilkt taisnas, liektas u.c. līnijas)	Roku kustība elastīga. Ir sekmēta prasme vilkt dažāda veida līnijas	Cenšas zīmēt un vērot līniju ritmus, atkārtot tos, bet šīs prasmes vēl nav nostabilizējus	Roku motorikas neelastība, neprot un neizdodas vilkt dažāda veida līnijas
Nr.8 Prasme orientēties plaknē – lapā	Prot orientēties plaknē - lapā	Daļēja orientācija, dažreiz zūd orientācija lapā pielietojot konkrētus eksperimenta materiālus	Nav nekāda orientācija, lapā neiekļaujas
Nr.9 Prasme vizualizēt un zīmēt dažādus objektus, rosinot iztēli	Prot saskatīt un zīmēt dažādus objektus un tēlus, tos radoši papildināt ar detaļām	Darbu izdara, bet neievēro smalkas detaļas, nepieciešama pedagoga ierosinājumi	Nav prasmes un izpratnes par asociatīvu objektu un tēlu saskatīšanu

Nr.10	Prasme pastāstīt par savu darbu un iegūto rezultātu, akcentējot darba noskaņu, krāsu gammu, ieceri	Prot un labprāt pastāsta par savu darbu, novērojama prieka un gandarījuma sajūta par paveikto	Koncentrēti un vispārināti pastāsta par savu darbu, gaida no pedagoga vērtējumu, prieku par paveikto	Neprot un nevēlas pastāstīt par savu darbu, neprot izteikt savas domas par radīto
--------------	---	---	--	---

Visi kritēriji tiek vērtēti ar rādītājiem no 1 – 3 (1 – neprot, 2 – daļēji prot, 3 – prot).

1 – 14 punkti – zems mākslinieciskās darbības specifikas un procesa attīstības līmenis

15 – 27 punkti – vidējs mākslinieciskās darbības specifikas un procesa attīstības līmenis

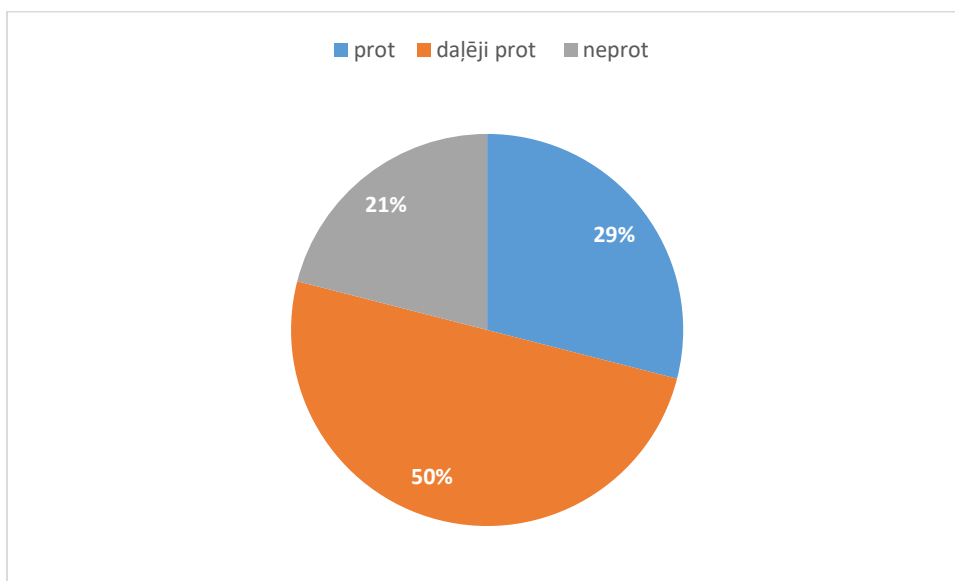
28 – 30 punkti – augsts mākslinieciskās darbības specifikas un procesa attīstības līmenis

2. tabula. Bērnu mākslinieciskās darbības specifikas un procesa novērojums

Nr.	Vārds	Kritēriji										Kopā, punkti	Procenti, %
		Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Nr. 4	Nr. 5	Nr. 6	Nr. 7	Nr. 8	Nr. 9	Nr. 10		
1.	Valters	3	2	2	3	3	2	2	2	2	2	23	77
2.	Melānija	2	2	3	2	2	1	2	2	1	2	19	63
3.	Adele	3	2	3	3	2	1	2	3	1	2	22	73
4.	Kristians	2	1	2	2	3	1	2	2	1	2	18	60
5.	Kārlis	3	2	3	2	2	1	1	2	1	1	18	60
6.	Karlīna	2	2	3	2	2	1	1	2	1	1	17	57
7.	Katrīna	2	1	2	2	2	2	2	2	1	1	17	57
8.	Haralds	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	11	37
9.	Monta	2	1	2	2	2	1	1	2	1	2	16	53
10.	Kurts	1	1	2	1	2	1	1	2	1	1	13	43
11.	Ance	2	2	2	2	2	1	1	2	1	2	17	57
12.	Emija	2	2	2	1	2	1	1	2	1	1	15	50
13.	Oskars	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	33
14.	Marlēna	3	2	3	2	2	2	2	2	2	1	21	70
Kopā, punkti		29	22	31	26	17	20	28	16	16	20		
Procenti, %		69	52	74	62	40	48	67	38	38	48		

2. tabulā parādīts bērnu mākslinieciskās darbības specifikas un procesa novērojums punktos un procentos no kopējā iegūstamo punktu skaita. Analizējot pētījuma rezultātus tabulā, secinu, ka bērnu mākslinieciskās darbības specifikas un procesa attīstības līmenis ir vidējs 11 bērniem un zems 3 bērniem. Katrs bērns ir individualitāte un katra bērna prasmes, iemaņas attīstās savādāk.

Turpinājumā tiek aplūkoti katra izvirzītā kritērija kopējie rezultāti, kas raksturo mākslinieciskās darbības specifiku un procesa attīstības līmeni šiem bērniem.

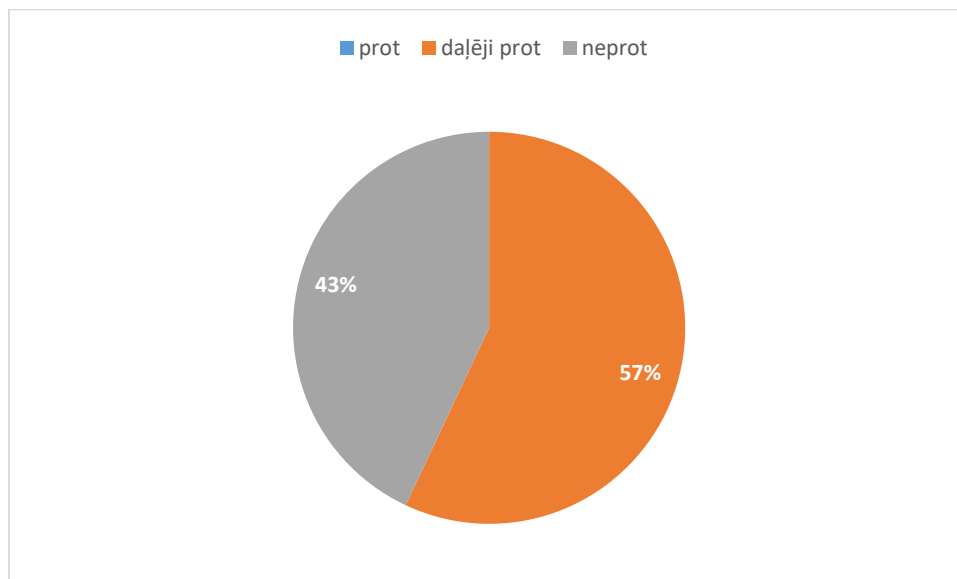

1. attēls. Patstāvīga prasme lietot mākslinieciski tematiskos rīkus (krāsas, otas, krītiņus u.c.) un materiālus, %.

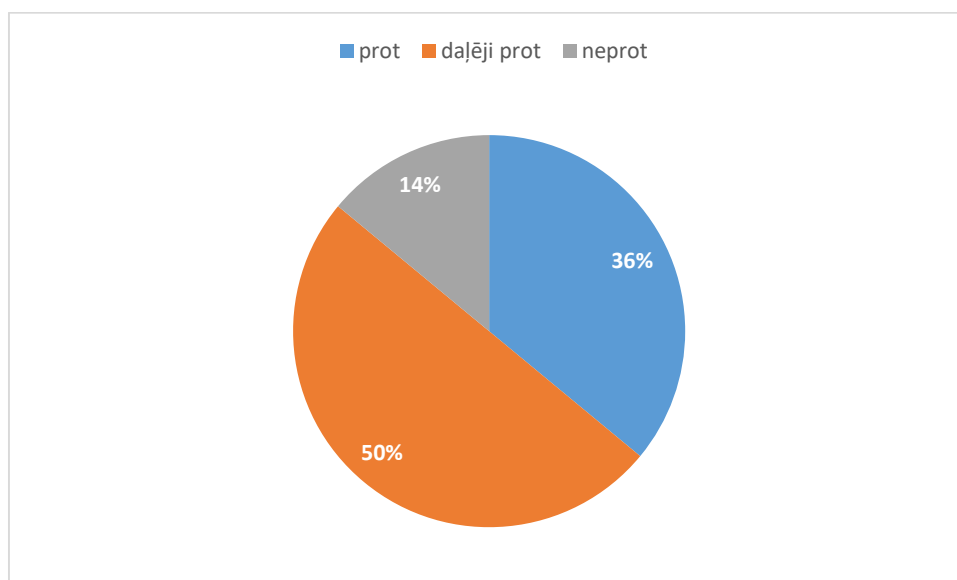
1. attēlā attēlots grupas bērnu iegūto punktu procentuālais sadalījums pēc kritērija - patstāvīga prasme lietot mākslinieciski tematiskos rīkus (krāsas, otas, krītiņus u.c.) un materiālus. Analizējot diagrammu, var secināt, ka grupā 50 % no bērniem daļēji prot lietot tematiskos rīkus un materiālus. Katram mākslas rīkam un materiālam ir sava specifika, kas nosaka, kādi paņēmieni jāizmanto darbā ar tiem. Lai bērni sekmīgi zīmētu un gleznotu, labi jāzina visu piederumu iespējas un paņēmieni, kā ar tiem rīkoties, to visu sāk jau apgūt no jaunākā pirmsskolas vecuma, vecākajās grupās to visu pilnveido un nostiprina. Visbiežākās bērnu kļūdas ir pārāk liels uzspiediena spēks gan zīmuļiem, gan otām. Krāsojot zīmējumu ar gvašu, bērni bieži virza otu turp un atpakaļ, bieži slapina otu, līdz ar to krāsotais laukums kļūst plankumains, grumbuļains, nekvalitatīvs. Šajā vecumā posmā jau sāk strādāt ar akvareļkrāsām, kuras ar savām īpašībām atšķiras no gvaša krāsām, nezinot pareizos darba paņēmienus ar akvareli, bērniem darbiņi neizdodas, krāsas notraipās, ota saspurojas. 29% no bērniem prot strādāt ar zīmēšanas rīkiem un materiāliem. Diezgan liela daļa 21% neprot patstāvīgi un brīvi strādāt ar piedāvātajiem rīkiem, materiāliem, bieži vien pedagogs iesaka vai atgādina bērniem labākos paņēmienus.

Pētot 2. attēlu, var secināt, ka 57% no grupas bērniem daļēji prot pielietot savā mākslinieciskajā darbībā dažādus netradicionālos materiālus, jo viņiem tas šķiet vēl kā kaut kas svešs un neapgūts. Protams, bija gadījumi, kad, strādājot ar šāda veida materiāliem bērniem nesanāca uzreiz viss kā sākotnēji bija iecerēts, līdz ar to bērnos tā kā pazuda brīvā vēlme tos izmantot turpmāk. Te, protams, seko pozitīva un pareiza pedagoģiska pieeja no pedagoga puses. 43% no bērniem neprot pielietot šos materiālus, nesaprot tā jēgu. Tika novērots, ka diviem zēniem tas pat likās smieklīgi. Kurtam un Kristianam šī nodarbe šķita kā triku šovs, neievērojot materiālu lietošanas mērķi un

piesardzības noteikumus, viņi ar koka irbulīšiem bakstīja viens otram. Daļa bērnu baidās izmantot šos materiālus, priekšroku dodot tradicionālajiem, praksē nostiprinātiem materiāliem. Šajā novērojumu sākuma periodā pedagogi organizēja bērniem šāda veida mākslinieciskās aktivitātes reti, tāpēc vērojami šādi rādītāji.

2. attēls. Prasme pielietot un zīmēt ar dažādiem papildmateriāliem (vates kociņi, svece u.c.) ievērojot drošību, %.

3.attēls. Prasme atpazīt visa spektra krāsas, %.

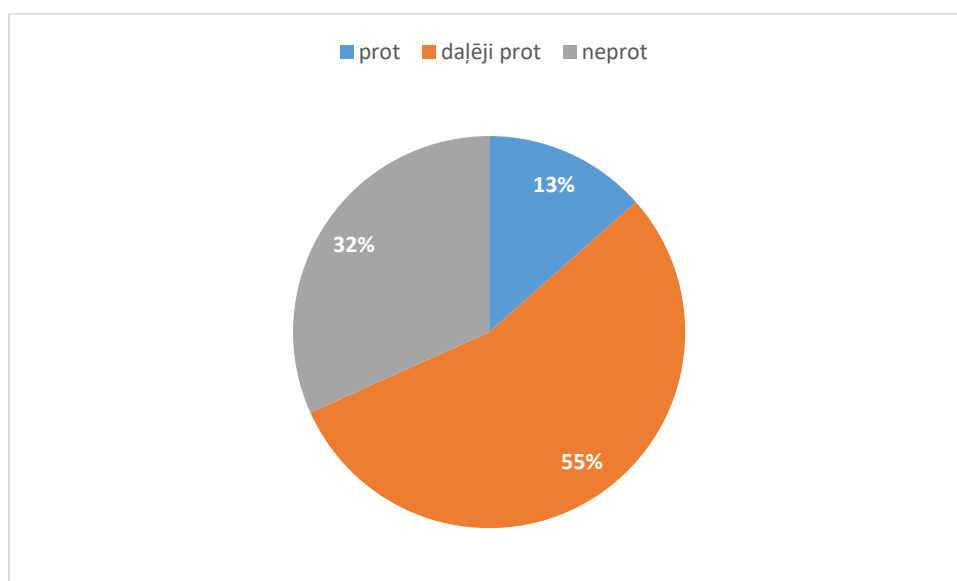
Krāsu mācība jau tiek apgūta no pirmajām bērna gaitām uz pirmsskolas iestādi. Krāsu izjūta un uztvere bērniem veidojas arī ikdienā, lai kur viņi atrastos – visa apkārtējā vide, jo krāsas mums ir visapkārt, spēlējoties ar rotaļlietām, kuras ir krāsainas un, protams, mākslas aktivitātes pirmsskolā. Tika novērots, ka krāsu mācības pilnveidei pedagogs pievērš bērnus tikai noteiktās zīmēšanas nodarbībās, nevis ikdienā regulāri, tas ir par maz. 3. attēlā redzams, ka 36% no bērniem ir

nostiprināta prasme atpazīt visa spektra krāsas, 50% - bērnu daļēji prot atpazīt visas krāsas un to toņus, tas skaidrojams ar to, ka bērni nezina un ir neuzmanīgi un izklaidīgi, sajaucot krāsu toņus.

14% no bērniem neorientējas krāsu spektrā. Šeit to var skaidrot ar to, ka tas ir tāpēc, ka bērns ir bieži slimojis, vecāki ārpus bērna pirmsskolas dzīves nepievērš uzmanību sava bērna mākslinieciskajai attīstībai. Protams, vērā ņemams ir faktors, kurš nosaka bērnu fizisko, intelektuālo un psihisko attīstības līmeni, kurš katram bērnam var atšķirties.

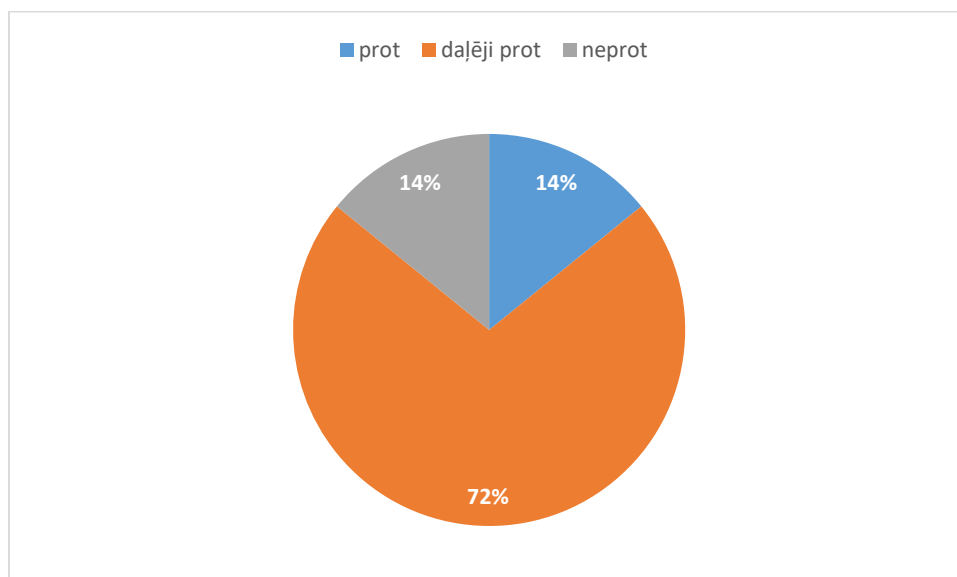
Analizējot 4. attēlu, tiek izdarīti secinājumi, ka 55% no bērniem prot brīvi darboties un jaukt krāsas. Iepriekšējā kritērija analīzē bija noskaidrots, ka 36% no bērniem ir nostiprināta prasme atpazīt visas krāsas, tātad lielāks procents bērnu prot darboties ar krāsām, pat neatpazīstot īsti krāsu toņus, jo praktiskajā darbībā bieži vien bērni neizjūt vajadzību orientēties krāsu toņu atpazīstamībā, jo galvenais viņiem ir pats process.

32% no bērniem neprot patstāvīgi darboties ar krāsām, jo viņos nav vērojama interese, vēlme par to, atsevišķos bērnos var novērot tādu kā baidīšanos eksperimentēt. Bērni bieži grib vadīties pēc pedagoga ieteikumiem, paraugdemonstrējumiem. Maz tiek veikti brīvu, patstāvīgu eksperimentālu darbību ar krāsām.

4.attēls. Prasme brīvi darboties un savstarpēji jaukt krāsas, izmantojot dažādus izteiksmes līdzekļus, %.

Patstāvīga prasme jaukt krāsas, izmantojot dažādus izteiksmes līdzekļus, ir tikai 13 % no bērniem. Patstāvība ir svarīga īpašība, kas bērnam jāsekmē un jāattīsta. Tā veidojas lēnāk. Radošajās aktivitātēs patstāvībai ir liela nozīme, tās rezultātā tiek radīti īpaši un oriģināli mākslas darbiņi.

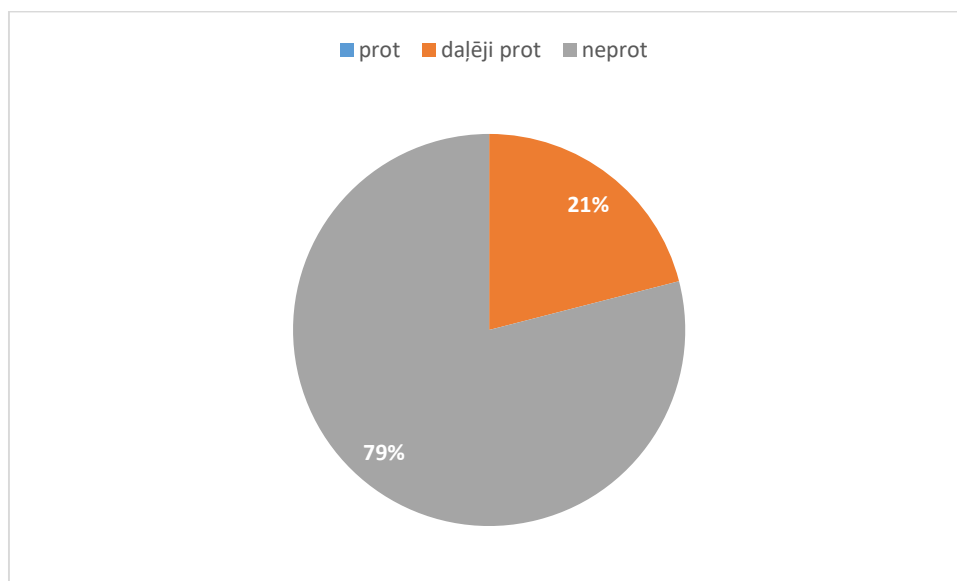
5.attēls. Prasme patstāvīgi izvēlēties daudzveidīgos materiālus, %.

Pētot 5. attēlu, tika novērots, ka 72% no bērniem patstāvīgi daļēji prot izvēlēties piedāvātos materiālus. Tas ir pietiekami labs rādītājs. Bieži vien piedāvāto materiālu klāsts ir tik daudzveidīgs, ka bērni apjūk tajos. Bērni prasa pedagoga ieteikumus, kādu ievirzi materiālu izvēlē. Bērni regulāri izvēlas materiālus, nevadoties pēc konkrēta mērķa vai ieceres, tā rodas pēc tam, ja vispār uzrodas.

Diezgan mazai daļai no grupas bērniem (14%) ir prasmes patstāvīgi izdarīt izvēli piedāvāto materiālu klāstā. Piemēram, Adele, izvēloties strādāt ar vates kociņiem un irbulīšiem, jau iztēlojas un zina, ko ar tiem darīs, jo zina apmēram šo materiālu īpašības un lietošanu. Šiem bērniem ir izveidojies priekšstats un pieredze par darbību ar konkrētu materiālu. Tikpat liela daļa no bērniem (arī 14%) neprot patstāvīgi izvēlēties materiālu ar ko darboties, jo nezina to pielietojamību (neseko līdzīgi grupas māksliniecišķajām aktivitātēm, nav intereses par tām, izvēlas citas nodarbes). Grupas zēns Kurts bieži negrib neko darīt, jo ikviena mērķtiecīga, pedagoga ievirzīta darbība ar uzdevumu viņam šķiet grūta un prasa piepūli.

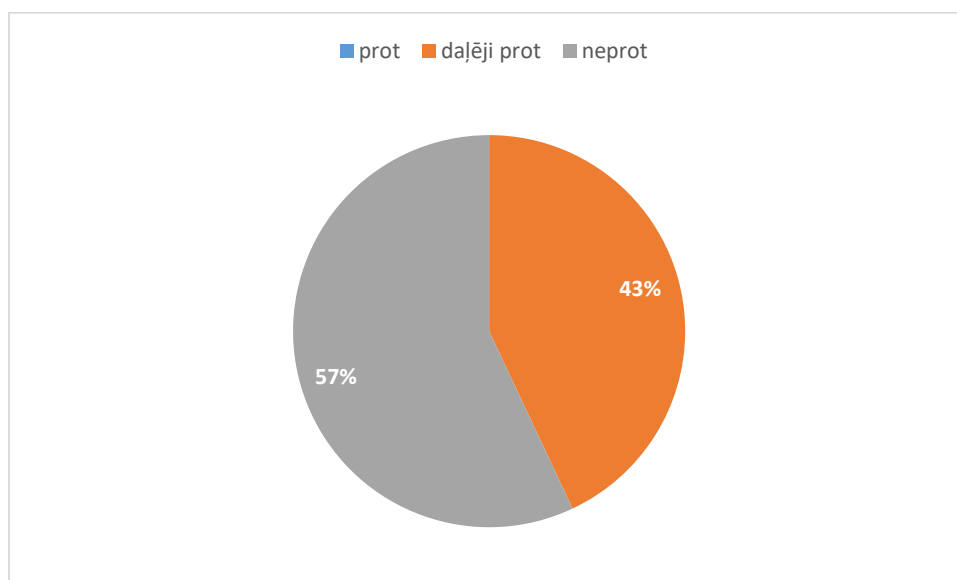
Šī kritērija rezultāts ir bēdīgs 6.attēlā, jo diezgan liels procents no grupas bērniem (79%) neprot veidot izteiksmīgu un krāsainu darbu. Tika novērots, ka bērniem ir vāja interese radoši domāt un darboties. Viņiem raksturīgs iedvesmas un stimula trūkums. Bērni vēlas un tiecas strādāt pēc konkrētiem noteikumiem un paraugiem, kuri neprasa piepūli, bet gan kavē radošās darbības attīstību.

21% grupas bērnu daļēji veido patstāvīgi izteiksmīgus darbus. Vērojama labpatika un brīva griba bērnos to darot. Bērni šeit gaida vairāk pedagoga pozitīvu stimulu, ieteikumus, sarunas, bet nekādā gadījumā vērtēšanu.

6.attēls. Prasme zīmēt un veidot izteiksmīgu, krāsainu darbu, izmantojot dažādas zīmēšanas tehnikas

Bērniem jau 5 – 6 gadu vecumā jau ir izveidojušies vai vēl veidojas priekšstati par pasauli, kā arī ir radušās elementārās zīmēšanas prasmes un iemaņas, tās tikai jāpilnveido, jāvingrina un to darot attīstās arī radošums bērnos. Radošuma attīstību kavē bērnu slinkums, nepārliecinātība saviem spēkiem un spējām, gribasspēka trūkums.

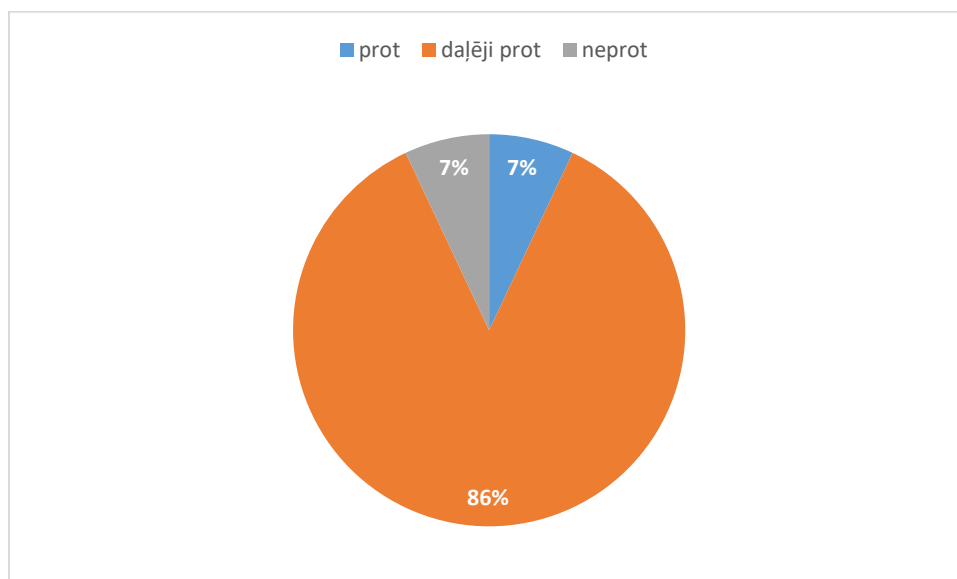

7.attēls. Prasme izpildīt nepieciešamās roku kustības (vilkt taisnas, liektas u.c. līnijas), %.

Prasme izpildīt nepieciešamās roku kustības bērni apgūst pakāpeniski katra vecuma grupas attīstības pakāpei atbilstoši. Šī procesa pilnīgai apguvei noteikti jāpievērš uzmanība, jo ja bērns labāk apgūs konkrētas roku kustības, jo vieglāk un brīvāk viņš turpmāk attēlos un izpaudīs savas ieceres un fantāzijas zīmējumā.

7.attēlā var redzēt, ka 57% no bērniem nepieciešamās roku kustības nav pietiekošā līmenī. Tika novērots, ka šai daļai bērnu ir nostiprinājušās nepareizas roku kustību iemaņas. Tās ir automātiskas, uzmanība pievērsta tikai attēlotajam objektam, kas, protams, ir svarīgi, bet nedrīkst aizmirst par roku darbību. Piemēram, bērni spiež zīmuli. Protams, katrs bērns ir individuāls un nevar no bērniem prasīt zīmēt ar zīmuli ar vienādu spiedienu. Jāietur norma, jo pārāk spiežot zīmuli, tiek plēsts papīrs, savukārt pārāk vāji zīmējot, līnijas grūti saredzēt. Dažādu līniju vilkšana bērniem sagādā grūtības, jo roku kustības ir nepietiekošā līmenī.

43% bērnu turpina nostiprināt prasmes vilkt dažādu veidu un krāsu intensitātes līnijas, arī formas. Šajā vecuma grupā bērniem jāapgūst iemaņa saglabāt kustībai virzienu un mainīt kustībai virzienu, regulējot šo kustību ilgumu atbilstoši priekšmeta formai, tas ne visiem izdodas. Šī iemaņa vēl jāvingrina un jānostiprina.

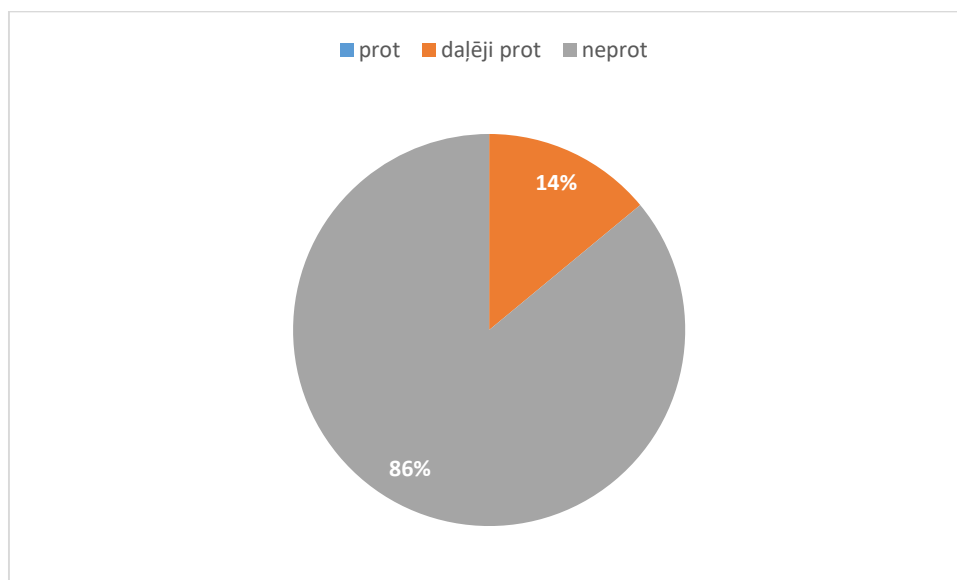
8.attēls. Prasme orientēties plaknē – lapā, %.

Maz ir tādu bērnu grupā (7%), kuri neieklājas un neorientējas lapā, veicot darbiņu (skat. 8.attēlu). Tas priecē. 7 % bērni ļoti labi prot strādāt lapā – zina lapas centru, apakšu, augšu, sānus; paredzēto darba rezultātu māk attiecīgi izvietot uz lapas tam paredzētajam mērķim.

86% no bērniem vēl pilnveido šo prasmi, apzina konkrētā izmantojamā materiāla laukuma, virsmas lieluma īpašības. Šeit būtiska un vērā ņemama nozīme ir psiholoģiskajam faktoram, jo to kā bērns zīmēto izvietojumu, kādu lielumu attiecīgajam objektam vai lietai izvēlas, kādas līnijas velk, nosaka viņa iekšējā pasaule (jūtas, domas, noskaņojums).

Analizējot 9. attēlu, tiek secināts, ka 86% no bērniem nemāk un viņiem neizdodas radoši brīvi vizualizēt tēlus un objektus. Šie bērni vēlas paraugus, trafaretus, kā arī ierosinājums. Maz uzdevumu tiek no pedagogu puses piedāvāts, kuros bērni varētu radoši izpausties, atklājot savu ieceri, ideju. Bērniem vēl nav nostabilizējušās stabilas prasmes un iemaņas darboties ar zīmēšanas

materiāliem, kas ir arī kavējošs faktors. Nozīmīgi ir pieminēt vecāku ietekmi, jo ir situācijas, ka vecāki vēlas, lai viņu bērns prastu visu, bet tai pašā laikā ar bērniem mājās radoši nenodarbojas, visu uzliekot uz pedagogu pleciem, svarīgi ir arī ārpus bērnudārza vecākiem ar bērniem strādāt. Liela vecāku kļūda ir kritiski vērtēt savu bērnu radošos darbiņus, tādējādi radot bērnos pretreakciju – nevēlēšanos turpmāk radoši izpausties, intereses izzušanu.

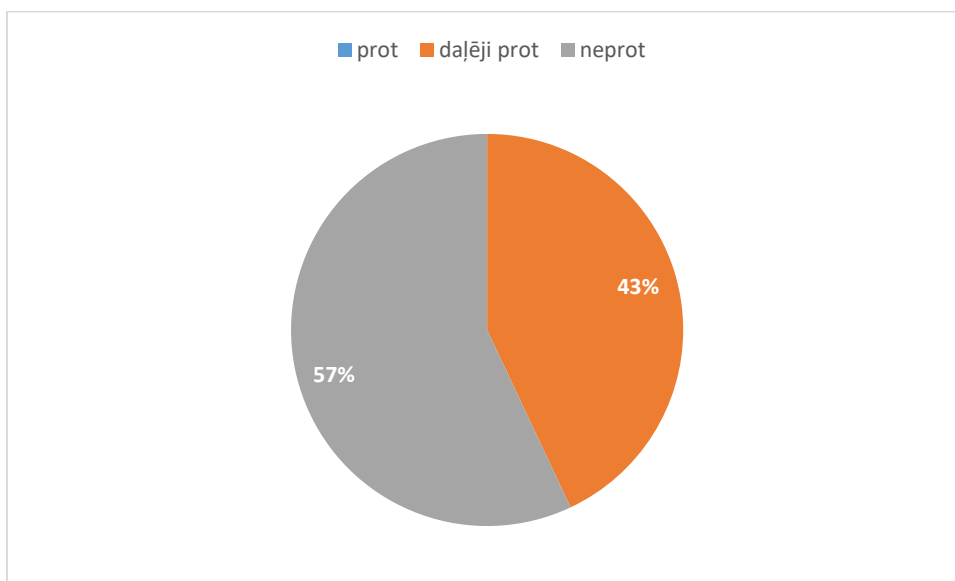

9.attēls. Prasme vizualizēt un zīmēt dažādus objektus, rosinot iztēli, %.

Pārējie bērni (14%) izrāda prasmi un centību savā radošajā darbībā. Viņi brīvi, nepiespiesti eksperimentē, nebaidās, fantazē ar krāsām, materiāliem. Šiem bērniem vērojama sekmīga izziņu procesu attīstība, pateicoties tai, viņiem ir priekšstati par konkrētu lietu īpašībām, kas tālāk veicina radošu rīcību un domāšanu.

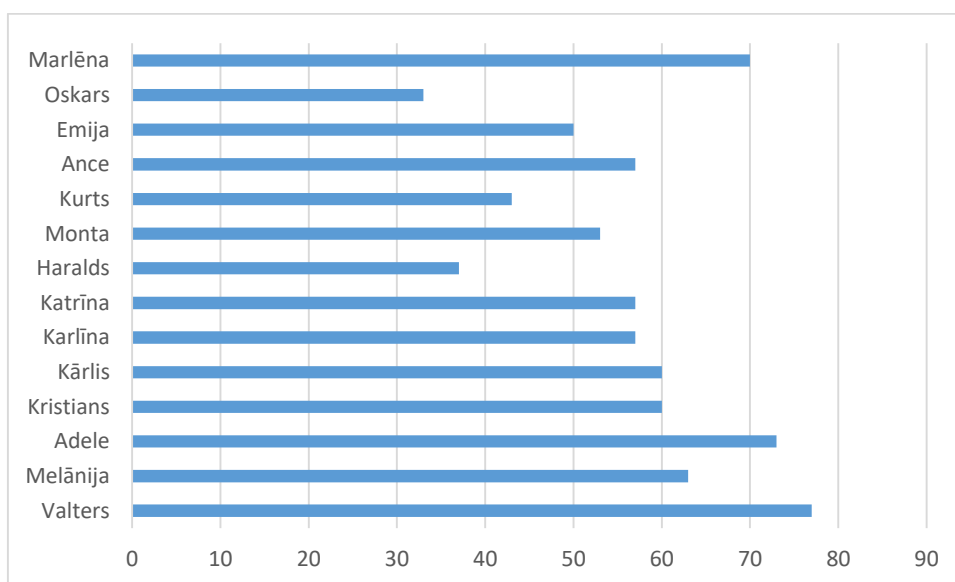
Pēc 10. attēla var spriest, ka 57% bērnu neprot pastāstīt par savu darbu un iegūto rezultātu. Ance, piemēram, par to kautrējas runāt. Citi bērni bez intereses un ieceres kaut ko ir uzzīmējuši, līdz ar to beigās nezina, ko varētu pastāstīt par savu veikumu. Vēl jānostiprina prasme saskatīt darba rezultātu, noformulēt domas par to. Pārsvārā bērni gaida novērtējumu, uzslavas un stāstījumu no pedagoga par savu darbu.

Bērni vairāk izsakās par darba tapšanas procesu, kas ir aizraujošāka viņuprāt. 43% no bērniem daļēji prot pastāstīt gan par darba radīšanas procesu, gan rezultātu un nevēloti izrāda prieku un gandarījumu par savu darbiņu.

10.attēls. Prasme pastāstīt par savu darbu un iegūto rezultātu, akcentējot darba noskaņu, krāsu gammu, ieceri, %.

Izpētot katra bērna atsevišķās prasmes, darba autore secina, ka nevienam bērnam nepiemīt visas aplūkotās prasmes. Kopā tika pētīti 14 bērni. Daļēji apgūtas un nepietiekamā līmenī apgūtas prasmes ir 13 bērniem, no kuriem vienam zēnam visas prasmes ir nepietiekamā līmenī, nav apgūtas. Savukārt 6 bērniem ir kāda no prasmēm, kura ir pilnīgi apgūta, daļēji apgūta un vēl jāapgūst. 1 zēns vērtēts ar diviem prasmju līmeņa rādītājiem – ir apgūts un daļēji apgūts.

11.attēls. Individuāls bērnu iegūtais procentuālais skatījums.

Novērtējot rezultātus, tiek secināts, ka:

- bērnu pārsvars prot patstāvīgi lietot standarta mākslinieciiski tematiskos rīkus un materiālus, bet netradicionālu papildmateriālu lietošana jau sāk sagādāt grūtības;

- kopumā bērni atpazīst un strādā ar visa spektra krāsām, bet tomēr vēl nepieciešama pilnveidot un sekmēt prasmi brīvi jaukt un radoši darboties ar tām;
- bērniem ir prasme patstāvīgi izvēlēties materiālu, tomēr vēl jāveicina prasme neapjukt daudzveidīgajā materiālu klāstā, izdarīt savu izvēli bērniem vēl ir pa spēkam, bet turpināt veidot un zīmēt izteiksmīgu darbu ar izvēlētajiem materiāliem, bērniem jau sāk likties sarežģīti un apgrūtināti;
- lielai daļai bērni nav nepieciešamās roku kustības, nav iestrādājušās pareizas un stabilas iemaņas, trūkst pacietība vilkt līnijas, kontūras, bet lapā un uz citām mākslinieciskām mērķim paredzētām virsmām bērni orientējas labi;
- vairākumam bērnu nav radoša pieeja, vērojot vizualizējot un zīmējot, jo viņi vēl vēlas paraugus, jāveicina prasme pastāstīt par savu darbiņu, saskatīt tajā akcentus un unikālītāti, kā arī prast izjust prieku un gandarījumu.

3.2. Pētījuma norises apraksts

Analizējot pirmos pētījuma novērojumus, tiek izdarīti secinājumi, ka bērniem nepieciešams:

- veicināt prasmi pielietot un brīvi strādāt ar netradicionāliem materiāliem un tehnikām mākslā;
- pilnveidot krāsu mācības apguvi;
- nostiprināt prasmes izpildīt nepieciešamās roku kustības;
- veicināt radošu bērna darbību, nevadoties pēc paraugiem, trafaretiem;
- sekmēt bērnos iniciatīvu pašiem mākslinieciski izpausties.

Ņemot vērā pirmos pētījuma novērojumus un sasniegtu vēlamu, tiek izvirzīts empīriskā pētījuma mērķis un uzdevumi.

Pētījuma mērķis – mākslinieciskās darbības sekmēšana un vingrinājumu kompleksa izstrādāšana krāsu mācības pilnveidei izmantojot netradicionālos materiālus zīmēšanā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Radīt darba procesu, kas rada bērniem interesi.
2. Izstrādāt vingrinājumus krāsu mācības pilnveidei.
3. Pārbaudīt izstrādātā krāsu mācības pilnveides vingrinājumu atbilstību 5 - 6 gadus vecu bērnu attīstības iezīmēm un bērnu zīmēšanas prasmju būtībai.
4. IZanalizēt bērnu zīmējumus un izstrādāt ieteikumus par netradicionālās metodes izmantošanu krāsu mācības pilnveidē.

Lai pētījuma mērķis īstenotos, intensīvi tika vērota bērnu ikdienas darbība mākslas, zīmēšanas centros, nodarbībās un brīvajos radošajos brīžos, kā arī pedagoga darbība. Darba autore ņēma dalību darbojoties kopā ar bērniem, paturot prātā izvirzītos kritērijus un pirmos bērnu novērojuma rādītājus. Pedagoģs saglabā pozitīvu attieksmi un dod stimulu bērna radošajām aktivitātēm. Lai bērni būtu radoši, tādām ir jābūt arī pašam pedagogam un bērnu videi apkārt.

Tika veikta otrā pētījuma metode - projektīvā metode – zīmējumu izpēte “Māja”, “Koks”, “Cilvēks”, lai izpētītu netradicionālo zīmēšanas tehniku izmantošanu krāsu mācības pilnveidē 5 – 6 gadus veciem bērniem. Netradicionālās zīmēšanas tehnikas tika izvēlētas, balstoties uz teorijas analīzi par to izmantošanas nozīmību, ņemot vērā bērnu zīmēšanas prasmju iezīmes un krāsu apguves pamatnosacījumus pirmsskolā.

Nr. 1. - “**Māja**”. Ances zīmējums “Māja” (12.attēls). Meitene izmantoja netradicionālo zīmēšanas tehniku “gleznošana ar pirkstiņiem”. Aplūkojot zīmējumu, var spriest, ka māja zīmējumā aizņem daudz vietas, tas iespējams nozīmē tieksmi pēc materiāliem labumiem un aizsargātību. Durvis ir ļoti maza izmēra – kautrības iezīme. Durvis, kas novietotas malā, var liecināt no kaut kā bēgšanu. Mājas skurstenis nozīmē rūpes par mājas psiholoģisko atmosfēru. Mazi lodziņi, tādi ir Ances darbā, izsaka kautrīgumu un psiholoģisko nepieejamību. Zīmējot māju, Ance izmantoja šādas krāsas – dzeltenu (laimes, prieka krāsu), zilu (sirdsskaidrības krāsu), melnu (tumsas un bēdu krāsu), brūnu (vienkāršības krāsu). Ance veica darbiņu, ļoti koncentrējot uzmanību uz to.

Meitenes atbildes uz jautājumiem:

1. Tā ir liela un skaista.
2. Man patīk dzeltenā, brūnā, zilā un melnā krāsa.
3. Gribēju strādāt ar pirkstiņkrāsām.

12.attēls. Ances māja.

Valters savā zīmējumā “Māja” (13.attēls) izmantoja netradicionālo zīmēšanas tehniku “grattaža” (akvareļkrāsas un kociņš kontūru ievilkšanai). Apskatot zīmējumu, tiek secināts, ka viss zīmējums ir koncentrēts vairāk uz kreiso pusi. Tas varētu liecināt par zēna kavēšanos kaut kādās pagātnes atmiņās, iespējams – jūtas nedrošs tagadnē. Liels logu skaits var nozīmēt zēna aktivitāti, atklātību un labu kontaktu ar pārējiem. Valters savā zīmējuma apakšējā daļā ir uzzīmējis mašīnu – ieinteresētība par materiālo pasauli. Zēns izmantoja, zīmējot māju, gaiši zaļo krāsu (miera, cerības krāsu).

Valtera atbildes uz jautājumiem:

1. Liela māja, četri stāvi.
2. Draugs krāsoja zaļā krāsā.
3. Gribēju zīmēt ar kociņu.

13.attēls. Valtera māja.

Haralda zīmējums “Māja” (14.attēls). Zēns savā zīmējumā ir izmantojis netradicionālo zīmēšanas tehniku “grattaža” (akvareļkrāsas un kontūras pārklāj ar sveci). Izvērtējot zīmējumu, tiek secināts, ka māja aizņem visu zīmēšanas lapu, kas iespējams nozīmē tieksmi pēc materiāliem laikiem. Mājai skursteņa bērna darbā nav, kāpnes un celiņi arī nav. Savukārt durvis ir lielas un pusnovērtas. Mājai logu nav, tas izsaka iespēju, ka bērns vēlas noslēgtību no citiem. Haralds izvēlējās, zīmējot zīmējumu, šādas krāsas – zilu (debesu krāsu), zaļu (cerību, prieka krāsu), pelēku (pieticības, neitralitātes krāsu).

Haralda atbildes uz jautājumiem:

1. Man nepatīk, ka nāk manā mājā.
2. Man patīk zilā un zaļā krāsa, citreiz dzeltenā.
3. Nezinu, kāpēc es tā gribēju.

14.attēls. Haralda māja.

Karlīna savā zīmējumā “Māja” (15..attēls) pielietoja netradicionālo zīmēšanas tehniku “grattaža” (guašas krāsas un svece). Aplūkojot zīmējumu, var spriest, ka uzzīmētie mājas skursteņi izsaka rūpes par mājas psiholoģisko atmosfēru, spēku un radošās darbības sākumu. Īpaši akcentēti un rūpīgi uzzīmēti jumti varētu nozīmēt vāju kontroli par savu fantāzijas pasauli. Lieli logi – aktivitāti un atklātību. Mājai durvju nav – psiholoģiskās nepieejamības varbūtība. Meitene strādāja ar šādām krāsām – zilu (debesu krāsu), zaļu (cerību, priek krāsu), brūnu (vienkāršības krāsu).

Karlīnas atbildes uz jautājumiem:

1. Gribu dzīvot mājā.
2. Patīk zaļā, brūnā krāsa un baltā.
3. Nezinu, laikam gribēju.

15.attēls. Karlīnas māja.

Kristiana zīmējums “Māja” (16.attēls). Zēns izvēlējās pielietot savā zīmējumā netradicionālo zīmēšanas tehniku “gleznošana ar pirkstiņiem”. Bērns zīmējumu ir koncentrējis lapas vidū, tas liecina par līdzsvarotības un pašpārliecinātības izjūtu. Kā pirmo Kristians uzzīmēja māju, kas izsaka aizsargātību. Logi – atklātība un labas kontaktēšanās prasmes. Vērsta akcents uz mājas skursteni – rūpes par mājas psiholoģisko atmosfēru, kā arī radošās darbības sākums, spēks un vīrišķība. Zīmējot zīmējumu, zēns izvēlējās šādas pirkstiņu krāsas – zaļu (cerību, prieka krāsu), zilu (debesu krāsu), brūnu (vienkāršības krāsu), sarkanu (enerģijas un darbības krāsu).

Kristiana atbildes uz jautājumiem:

1. Ka mani tur gaida omīte.
2. Koki ir zaļi.
3. Man bija vieglāk ar pirkstiņkrāsām, tās man patīk.

16.attēls. Kristiana māja.

Oskara zīmējums “Māja” (17.attēls). Zēns izmantoja savā zīmējumā netradicionālo zīmēšanas tehniku “gleznošana ar pirkstiņiem”. Tiek novērots, ka ar krāsu palīdzību bērns ir vēlējis parādīt savu emocionālo stāvokli un attieksmi pret attēloto objektu. Oskars diezgan bieži no rīta grupiņā ierodas noskumis, viņa garastāvoklis, veicot darbiņu, palika nemainīgs, līdz ar to zīmējums

tika zīmēts ātri un pavisā ar tumši brūnu krāsu. Zīmējumā novērotie garie celiņi liecina par saskarsmes distanci. Ļoti maza izmēra durvis – kautrība. Logi nav attēloti – sava veida bērna noslēgtība. Mājas skurstenis izsaka rūpes par mājas psiholoģisko atmosfēru.

Oskara atbildes uz jautājumiem:

1. Mājās mani atstāj vienu. Tur baidos.
2. Biju dusmīgs, ņēmu pirmo krāsu, kura pagādījās.
3. Patika strādāt ar pirkstiņu krāsām.

17.attēls. Oskara māja.

Aplūkojot šos sešus bērnu darbiņus, kuros bērni brīvi izvēlējās attēlot māju, darba autore secina, ka trīs bērni izvēlējās pielietot netradicionālo zīmēšanas tehniku “gleznošana ar pirkstiņiem”, kā arī netradicionālo zīmēšanas tehniku “grattaža” – izvēlējās arī trīs bērni. Bērni, kuri darbojās “grattažas” tehnikā, bija ieinteresēti pielietot ne tikai akvareļu krāsas un guaša krāsas, bet arī tās kombinēja ar sveci un koka irbulīti. Bērni ar bagātāku iztēli izmantoja pirkstiņu krāsas tehniku, tādejādi sekmējot koncentrēšanās un precizitātes prasmju pilnveidi darba izpildē. Tika novērots, ka radošas idejas parādījās arī to bērnu darbos, kuriem līdz šim zīmēšanas izteiksmes spējas bija samērā vājas. Bērni kļuva emocionāli atvērtāki, uz pasauli vairāk neskatoties no viena skata punkta, atbrīvojoties no paraugu ietekmes. Darba procesā un pēc tā varēja novērot, ka bērni kļuva redzīgāki un dzirdīgāki ne tikai virspusēji, bet arī iekšēji – dvēseliski. Parādījās tādas īpašības kā pārliecība par sevi un par to, ko dara un kā to dara. Vairāk uzticēšanās vienam pret otru.

Darbiņi ir radoši, kuros bērni parāda savu individuālo emocionālo attieksmi, piemēram, visu *skaisto, mīlo* izvēloties krāsot gaišās un košās krāsās, savukārt *draudīgo* un *slikto* - tumšākajos toņos. Vērojama oriģinalitāte un krāsainība, radot sajūtu, ka bērni nebaidās no krāsām un to jaukšanas. Pedagoģ centās ieinteresēt bērnus brīvi darboties ar netradicionālajām zīmēšanas tehnikām, pozitīvi stimulējot un atbalstot, tādejādi sasniedzot izvirzīto pētījuma mērķi.

Nr. 2. - “**Koks**”. Marlēna savā zīmējumā (18.attēls) izmantoja netradicionālo zīmēšanas tehniku “apdrukāšana ar sūkli” (švamme, guaša krāsas un vaska krītiņš). Meitene ar lielu nepacietību gaidīja, kad varēs ķerties klāt pie izdomātā darba. Zīmējumā tika izmantotas dažādas krāsas, kas liecina par bērna krāšņo iztēli. Bērnā jūtama pašpārliecinātība – ir zīmētas treknas un skaidras

līnijas. Attēlotais koks stabili stāv uz zemes, tas var liecināt par personību ar tieksmēm uz nākotni. Dvēseles, dzīvības koks ir kupli sazaļojis un tā zari ir gluži kā kādas mirdzošas zvaigznes stari. Koks ieņem zīmējumā ievērojamu vietu, tas izsaka milzīgu enerģiju un pozitīvu pieeju dzīvei. Marlēnas stāstījums par savu zīmējumu ir emocionāls un interesants.

Meitenes atbildes uz jautājumiem:

1. Jā, es biju ļoti priecīga.
2. Man patīk daba, klausīties tās skaņas.
3. Nebiju nekad tādu zīmējusi.

18.attēls. Marlēnas koks.

Montas zīmējums “Koks” (19.attēls). Meitene ir izmantojusi savā zīmējumā netradicionālo zīmēšanas tehniku “grattaža” (guaša krāsas un vaska krītiņš). Var novērot, ka Monta uz papīra tā kā atstāsta pasauli – zīmē to, ko ir redzējusi, pārdzīvojusi. Izjūt sevī neaizsargātību, jo darbā ir daudz atšķirīgu detaļu. Viņa savā dzīvē tiecas pēc dvēseles siltuma un dzīvības spēka, tādēļ saule ir uzzīmēta lapas labajā pusē ar *bieziem* stariem. Zīmējumā attēlotajam kokam zari ir virzīti uz sāniem – tieksme palīdzēt citiem. Krāsojums ir ar treknām līnijām, tādejādi cenšoties pierādīt savu pašpārliecinātību, nākotnē saskata veiksmi. Savā darbiņā ir izvēlējusies šādas krāsas – dzeltenu (laimes, prieka krāsa), zilu (debess krāsu), brūnu (vienkāršības krāsu), zaļu (cerības, prieka krāsu), baltu (tīrības, cerības krāsu).

Montas atbildes uz jautājumiem:

1. Patika paskraidīt pa parku un *ap-čamdīt* kokus.
2. Klausījos dabas skaņās. Man tās patika.
3. Gribēju zīmēt ar vaska krītiņiem.

19.attēls. Montas koks.

Katrīnas zīmējums “Koks” (20.attēls). Meitene izvēlējās pielietot savā zīmējumā netradicionālo zīmēšanas tehniku “punktiņu zīmējums” (guaša krāsas un no sēra attīrīts sērskociņš). Šajā darbā var labi redzēt to, kā no haotiskām līnijām pasaule sakārtojas tā, ka augšā ir debesis un lejā ir zāle. Koks bērna darbā stabili stāv uz zemes – personība ar tieksmēm uz nākotni, veiksmīgu dzīvi, bet tas ir zīmēts lapas kreisajā pusē – saistība ar atmiņām par pagātņi. Katrīna ir attēlojusi zīmējumā arī putnus un ziedus, kas liecina par viņas reālo laimes sajūtu. Izvēlētās un pielietotās krāsas – dzeltens (saules, laimes un prieka krāsa), zils (sirdsskaidrības krāsa), zaļš (miera, noturības krāsa), brūns (vienkāršības krāsa), sarkans (enerģijas krāsa).

Katrīnas atbildes uz jautājumiem:

1. Jā! Man patika.
2. Dabas skaņas patika. Čivināja putniņi.
3. Patika strādāt ar sērskociņu.

20.attēls. Katrīnas koks.

Kārlis savā zīmējumā “Koks” (21.attēls) izvēlējās izmantot netradicionālo zīmēšanas tehniku “punktiņu zīmējums” (guaša krāsas un no sēra attīrīts sērskociņš). Vēja ietekmē koks zīmējumā ir noliecies, tas varētu nozīmēt par tieksmi pēc aizsardzības. Arī pašu zēnu novērojot, var uzdarīt daļējus secinājumus, ka viņš jūtas neapmierināts ar pašreizējo dzīvesveidu, ir vēlēšanās tiekties pēc labāka. Mākoņi var iespējams izteikt baiļu un nemiera izjūtu. Izvēlētās un pielietotās krāsas – zils (debesu krāsa), zaļš (cerību, priek krāsa), brūns (vienkāršības krāsa). Ar krāsu palīdzību bērns parādīja savu emocionālo stāvokli un attieksmi pret attēlotajiem objektiem.

Kārļa atbildes uz jautājumiem:

1. Ļoti patika pastaigāties.
2. Jā, dabas skaņas patika.
3. Skatījos, ko dara mans draugs.

21.attēls. Kārļa koks.

Valtera zīmējums “Koks” (22.attēls). Viņš izmantoja savā zīmējumā netradicionālo zīmēšanas tehniku “punktiņu zīmējums” (guaša krāsas un no sēra attīrīts sērkociņš, kas aptīts ar nelielu vates gabaliņu). Koks zīmējumā simbolizē dzīves enerģiju. Zēns to ir attēlojis lapas labajā pusē – vairāk ir domas par nākotni. Caur uzzīmētajām tumšajām debesīm tomēr pavīd Valtera prieka un laimes izjūta, par ko simbolizē krāšņie ziedi.

Zēns tiecas vairāk pēc saskarsmes ar tēvu, jo viņš tā kā nerod iespēju izvirzīties un apliecināt sevi. Ir zināms, ka viņa tēvs regulāri izbrauc uz darbu ārzemēs. Izvēlētas krāsas darbā – zils (debesu krāsa), zaļš (cerību, prieka krāsa), brūns (vienkāršības krāsa), sarkans (enerģijas un darbības krāsa), dzeltens (laimes un prieka krāsa).

Valtera atbildes uz jautājumiem:

1. Patika.
2. Dabā dzirdētais bija labs.
3. Gribēju zīmēt ar sērkociņu.

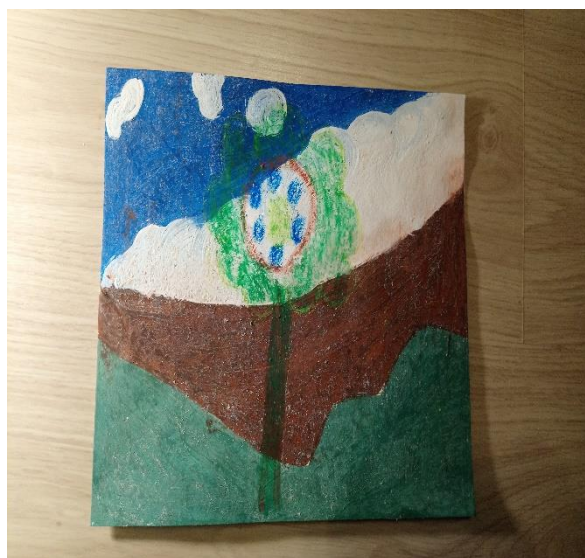

22.attēls. Valtera koks.

Adele savā zīmējumā “Koks” (23.attēls) izvēlējās pielietot netradicionālo zīmēšanas tehniku “grattaža” (guaša krāsas un svece). Koks zīmējumā atrodas lapas centrā – bērna uzmanība vērsta uz tagadni, kā arī tas ieņem ievērojamu laukumu visā zīmējumā, liecinot par milzīgu enerģiju un pozitīvu pieeju dzīvei. Meitene pauž stabilitāti, apdomību, darbība tiek balstīta uz noteiktiem vērojumiem. Rakstu un krāsu izvēlē viņa parāda sevi kā radošu personību. Sauli Adele ir vēlējusies atstāt baltā krāsā – cerība, ticība nākotnei. Kopumā izvēlētas krāsas – zaļš (cerību, priek krāsa), zils (debesu krāsa), brūns (vienkāršības krāsa), balts (tīrības, cerības krāsa).

Adeles atbildes uz jautājumiem:

1. Priecājos par pastaigu parkā.
2. Jā.
3. Nebiju zīmējumā zīmējusi ar sveci.

23.attēls. Adeles koks.

Zīmēt koku vēlējās seši bērni, no kuriem trīs bērni izvēlējās pielietot netradicionālo zīmēšanas tehniku “punktiņu zīmējumu”, divi bērni – “grattažas” tehniku un viens bērns – “apdrukāšanu ar sūkli” tehniku. Nozīmīgi, ka bērni labprāt gribēja izmantot piedāvātos daudzveidīgos materiālus. “Grattažas” tehnikā strādājošie bērni kombinēja guaša krāsas ar sveci un vaska krītiņiem, “punktiņu zīmējumā” – guašu krāsas ar sērkokciņu, “apdrukāšanā ar sūkli” – pielietojot gan guaša krāsas, gan vaska krītiņu, gan švammi. Darba autore novēroja, ka tiem bērniem, kuri ieinteresēti darbojās “grattažas” tehnikā, mazliet darba procesā pietrūka pacietības sagaidīt krāsas nožūšanu, lai to varētu turpināt, pielietojot tālāk materiālu vasku. Tomēr viņi atrada nodarbi krāsas nožūšanas laikā – ieklausīties dabās skaņās, jo zīmēšana notika ārā.

Marlēna prata pamatot savu izvēli strādāt ar tehniku “apdrukāšana ar sūkli”, jo viņu interesēja sagatavotie sūklīši un darbība ar tiem. Meitene apzinājās, ka pratīs uz papīra atstāt sūklīša nospiedumus. Pašpārlicinātais Valters un Kārlis paņēma sagatavotos sērkokciņus punktēšanai, jo viņi bija brīvajās mākslas nodarbēs veikuši līdzīgu metodi ar flomāsteriem. Rezultāti ir vērtējami labi. Bērni labi parādīja savu emocionalitāti un radošo domāšanu savos darbos. Pedagogam tikai jānāk piekļauvēt pie viņu sirsnīņām, lai tās atvērtos. Šādi strādājot, var labāk un pat vieglāk pilnveidot krāsu mācības apguvi bērniem, iekļaujot krāsu gaišināšanu, tumšināšanu, vēso un silto toņu jaukšanu. Bērnu darbi kļuva krāsaināki un pašiem bērniem nozīmīgāki, vairāk tajos parādot savu emocionālo attieksmi, kā arī savā būtībā to dziļumu.

Nr. 3. - “Cilvēks”. Kurta zīmējums “Cilvēks” (23.attēls). Zēns izvēlējās izmantot netradicionālo zīmēšanas tehniku “punktiņu zīmējums” (guaša krāsas un no sēra attīrīts sērkokciņš, kas aptīts ar nelielu vates gabaliņu). Zīmētājā vērojama patstāvīga un neatkarīga personība, kurai ir bagāta dvēsele. Zīmējumā ir attēlotas daudz un dažādas lādītes, kurās kaut kas šķiet noglabāts. Kurta zīmētajam cilvēkam rokas ir paceltas uz augšu, kas varētu norādīt uz sava veida agresivitāti

pret apkārtējo vidi. Tas ir ļoti zīmīgi, jo ikdienā zēns bieži ir dusmīgs un agresīvs pret saviem vienaudžiem. Kājas cilvēkam nav attēlotas – nav pārliecības. Savā darbā bērns ir izmantojis tikai vienu krāsu – zaļu (cerības krāsu).

Kurta atbildes uz jautājumiem:

1. Ziemassvētku rūķis.
2. Mīļš.
3. Ļoti daudz draugu.

23.attēls. Kurta cilvēks.

Haralds savā zīmējumā “Cilvēks” (24.attēls) ir pielietojis netradicionālo zīmēšanas tehniku “fotokopija” (vaska svece un guaša krāsa). Zīmējumā bērns nav attēlojis cilvēkam degunu, tas var liecināt par intelektuālo trūkumu. Rokas ir aktivitātes un saskarsmes simbols. Redzams, ka ar vienu roku bērns (viņa zīmētais cilvēks) it kā vēlas darboties, bet otru roku ir piespiedis pie galvas, radot iespaidu, ka pats zīmētājs varētu būt neapmierināts ar savu stāvokli. Kājas – noturības un pārliecības princips pašam pret sevi. Izvēlētās un pielietotās krāsas – dzeltens (laimes, prieka krāsa), sarkans (enerģijas krāsa).

Haralda atbildes uz jautājumiem:

1. Draugs.
2. Pret mani laba.
3. Divi draugi.

24.attēls. Haralda cilvēks.

Kristiana zīmējums “Cilvēks” (25.attēls). Zēns ir izvēlējis pielietot savā zīmējumā netradicionālo zīmēšanas tehniku “grattaža” (guaša krāsas un svece). Liela izmēra zīmējums parāda

emocionāli enerģisku un vitālu personību. Bērna uzmanība pievērsta tagadnei. Viņš ir iekšēji pārliecināts. Zīmētā cilvēka acis simbolizē autoram piemītošo nedrošību. Ausis apliecina interesi par dažāda veida informāciju, īpaši par to, ko runā apkārtējie par viņu. Mute ir pavērta – iespējams bērns ir aktīvs runātājs, viņam piemīt liels pļāpīgums. Kakls – kontroles funkcija pašam pret sevi, savas uzvedības patvaļīguma pakāpe. Izmantotā krāsa – zilā (sirdsskaidrības krāsa).

Kristiana atbildes uz jautājumiem:

1. Es.
2. Labākais grupā.
3. Visi ir mani draugi.

25.attēls. Kristiana cilvēks.

Adeles zīmējums “Cilvēks” (26.attēls). Meitene savā zīmējumā izvēlējās pielietot netradicionālo zīmēšanas tehniku “šļaksti” (speciāli sagatavota zobu birstīte un guaša krāsas). Laimīgs un pašpārliecināts bērns zīmē ar treknām un skaidrām līnijām, kā to dara Adele. Viņa ir jūtīga meitene, kura izjūt citu prieku un arī citu bēdas kā savējās. Ja bērnudārzā visi ir draudzīgi un satīcīgi, viņa ir priecīga. Meitene cenšas atrast kopēju valodu ar vienaudžiem, par ar tiem, kam ir pretēji viedokļi. Uzzīmētā cilvēka ausis varētu nozīmēt uztveres atklātumu vai arī saasinātu apkārtējās pasaules uztveri. Kājas – balsta simbols, noturība, virzība uz praktisku orientāciju. Darbā izmantotās krāsas – sarkans (enerģijas krāsa), dzeltens (laimes un prieka krāsa), zils (sirdsskaidrības krāsa).

Adeles atbildes uz jautājumiem:

1. Katrīna.
2. Esmu jautra.
3. Daudz draugu.

26.attēls. Adeles cilvēks.

Melānija savā zīmējumā “Cilvēks” (27.attēls) ir pielietojusi netradicionālo zīmēšanas tehniku “gleznošana ar pirkstiņiem” (speciālās pirkstiņu krāsas). Bērns jūtas bieži vientuļš, kam pasaule šķiet vēsa. Zīmētā cilvēciņa pirksti ir izplesti – neapmierinātība ar savu pašreizējo stāvokli. Rokā tā kā mazs sainītis, kas varētu izteikt par līdzīgi paņemtām bēdām vai rūpēm. Skumjie un savā ziņā vientuļie bērni, sevi tā kā aizsargādami, parasti mēdz zīmēt uz galvas cepurīti, kas iespējams liecina par paša atbildību pret sevi un neieklausīšanos citu norādījumos. Cilvēkā sejā lūpu kaktiņi nedaudz novirzījušies uz leju – arī skumju pazīme. Izvēlētās krāsas – zaļš (miera, svaiguma krāsa), brūns (vienkāršības krāsa).

Melānijas atbildes uz jautājumiem:

1. Brālis.
2. Labs brālis.
3. Nav draugu.

27.attēls. Melānijas cilvēks.

Emijas zīmējums “Cilvēks” (28.attēls). Meitene izvēlējās pielietot savā zīmējumā netradicionālo zīmēšanas tehniku “punktiņu zīmējums” (guaša krāsas un no sēra attīrīts sērskociņš, kas

apfīts ar nelielu vates gabaliņu). Zīmētā cilvēka skats vērsts uz priekšu – izsaka pievēšanos tagadnei. Ausis – uztveres atklātumu un saasinātu apkārtējās pasaules uztveri. Rokas – aktivitātes un saskarsmes simbols. Tās ir attēlotas izstieptā veidā un gar sāniem – saskarsmes pazīme. Savukārt kājas meitene ir zīmējusi uz sāniem – noturības un pārliecības princips pašai pret sevi. Pielietotās krāsas – dzeltens (laimes, prieka krāsa), sarkans (enerģijas krāsa), zils (debesu krāsa).

Emijas atbildes uz jautājumiem:

1. Draudzene.
2. Slikts.
3. Nav draugu.

28.attēls. Emijas cilvēks.

Analizējot šos sešus darbus, kuros bērni brīvprātīgi izvēlējās zīmēt cilvēku, tiek secināts, ka divi bērni izvēlējās pielietot netradicionālo zīmēšanas tehniku “punktiņu zīmējumu”, “fotokopiju” – viens bērns, “grattažu” – viens bērns, “šļakstus” – viens bērns un “gleznošanu ar pirkstiņiem” – arī viens bērns. Arī šeit bērni bija ieinteresēti dažādot mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus. Bērni pielietoja guašu krāsas un sērkokociņus “punktiņu zīmējuma” tehnikā, vaska sveci un guaša krāsas – “fotokopijas” un “grattažas” tehnikā, zobu birsti un guaša krāsas – “šļakstu” tehnikā un speciālās pirkstiņkrāsas “gleznošanā ar pikstiņiem”.

Netradicionālajā zīmēšanas tehnikā “punktiņu zīmējumā” bērņus piesaista darbība ar speciāli sagatavotajiem sērkokociņiem, iespēja darboties ar biezāku krāsu, vingrinot rokas muskuļu darbību - vajadzīgajā leņķī turot rokas pret papīru. Haralds izvēlējās zīmēt “fotokopijas” tehnikā, jo viņš gribēja pamēģināt pielietot zīmējumā ne tikai vairākas krāsas, bet arī vaska sveci. Var secināt, ka 5 – 6 gadus veci bērni, zīmējot testu “Cilvēks”, krāsas ir izvēlējušies attiecīgi cilvēka rakstura īpašībām. Piemēram, bērni minēja, ka labo, skaisto parasti attēlo gaišās, košās krāsās, savukārt slikto un drūmo tumšās krāsās. Lai bērni pārliecinātos par krāsu daudzveidīgajām un brīnumainajām īpašībām, kā arī lai viņi parādītu radošo iztēli un emocionālo atsaucību, pedagogam jārada viņiem iespēja izteikt savas jūtas zīmējumos. Pedagoģs izveidoja bērņiem interesantu un jauku šo māksliniecisko darbības procesu, respektējot ikviena bērna izjūtas un ieguldīto darbu. Bērni tika paslavēti par paveikto un mudināti darboties radoši tālāk.

3.3. Pētījuma rezultātu analīze

Lai izanalizētu veiktā pētījuma rezultātus, vēlreiz tika izdarīts bērnu mākslinieciskās darbības specifikas un procesa novērojums pēc pētījuma norises, vadoties pēc sākotnējiem pētījumā izmantotajiem kritērijiem un rādītājiem (skat. 2. un 3.tabulu).

Visi kritēriji tiek vērtēti ar rādītājiem no 1 – 3 (1 – neprot, 2 – daļēji prot, 3 – prot).

1 – 14 punkti – zems mākslinieciskās darbības specifikas un procesa attīstības līmenis

15 – 27 punkti – vidējs mākslinieciskās darbības specifikas un procesa attīstības līmenis

28 – 30 punkti – augsts mākslinieciskās darbības specifikas un procesa attīstības līmenis

3. tabulā parādīts bērnu mākslinieciskās darbības specifikas un procesa novērtējums punktos un procentos no kopējā iegūstamo punktu skaita, izvērtējot bērnus vadoties pēc sākotnēji izvirzītajiem kritērijiem pēc pētījuma, kurā tika novērots bērnu mākslinieciskais darbības process, pielietota projektīvā metode - zīmējumu izpētes metode “Māja”, “Koks”, “Cilvēks” un veikta bērnu darbu analīze. Analizējot pētījuma rezultātus 3.tabulā, var secināt, ka bērnu mākslinieciskās darbības specifikas un procesa attīstības līmenis pēc pētījuma ir vidējs visiem bērniem. Daži bērni ir ļoti tuvu augstākajam līmenim. Visas norādītās prasmes ir augstākā līmenī, tātad kādā no kritērijiem augstāku novērtējumu ir ieguvuši katrs no bērniem.

3.tabula. Bērnu mākslinieciskās darbības specifikas un procesa novērojums pēc pētījuma.

Nr.	Vārds	Kritēriji										Kopā, punkti	Procenti, %
		Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Nr. 4	Nr. 5	Nr. 6	Nr. 7	Nr. 8	Nr. 9	Nr. 10		
1.	Valters	3	3	3	3	3	2	2	2	2	2	25	83
2.	Melānija	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	21	70
3.	Adele	3	3	3	3	2	2	2	3	2	3	26	87
4.	Kristians	2	2	2	2	3	2	2	2	2	2	21	70
5.	Kārlis	3	2	3	2	2	2	2	2	2	2	22	73
6.	Karlīna	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	21	70
7.	Katrīna	3	2	3	2	3	2	2	3	2	2	24	80
8.	Haralds	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	18	60
9.	Monta	2	2	3	2	3	2	2	2	2	2	22	73
10.	Kurts	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20	67
11.	Ance	3	3	3	2	2	2	2	2	2	3	24	80
12.	Emija	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	21	70

13.	Oskars	2	2	2	1	1	2	2	2	1	2	17	57
14.	Marlēna	3	3	3	2	3	2	2	3	2	2	26	87
Kopā, punkti		34	32	38	29	31	28	28	31	26	30		
Procenti, %		81	76	90	69	74	67	67	74	62	71		

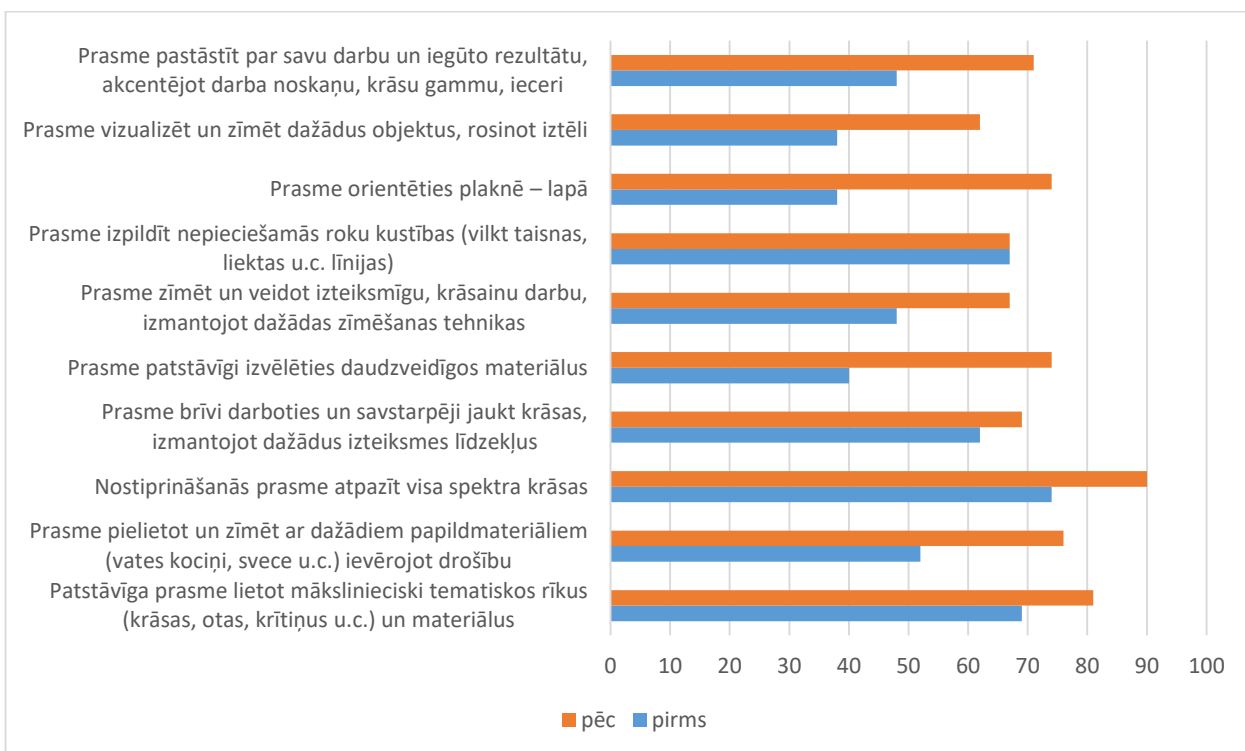
Pēc 3.tabulas rezultātiem var redzēt, ka vēl joprojām vismazākais novērtējuma rādītājs (1) noteiktās prasmēs ir diviem zēniem, kuriem vēl jāsekmē un jāattīsta prasme vizualizēt un zīmēt dažādus objektus, rosinot iztēli. Vienam zēnam vēl nepieciešams nostiprināt prasmi brīvi darboties un jaukt krāsas, pielietojot piedāvātos izteiksmes līdzekļus. Abiem zēniem ir zemākais kopējais punktu rādītājs no pārējiem pētāmajiem bērniem vidējā līmenī. Tas skaidrojams ar bērna personiskajām rakstura un attīstības īpašībām. Kā zināms, visi bērni neattīstās vienādi.

Veicot tabulas tālāko analīzi, var redzēt, ka divi kritēriji – prasme zīmēt un veidot izteiksmīgu, krāsainu darbu, izmantojot dažādas zīmēšanas tehnikas un prasme izpildīt nepieciešamās roku kustības – ir visiem 14 pētāmajiem bērniem vienādā daļēju prasmju līmenī, kurš nebūt nav slikts rādītājs. Strādājot ar netradicionālajām zīmēšanas tehnikām, šīs un, protams, pārējās prasmes bērniem tika sekmētas uz augstāku attīstības pakāpi.

Veicot 2. un 3.tabulas salīdzinājumu, var izdarīt secinājumus, ka no 225 līdz 307 punktiem ir kāpis bērnu kopējais izvirzīto kritēriju novērtējums. Tas ir labs un pozitīvs rādītājs. Vislabākos prasmju attīstības līmeņa vērtējumus ir saņēmuši pieci bērni, kuri ikdienā bērnudārzā ir aktīvi, brīvi, neaprobežoti, radoši un komunikabli.

Šajā laika posmā, kad tika veikts pētījums, darba autore secina, ka, izmantojot netradicionālos materiālus zīmēšanā krāsu mācības pilnveidē, tiek pakāpeniski sekmēta bērnu mākslinieciskā darbība, par ko liecina progresējošie pētījuma rezultāti (skat. 29.attēlu).

Šajā 29. attēlā ir redzams bērnu iegūto punktu skaits procentos katrā no izvirzītajiem kritērijiem pirms un pēc pētījuma norises. Izvērtējot rezultātus, var izdarīt secinājumus, ka pēc pētījuma aktivitātēm bērnu prasmes ir veicinātas visos kritērijos, izņemot vienu kritēriju – prasmē izpildīt nepieciešamās roku kustības – kurā kopējie šī bērnu prasmju rezultāti pirms un pēc pētījuma ir vienādi. Vislielākais iegūtais punktu skaits procentos pēc pētījuma ir kritērijos – nostiprināšanas prasmē atpazīt visas krāsas (90%), patstāvīgā prasmē lietot mākslinieciski tematiskos rīkus, materiālus (81%). Vismazākais – prasmē vizualizēt un zīmēt dažādus objektus, rosinot iztēli (62%), prasmē zīmēt un veidot izteiksmīgu, krāsainu darbu, izmantojot dažādas zīmēšanas tehnikas (67%) un prasmē izpildīt nepieciešamās roku kustības (67%).

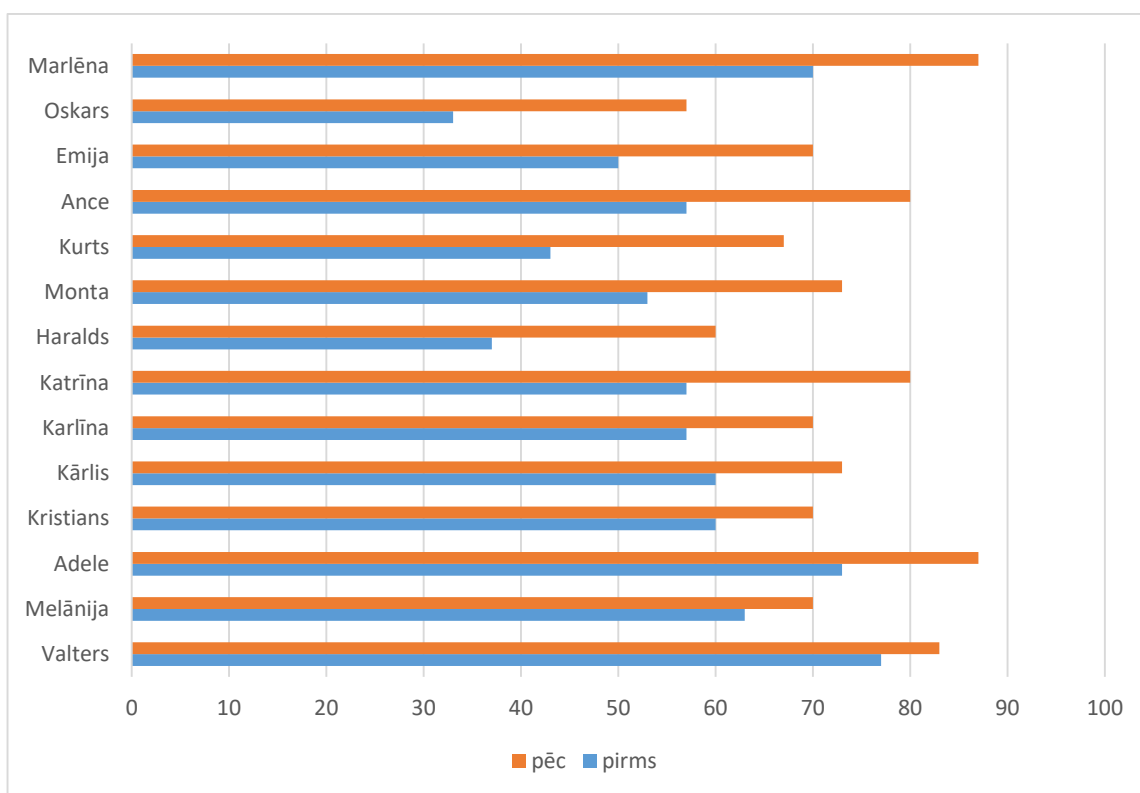
29.attēls. Iegūtie punkti procentu izteiksmē no kopējā iespējamā punktu skaita.

Pēc pētījuma vērā ņemamas un ar nozīmīgu kāpumu veicinātas ir sekojošas bērnu prasmes – patstāvīgi izvēlēties mākslinieciski daudzveidīgus materiālus, kāpums par 34 procentu punktiem (40% - 74%), orientēties plaknē – lapā, kāpums par 36 procentu punktiem (38% - 74%), dažādu papildmateriālu pielietošana, kāpums par 24 procentu punktiem (52% - 76%), dažādu objektu zīmēšana un vizualizēšana, kāpums par 24 procentu punktiem (38% - 62%). Vērojami labi un progresējoši rezultāti, jo bērni ar netradicionālās zīmēšanas tehnikas izmantošanas un to izvēles iespējām savos darbos kļuva ieinteresētāki, pašpārliecinātāki un drošāki. Neatņemama visā procesā ir pozitīva un stimulējoša pedagoga līdzdarbība, pedagogam izvērtējot un attiecīgi pielietojot konkrētam bērnu vecumposmam atbilstošu pedagoģisko pieeju.

30. attēlā var redzēt katra bērna individuāli iegūtos punktus procentos pirms un pēc pētījuma. Pēc tiem var secināt, ka visu bērnu prasmes visos kritērijos pēc pētījuma norises ir ievērojami palielinājušās. Tas ir ļoti labs rādītājs.

Visaugtākos procentu punktus ir ieguvusi Marlēna no 70% uz 87%, viņa ir apdāvināta un radoša meitene, Adelei procentu punkti paaugstinājušies no 73% - 87%, Katrīnai – no 57% uz 80%, Ancei – no 57% uz 80%, Montai – no 53% uz 73%, Kārlim – no 60% uz 73%. Šie bērni ikdienā grupā ir atvērti, aktīvi, zinātkāri un droši, šīs īpašības viņiem arī veicina radošas mākslinieciskās darbības progresu. Pirms pētījuma procentuālais punktu skaits izvirzītajos kritērijos diviem zēniem bija salīdzinoši mazs, bet viņos varēja novērot centību, kas arī veicināja viņu kopējo prasmju kāpumu novērtējumā pēc pētījuma, proti, Haralda kāpums ir no 37% uz 60% un Oskara – no 33% uz

57%. Zēniem bieži raksturīgs nomākts garastāvoklis, nesabiedriskums, noslēgtība, kas iespējams traucēja viņu radošās darbības un attiecīgo prasmju izaugsmei. Tomēr pedagoga uzmuntrināti un stimulēti zēni saņēmas un parādīja aktīvu darbību pētījuma gaitā.

30.attēls. Bērnu individuāli iegūtie punkti procentu izteiksmē no iespējamā punktu skaita.

Pēc visiem pētījuma rādītājiem tiek izdarīti sekojoši secinājumi, ka netradicionālo materiālu izmantošana zīmēšanā sekmē bērnu krāsu mācības apguves pilnveidošanos, nostiprina nepieciešamās roku kustības, veicina bērnu radošo darbību, nevadoties pēc paraugiem, un nostiprina mākslinieciski radošo patstāvību. Interessants un radoši aktīvs darba process sekmē dažādu prasmju veidošanos un pilnveidošanos. Bērniem darboties ar netradicionālajām zīmēšanas tehnikām vajag arī turpmāk, dažādojot tās, tādējādi iegūstot arvien labāku mākslinieciskās darbības attīstības līmeni, pilnveidojot noteiktas prasmes to sasniegšanai. Svarīgi ir vienmēr atcerēties, ka katrs bērns ir individualitāte ar savu īpašo pasaules uztveri un attīstības pakāpi.

Ieteikumi

Bērniem pirmsskolas izglītības programmā ievērojama vieta ir ierādīta zīmēšanai, kurai ir liela nozīmē bērna personības vispusīgai attīstībai. Zīmēšanas process pilnveido bērna novērošanas spējas, estētisko uztveri un emocijas, attīsta gaumi, mākslinieciskās spējas un prasmi patstāvīgi radīt skaistumu, izmantojot pieejamos līdzekļus (Komarova, 1982). Pirmsskolas izglītības programmā zīmēšanas apgūstamie uzdevumi ir sakārtoti trīs bērnu vecuma pakāpēs (Pirmsskolas izglītības programma, SIA Mācību apgāds NT). Tur apkopoti uzdevumi, kurus pedagogi realizē strādājot ar bērniem. Visu uzdevumu izpilde tiek plānota pakāpeniski, ņemot vērā bērnu vecumposma īpašības, kā arī bērnu individuālās personības attīstības iezīmes. Notiek arī pirmsskolas pedagogu sadarbība ar bērnu vecākiem.

Ieteikumi pirmsskolas pedagogiem būtu šādi:

- Virzīt, attīstīt bērnu dažādās spējas, lai darba process radītu interesi;
- Bērnu radošo attīstību panākt ar darbību daudzveidību;
- Realizēt mākslas aktivitātes, nodarbības – kā vispusīgu izziņas procesu;
- Īstenot savas pedagoģiskās idejas tā, lai katra bērna darbība kļūtu par pašstimulējošu procesu, kurā realizētos bērna – pašiniciatīva, pašanalīze, pašnovērošana, pašizpaušme;
- Pedagogam jāprot bērnus saskatīt dzirkstelīti un to attīstīt;
- Jāpiedāvā bērniem zīmēt ne tikai uz balta papīra, bet dot iespēju izvēlēties zilu, dzeltenu papīru, lai bērniem rastos sajūta, ka viņi paši izvēlas sev noskaņu – radīt iespēju izteikt jūtas, ļaut izpausties emocionālajai spriedzei, dot spēka apziņu, dot pašiem gandarījumu par radīto mākslas darbu;

Ieteikumi sagatavošanas posmā:

- Izvirzīt uzdevumus, kuri prasa no bērniem iztēli rosinošu, radošu pieeju;
- Ar sarunu un mūzikas palīdzību bērnu telpā radīt patīkamu noskaņojumu darba veikšanai;
- Visa veida aktivitātēs izmantot arī pāru un grupu darbu;
- Pirms darba uzsākšanas, izskaidrot darba procesu un rezultātā vērtēšanu;
- Pirms praktiskās darbības veikt iztēli rosinošu pārrunu.

Ieteikumi mācību procesa organizācijai un vadībai:

- Darba gaitu virzīt tā, lai apgūtu gan mākslas pamatus, gan spētu patstāvīgi radoši domāt;
- Darba procesā izzināt darba veidus, kuros bērniem neveicas;

- Ar iecietību izteikties un attiekties pret bērniem, kuriem nav “dabas dotā” talanta mākslinieciskajās darbībās;

Ieteikumi darba izvērtēšanā:

- Ļaut pašiem bērniem izteikties par problēmām, kuras radušās darbības gaitā;
- Izvērtējot katra bērna veikumu, ņemt vērā – vecumposma īpašības, prasmju līmeni, radošo pieredzi, darbības apstākļus, uzdotā darba specifiku;
- Ņemt vērā radošās iztēles un domāšanas oriģinalitāti;
- Izvērtēt katru konkrēto darbu, bet nesalīdzināt viena bērna paveikto ar cita bērna sasniegumiem;

Shematiski bērna zīmējumus var iedalīt divās vertikālās zonās – labajā un kreisajā. Labā zona apzīmē bērna saites ar tēvu un nākotnes skatījumu. Kreisā zona vēsta par bērna pagātņi, pieķeršanos mātei un mājai. Zīmējuma augšdaļa ir saistīta ar bērna intelektuālo darbību, bet apakšējā – ar materiālo pasauli. Pašpārliecināts, līdzsvarots bērns zīmējumu parasti koncentrē lapas vidū. Tiem, kam ir problēmas ar vienaudžiem un savu iekšējo “es”, cenšas aptvert visu lapu (Prindule, 1998).

- ❖ Laimīgs, pašpārliecināts bērns zīmē treknām, skaidrām līnijām.
- ❖ Neizlēmīgs, nedrošs bērns izvēlas ne sevišķi košas krāsas un zīmē ļoti viegli pieskaroties papīram.
- ❖ Agresīvs bērns bieži nolauž zīmuli vai ātri izraksta flomāsteru.
- ❖ Maiga rakstura bērns velk daudz līkumainu un smalku līniju.
- ❖ Bērni, kam piemīt liels gribasspēks, priekšroku dod taisnām līnijām un asiem leņķiem, reti zīmē apaļas un ovālas formas (Hibnere, Grasmāne, 2000, 60 – 66).

Ieteikumi vecākiem:

- Ņemot vērā vecāku ietekmi uz pašiem bērniem, vecākiem rosināt attīstīt savu bērnu radošās spējas;
- Vecākiem nebūt kritiskiem pret bērna radošā darba rezultātiem;
- Vecākiem nebūtu vēlams salīdzināt sava bērna darba rezultātu ar cita bērna darba rezultātiem, bet saskatīt sava bērna attīstības dinamiku;
- Izmantojot lekcijas, sapulces, tikšanās, individuālās pārrunas, informēt vecākus par viņu būtisko lomu mācīšanās iemaņu un motīvu veidošanā.

Secinājumi

Rezumējot pētījuma veikšanas laikā iegūtās atziņas, novērojumus un rezultātus, balstoties uz teorētisko literatūru, gan uz praktiskajām darbībām, var izdarīt sekojošus secinājumus:

1. Zīmēšana ir bērnu nepieciešamība, viņi aizraujas šajā procesā, un pieaugušajam - pedagogam jārada apstākļi, lai to veicinātu, jo tas atbilst bērnu emocionālajiem pārdzīvojumiem. Bērni labi var izjust formas, taču jūtas vēl vairāk rosina krāsu pārdzīvojums.

2. Lai māksla kļūtu par estētiskās audzināšanas faktoru, ir jāizglīto ne tikai bērni, bet arī pedagogi, jo no radoša pedagoga ietekmējas arī pirmsskolas bērni. Ieejot grupas telpā, kurā ir radošs pedagogs, šo grupas īpašo noformējumu ievēro ne tikai pārējie pirmsskolas iestādes darbinieki, bet arī paši bērni un viņu vecāki.

3. Netradicionālās zīmēšanas tehnikā ir svarīgi, lai darba process sagādātu prieku bērniem. Uzdevumiem, kurus pedagogi bērniem izvirza, jābūt izpildāmiem, viegliem, un tikai pakāpeniski tie var palikt sarežģītāki. Jācenšas neatstāt bērnu bez uzmanības. Biežāk jāuzteic viņa darbs un uzcītība.

4. Strādājot dažādos mākslas veidos un lietojot dažādus paņēmienus, bērniem veidojas un nostiprinās dziļāka izpratne par krāsu mācību. Zīmēšana rosina netradicionālu domāšanu ar uzdevumiem, kam nav viena, pareiza rezultāta.

5. Mākslinieciskais process veicina:

- izpratni par mākslas un kultūras mantojumu;
- vizuālo izšķiršanas spēju;
- patstāvību;
- iespēju strādāt pāros un grupās, visiem kopā;
- prasmi uzņemties atbildību un rūpēties par materiāliem;
- cieņu pret apkārtējiem.

6. Bērniem jau 5 – 6 gadu vecumā jau ir izveidojušies vai vēl veidojas priekšstati par pasauli, kā arī ir radušās elementārās zīmēšanas prasmes un iemaņas, tās tikai jāpilnveido, jāvingrina un to darot attīstās arī radošums bērnos. Radošuma attīstību kavē bērnu slinkums, nepārlicinātība saviem spēkiem un spējām, gribasspēka trūkums.

7. Pētījuma sākumā bērnu mākslinieciskās darbības specifikas un procesa attīstības līmenis bija dažāds. Bērni kopumā pazīst un strādā ar visu krāsu spektru, bet tomēr nepieciešams pilnveidot

prasmes brīvi jaukt un radoši pielietot tās. Vairākums bērnu vēlas paraugus, ieteikumus no pedagoga. Standarta mākslinieciski tematiskos rīkus bērni pielieto labi, bet netradicionālo materiālu izmantošana izsaka nelielas grūtības. Daļai bērnu maz izteikta pašiniciatīva, pašizpaušme.

Pārbaudot izstrādāto vingrinājumu kompleksu 5 – 6 gadus vecu bērnu krāsu mācības pilnveidē, izmantojot netradicionālo metodi zīmēšanā, tika sekmēta vispārējā bērnu mākslinieciskā darbība, kuras laikā bērni:

- apgūst prasmi pielietot un brīvi strādāt ar netradicionāliem materiāliem un tehnikām mākslā;
- pilnveido krāsu mācības apguvi;
- nostiprina prasmes izpildīt nepieciešamās roku kustības;
- veicina radošu darbību, nevadoties pēc paraugiem, trafaretiem;
- attīsta iniciatīvu pašiem mākslinieciski izpausties.

Interesants un radoši aktīvs darba process sekmē dažādu prasmju veidošanos un pilnveidošanos. Bērniem darboties ar netradicionālajām zīmēšanas tehnikām vajag arī turpmāk, dažādojot tās, tādejādi iegūstot arvien labāku mākslinieciskās darbības attīstības līmeni, pilnveidojot noteiktas prasmes to sasniegšanai. Svarīgi ir vienmēr atcerēties, ka katrs bērns ir individualitāte ar savu īpašo pasaules uztveri un attīstības pakāpi.

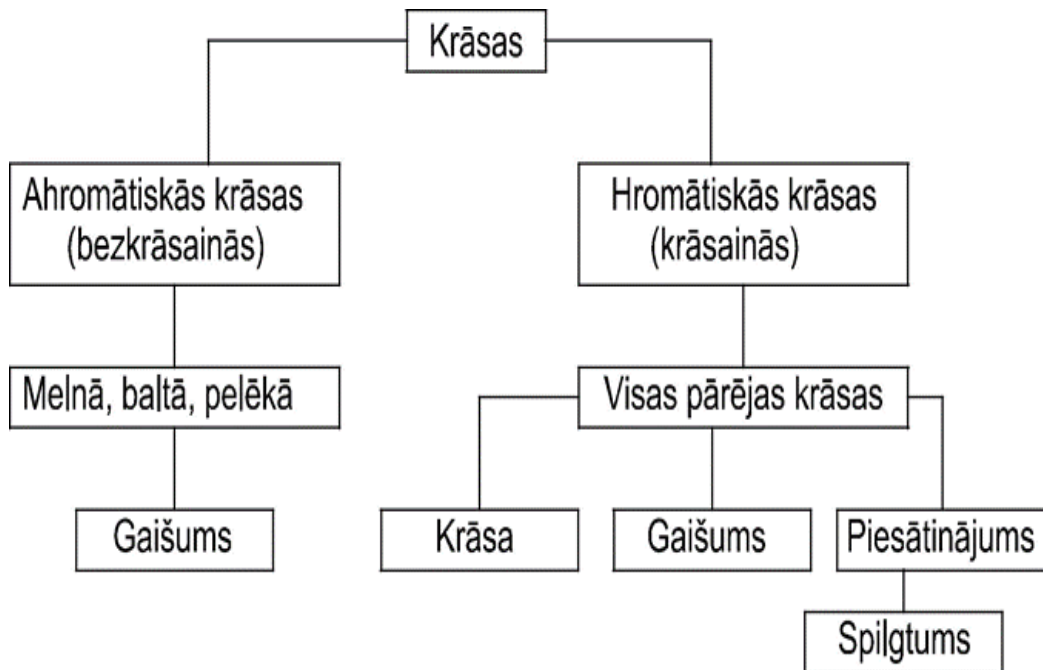
Literatūra un izmantotie avoti

1. Anmanis, J. (2006). *Kultūra un izklaide Nr.13*.
2. Anspaks, J. (2004). *Mākslas pedagoģija 1. daļa*. Rīga: RaKa.
3. Austruma, S., Savicka, S. (2000). *Konsultants vizuālajā mākslā pamatskolai*. Rīga: Zvaigzne ABC.
4. Bartel, M. (2008). *Learning to know how to draw*. Retrieved October, 23rd, 2018 <http://bartelart.com/arted/blindcontour.html>
5. Bauere, I. (2000). *Krāsu uztveres procesa aktivizēšana*. Skolotājs Nr.6.
6. Blīgzna, K. (1999). *Vizuālās mākslas ABC*. Rīga: Lielvārds.
7. Breams, H. (2004). *Krāsu dziedinošais spēks*. Sievietes pasaule Nr.1, 62. – 63. lpp.
8. Dzintere, D. (2000). *Bērns kā vērtība*. Rīga.
9. Einarsdottira, J., Dockett, S., Perry, B. (2009). *Making meaning: children's perspectives expressed through drawings*. London: Routledge.
10. Frīdenberga, B. (2003). *Vizuālā māksla pirmsskolā*. Rīga: RaKa, 20. – 26. lpp.
11. Gentle, K. (1985). *Children and art teaching*. London: Croom Helm.
11. Golubina, V. (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: SIA Izglītības solī.
12. Hansena, K.A., Kaufmane, R.K., Volša, K.B. (1998). *Soli pa solim: programma bērniem un vecākiem. Bērncentrētu grupu veidošana*. Latvija: Sorosa fonds, 185. – 186. lpp.
13. Helminga, H. (2006). *Montesori pedagoģija*. Rīga: Jumava, 71. lpp.
14. Hibnere, V. (1977). *Bērnu tēlotājdarbības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
15. Hibnere, V., Grasmāne, L. (2000). *Bērņa vizuālā darbība 2. daļa*. Rīga: RaKa, 60. – 66. lpp.
16. Hibnere, V., Grasmāne, L., Villerušs V. (1985). *Tēlotāja māksla 1. - 6. klasē*. Rīga: Zvaigzne.
17. Ikere, Z., Markots, J., Pukjans, N. (1999). *Ideju vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 326. – 659. lpp.
18. Isate, N. (2003). *Rotaļas ar krāsām*. Pirmsskolas izglītība Nr.1.
19. Kagaine, Z. (2006). *Radošā domāšana vizuālajā mākslā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 10. lpp.
20. Kagaine, Z. (1999). *Tēlainā domāšana vizuālajā mākslā*. Rīga: Zvaigzne ABC.
21. Kalote, G. (1999). *Bērnu zīmētprasmes īpatnības*. Pirmsskolas izglītība Nr.1, 23. – 26. lpp.
22. Kavacs, V. (1999). *Mākslas valodas pamati*. Rīga: Zvaigzne ABC, 30. – 40. lpp.
23. Kincāns, V. (2001). *Estētikas pamati*. Rīga: Latvijas Universitāte Nr.3, 29. – 32. lpp.
24. Komarova, T. (1982). *Kā mācīt bērniem zīmēt*. Rīga: Zvaigzne.
25. Lewis, D., Greene, J. (1983). *Young child's drawings - Their hidden meaning*. Hutchinson & Co. (Publishers) Ltd

26. Light, P. (1985). The development of view specific representation considered from a sociocognitive standpoint. In N.H. Freeman & M.V. Cox (Eds.). *Visual order: The nature and development of pictorial representation*. Cambridge: Cambridge University, pp. 214 – 230.
27. Lieģeniece, D. (1999). *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: RaKa.
28. Lieģeniece, D. (1998). *Pirmsskolas vecuma bērna audzināšanas un personības veidošanās problēmas*. Rīga: Mācību apgāds NT.
29. Lowenfeld, V. (1965). *Your child and his art: a guide for parents*. New York: The Macmillan Company.
30. Mārtina, Dž. (1995). *Rokasgrāmata zīmēšanā un gleznošanā*. Rīga: Zvaigzne ABC.
31. Miķelsone, I. (1997). *Kreativitātes sekmēšana pirmsskolas vecuma bērnu patstāvīgajā mākslinieciskajā darbībā*. Skolotājs Nr.1, 42. - 44.lpp.
32. Miķelsone, I., Ukstiņa, R., Lieģeniece, D. (2003). *Es gribu iet skolā*. Rīga: SIA Puse Plus, 79. – 84. lpp.
33. Orlova, I. (2005). *Psiholoģija ģimenei un skolai*.
34. Ozola, I. (2004). *Krāsu terapija*. Rīga: Jumava.
35. *Pirmsskolas izglītības programma*. Rīga: SIA Mācību apgāds NT.
36. Prindule, L. (1998). *Zīmējuma testi*. LPA iespiešana.
37. Simane, Z. (1998). *Vizuālā māksla 1. – 9. klasē*. Rīga: Lielvārds.
38. Skļarova, M. (2004). *Netradicionālās zīmēšanas tehnikas*. Pirmsskolas izglītība Nr.4.
39. Striker, S. (2001). *Young at art : teaching toddlers self-expression, problem-solving skills, and an appreciation for art*. (1st ed). New York. H. Holt.
40. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 80. – 85. lpp.
41. Valsts izglītības satura centrs. (2016). *Pirmsskolas izglītības mācību satura programma*.
Downloaded from www.visc.gov.lv
42. Veinbahs, K. (1998). *Krāsu pasaule*. Rīga: Zvaigzne ABC.
43. Votsona, L. (2007). *Meistardarbņica. Zīmēšana*. Rīga: Zvaigzne ABC.
44. Vundarmane, I., Štobe – Rozenštoka, I. (2003). *Florists*. Rīga: Lapa H.
45. Zāle, J. (2008). *Rotaļas ar krāsām*. Rīga: RaKa.
46. Zirdziņa, V. (1995). *Vizuālās mākslas valodas ābece*. Rīga: Sprīdītis, 27. – 34. lpp.
47. Žukovs, L. (1997). *Ievads pedagogijā (pamatkurss)*. Rīga: RaKa, 26. – 28. lpp.
48. Выгодский, Л. (1991). *Воображение и творчество в детском возрасте*. Москва: Педагогика.

Pielikumi

1. pielikums

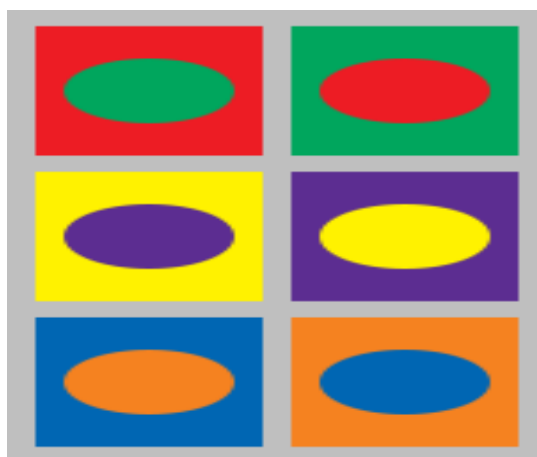

Krāsu raksturojums

1.attēls. Krāsu raksturojums (Kagine, 1999, 7).

2.attēls. *Pamatkrāsas* (Vundarmane, Štobe-Rozenštoka, 2003, 28).

3.attēls. *Pretkrāsas* (Veinbahs, 1998, 5).

4.attēls. Siltās un vēsās krāsas (Kavacs, 1999, 31).

GALVOJUMS

Es, _____

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

(vārds, uzvārds)

(paraksts)

Datums: _____

IZZINA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs izstrādāts
(atbilstoši pasvītrot)

LU _____
(fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors _____
(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs _____
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs aizstāvēts
Pārbaudījuma komisijas 20__gada _____ sēdē, protokola Nr. _____

vērtējums _____
(vērtējums) (vērtējums _____ vārdiem)

Valsts pārbaudījuma
komisijas priekšsēdētājs _____
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)

